

Lördagen den 29 Mars.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 22 i denna månad.

§ 2.

Herr Statsrådet m. m. C. F. Wærn företrädde och aflemnade följande Kongl. Maj:ts nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) med förslag till förordning angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke lagakraftegande utslag;

2:o) om antagande af en författning angående utsträckt tillämpning af straffarbetes verkställande i enrum;

3:o) om antagande af ett förslag till förordning om beskattning af hvitbetssockertillverkningen i riket;

4:o) om meddelande af en bestämmelse rörande förvaltningen af skogar, tillhörande militieboställen som för löningsfondernas räkning utarrenderas;

5:o) om pension å allmänna indragningsstaten för förre Häradsskrifvaren H. Larsson;

6:o) om eftergift af ett delegarne i sterbhuset efter Båtföraren Anders Andreasson i Styrso Tången ådömdt belopp.

7:o) om anvisande af medel till bestridande af utgifterna för Kongl. Maj:ts kröning; samt

8:o) om anvisande å första hufvudtiteln af ett anslag för Hennes Kongl. Höghet Hertiginnan af Dalarne och om betäckande af de utgifter, som föranledts af Hans Kongl. Höghet Hertigens af Dalarne frånfälle.

Vid emottagandet af dessa nådiga propositioner förklarade Herr Talmannen, att Kammaren skulle åt desamma lemna grundlagsenlig behandling.

§ 3.

Upplästes ett till Kammaren inkommet protokoll af följande lydelse:

År 1873 den 28 Mars sammanträdde Kamrarnes valmän för att utse en fullmäktig i Riksgälds-kontoret efter f. d. Statsrådet Herr Grefve

Henning Hamilton, som nämnda befattning sig afsagt; och befanns, efter valförrättningens slut, dertill hafva blifvit utsedd:

Herr *Samzelius, Per*, vice Häradshöfding med 24 röster, efter lottning med Herr *Östergren A.*, Revisionssekreterare, som jemväl erhållit 24 röster.

J. v. Schwerin.

Gustaf de Maré.

John Ericson.

I. Lyttkens.

Berörda protokoll lades till handlingarne; och skulle med afseende å det förordnande att vara fullmäktig i Riksgälds-kontoret, som för Herr *Samzelius* alltså komme att utfärdas, Riksdagens Kansli-deputerade om detta val i vanlig ordning underrättas.

§ 4.

Herr Talmannen tillkännagaf, att till Kammaren inkommit tvänne sjukbetyg, hvilka nu upplästes och voro så lydande:

Att ledamoten af Riksdagens Andra Kammare, Herr C. Wennérus bör i anseende till en lungkatarr, hvaraf han lider, hålla sig inne på sina rum under några dagar, intygas,

Stockholm den 28 Mars 1873.

Adolf Kjellberg.

Med. Doktor.

Att ledamoten af Riksdagens Andra Kammare, Herr Akademiadjunkten, Doktor Fr. G. Afzelius från den 27:de innevarande varit sjuk och ännu är af sjukdom hindrad att lemna staden, intygas på embetsed och bekräftas ytterligare med denna min edliga försäkran: så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ.

Upsala den 28 Mars 1873.

O. Glas.

Med. Professor.

§ 5.

Föredrogos, hvar efter annat, Stats-Utskottets nedannämnda memorial:

N:o 45, med förslag till voteringsproposition i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande Stats-Utskottets utlåtande N:o 34, i fråga om Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående beviljande af anslag för åstadkommande af ny farled från Uddevalla stads hamn till Kattegat genom Björnsund och Malösund;

N:o 46, med förslag till voteringsproposition, i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande Stats-Utskottets utlåtande N:o 35, angående

Kongl. Maj:ts nådiga proposition om beviljande af anstånd med erläggande af ränta och kapitalafbetalning å ett till sänkning af sjöarne Kalfven och Fegen i Elfsborgs län från Riksgälds-kontoret utbetaldt låneunderstöd; samt

N:o 43, med förslag till voteringsproposition i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande 3:dje punkten af Stats-Utskottets utlåtande N:o 26, i fråga om anslag till fortsättande af statens jernvägsbyggnader;

Och blefvo de i dessa memorial föreslagna voteringspropositioner af Kammaren godkända.

§ 6.

Skedde föredragning af Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 4 (i samlingen N:o 21) i anledning af väckt motion om utfärdande af en författning till ordnande af byalagens angelägenheter; och anförde härvid

Herr Treffenberg: Jag anhåller att, innan öfverläggning om det nu föredragna betänkandet börjar, få fästa Kammarens uppmärksamhet på ett vilseledande tryckfel, som förekommer på betänkandets 5:te sida 24:de raden, der det står: "till behandling af sådana ärenden, hvilka åsyfta utförande af företag som för *byns*" o. s. v. Det sista ordet bör vara *byn*, hvadan det näst derefter följande ordet "*väl*" är partikel och icke nomen.

Efter detta yttrande förklarades öfverläggningen slutad; och blef Utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan af Kammaren bifallen.

§ 7.

Föredrogs och bifölls Stats-Utskottets utlåtande N:o 38, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om försäljning af fiskelägenheten Mellbön N:o 1 inom Udenäs socken i Vadsbo härad af Skaraborgs län.

§ 8.

Då derefter till afgörande förekom Banko-Utskottets utlåtande N:o 9, i fråga om användande af bankovinsten för år 1872, hemställde Herr Talmannen, huruvida, med afseende å sammanhanget mellan de i punkterna 1—4 af detta utlåtande gjorda hemställanden, Kammaren ville medgifva, att ifrågavarande 4 punkter finge göras till föremål för gemensam öfverläggning, dock att sedermera å hvarje punkt komme att gifvas särskilda propositioner, i den mån de under öfverläggningen framställda yrkanden dertill gäfve anledning. Denna hemställan bifölls af Kammaren; hvarefter uppläsning skedde af Utskottets i nyssberörda 4 punkter gjorda hemställanden.

Ordet lemnades till

Herr Gustaf Jonsson, som anförde: Då ingen annan begärt ordet, vill jag blott tillkännagifva, att jag icke är af samma mening som Utskottet, ehuru jag röstat för det slut, hvartill Utskottet kommit. Jag har nemligen inom Utskottet framställt ett eget förslag, som jag ansåg rättast, men som der icke vunnit medhåll. Jag ville, att man nu icke skulle bestämma något om de 2 millioner R:dr, som förra Riksdagen afsatt till grundfondens förstärkande. Sedan mitt förslag fallit, hade jag endast att välja mellan Herr Ekmans och Herr Gumælii förslag, och då var klart, att jag måste rösta för det sistnämnda. Jag har nu blott velat tillkännagifva, i hvad mening jag antecknat mig såsom reservant, och om ingen annan i Kammaren vill understödja min mening skall jag inskränka mig till att icke göra något yrkande.

Härmed var öfverläggningen slutad och Utskottets hemställanden punkterna 1—4 blefvo derefter af Kammaren bifallna.

Utskottets näst efter 4:de punkten gjorda anmälan äfvensom dess slutliga yttrande lades till handlingarne.

§ 9.

Föredrogs Lag-Utskottets utlåtande N:o 14, i anledning af väckt motion om ändringar i Kongl. förordningen angående allmänt kyrkomöte den 16 November 1863.

I denna fråga anförde

Herr Sven Nilsson i Efveröd: Såsom synes af föreliggande Utskotts-betänkande, har jag inom Utskottet icke biträdt pluralitetens mening. Likasom åtskilliga andra af denna Kammares ledamöter har jag kommit till den öfvertygelse, att nu gällande förordning om kyrkomöte icke motsvarar hvad man med rätta kunde fordra. Det beror på, hvilken tanke man hyser om statskyrkans betydelse. Anser man denna institution vigtig och gagnelig för vårt land, så lär man, i likhet med motionärerne, finna, att kyrkans representation består af allt för få medlemmar. Jag tror, att kyrkans angelägenheter äro lika vigtiga som statens eller ännu vigtigare, och då jag ser, hurusom svenska Riksdagen nu är sammansatt af mer än 300 medlemmar, så förefaller det mig besynnerligt, att kyrkomötet endast skall bestå af 60 ledamöter. Utskottet säger, "att mötet, med sin nuvarande sammansättning af 30 andliga och 30 lekmannaombud från landets olika delar, icke borde sakna insigter tillräckligt stora och mångsidiga, för att institutionen med afseende härå må kunna motsvara sin uppgift." Men det beror på, huru man vill betrakta institutionen. Vill man, såsom Utskottet antagligen gjort, anse den vara af obetydlig beskaffenhet, så kan det visst synas tillräckligt, att endast 60 personer sitta och öfverlägga om kyrkans angelägenheter, men om man, såsom jag, anser

institutionen stor och vigtig, lär man finna medlemmarnes antal alltför litet.

Vidare säger Utskottet: "hvad beträffar angelägenheten att de skiftande meningar bland menige man må kunna låta höra sig, hvilket naturligtvis befordras deraf att antalet ombud ökas, vill Utskottet erinra att, då det i grundlagen är svenska folket förbehållet att genom Riksdagen deltaga i kyrkolagstiftningen, dessa meningar icke sakna tillfälle att genom tillräckligt många organer göra sig hörda i allt hvad till denna lagstiftning kan hänföras." Det är nog sannt, att Riksdagen eger deltaga i kyrkolagstiftningen, och derföre hafva dessa motioner vid Riksdagen blifvit väckta, men det är stor skilnad emellan Riksdagen och kyrkomötet, ty kyrkomötet har den vigtiga rätten till veto i alla kyrkolagstiftningsfrågor liksom i frågor om bibelöfversättning, kateches och psalmbok o. s. v., hvartill kommer, att för bifall till förslag i sådana frågor fordras två tredjedels röstpluralitet. Då nu af de 60 ledamöterna hälften eller 30 skola vara prester och väljas af prester, samt en minoritet af mötet, blott den öfverstiger en tredjedel, har rätt att förkasta framlagda förslag, reducerar sig svenska folkets inflytande på kyrkolagsfrågor till en obetydlighet.

Ytterligare heter det i betänkandet, att i afseende å kyrkans liturgiska angelägenheter torde kunna ifrågasättas, »huruvida ej för deras ändamålsenliga handhafvande den högre insigt och den specialkunskap, hvilka vanligen endast hos ett fåtal stå att finna, äro att föredraga framför den mångfald af mindre noggrannt öfvervägda meningar, som ett ökad antal medlemmar kan hafva att erbjuda.» Med sagda fåtal menas antagligen presterskapet. Men jag hemställer till Kammaren, om man kan våga påstå, att presterna nu för tiden hafva mera specialkunskap om kyrkliga angelägenheter än andra svenska medborgare. Jag tror icke, att ett sådant påstående håller streck. Ser man på det redan hållna kyrkomötets förhandlingar, finner man, att det visade sig lika stora insigter bland lekmännen som hos det presterliga elementet inom mötet.

Utskottet anmärker än vidare, »att, derest ett större antal prester droges från församlingarne för att bevista kyrkomötet, deraf mången gång kunde uppkomma olägenheter i afseende på embetsgöromålen bestridande under tiden.» Men ser man efter, huru för närvarande många prester sköta sina embetsgöromål, så finner man, att de ofta ligga ifrån sina församlingar längre tider, än ett kyrkomöte upptager, hvadan mig synes, att det skälet icke heller håller streck. Medgifvas måste, att den föreslagna förändringen skulle medföra ökade kostnader för statsverket, men dessa kostnader skulle icke stiga till mera än 16,000 eller 17,000 R:dr, för hvilken summa vi icke torde behöfva rygga tillbaka i fråga om ett så viktigt ändamål.

Längre fram säger Utskottet, att, genom hvad motionärerne föreslagit, »den presterskapet såsom sådant tillerkända representationsrätt vid kyrkomötet» i väsendtlig mån skulle minskas, och att, »den föreslagna förändringen skulle följaktligen strida mot lagstiftarens afsigt, som var, att man i kyrkomötets yttranden och beslut i allmänhet skulle finna ett uttryck af läroståndets och församlingarnes gemensamma tanke» samt »att förändringen skulle dessutom i viss mån innebära ett förringande

gande af presterskapets rätt att gemensamt med Konung och Riksdag besluta i frågor rörande ändring i presterskapets privilegier.» Jag förstår ej, huru man kan resonera på detta sätt. Motionärerne hafva föreslagit, att de presterliga ombuden såsom hittills skulle utgöra lika antal med lekmannaombuden, och endast den förändring ske, att folket äfven finge deltaga i val af de presterliga ombuden. Desses intresse för presterskapets rättigheter och privilegier skulle väl vara lika stort efter som före en sådan förändring, och då de fortfarande skulle utgöra hälften af Kyrkomötet samt enligt motionärernes förslag intet hindrade, att äfven prester utsåges till lekmannaombud, kan jag icke finna, att detta förslag på något sätt hotar presterskapets rätt med intrång.

Än vidare säger Utskottet: »då de frågor, hvilka falla under Kyrkomötets behandling, i allmänhet väl icke äro af beskaffenhet att påkalla ofta återkommande möten; och då, enligt författningen, det är Konungen obetaget att sammankalla Kyrkomötet så ofta det anses behöfligt, torde ej heller härutinnan någon ändring för det närvarande vara af oundgängligt behof betingad.» Men jag tror, att det finnes exempel på fall, då det vore godt att hafva tätare kyrkomöten. Det kan vara fråga om så viktiga förändringar i kyrkolagstiftningen, att det är en ovilkorlig förlust, om Kyrkomötet icke sammanträder oftare än efter gällande lag. En erfarenhet hafva vi i detta fall med anledning af det förslag till förändringar i dissenterlagen, som från 1869 års riksdag till Kongl. Maj:t öfverlemnades. Om Kyrkomötet varit tillsammans sedan dess, för att komma i tillfälle att yttra sig öfver de förändringar i kyrkolagen som måste blifva en följd, förinnan det nya förslaget till dissenterlag kan antagas, så hade innevarande Riksdag sannolikt ej behöft nu taga denna fråga till pröfning, och förslaget således redan varit lag.

Slutligen förklarar Utskottet sig icke kunna medgifva, att motionärernes yrkanden grunda sig å verkligt trängande behof, hvarjemte Utskottet yttrar, att erfarenheten af kyrkomötesinstitutionen varit för kort för att lemna ledning till bedömande af de föreslagna reformernas verkan. Detta är ett skäl, som alltid åberopas mot införande af nya lagbestämmelser. Huru har det icke varit t. ex. i fråga om kommunallagarne. Kort sedan de voro utfärdade, väcktes ganska genomgripande ändringsförslag. Dessa möttes med invändningen, att det vore alltför tidigt att göra ändringar, då man ännu icke sett något resultat af lagarne eller visste, huru de komme att tillämpas. Emellertid har det visat sig allt mer, att från början varit stort behof af ändring i dessa lagar, hvilket icke är svårt att ådagalägga genom ständigt återkommande ändringsförslag vid hvarje Riksdag.

Aldra sist tillägger Utskottet, att initiativ till ändring i kyrkomötesförfattningen lämpligast borde utgå från mötet sjelf. Nog tycker jag ändå, att, när behof af ändring låter sig förnimmas, man äfven borde taga i betraktande framställningar, som derom vid riksdagen göras. För öfrigt har den främste af motionärerne sjelf varit ledamot af Kyrkomötet och lär således ega erfarenhet i detta fall.

Jag tror, att den tid nu är förbi, då presterskapet kan vara den auktoritet, som upprätthåller vår kyrka, och att det vore en stor tjänst

mot kyrkan att så småningom öfverlemna hennes angelägenheter i folkets händer. Så länge man vill bibehålla presterskapet vid den myndighet, hvarpå det måhända fordom haft skäl att göra anspråk, tror jag att det icke fortfarande skall med goda ögon anses af svenska folket. För öfrigt är här icke fråga om någon stor och våldsam åtgärd, utan endast om ett sakta steg på framåtskridandets bana, och jag föreställer mig, att det icke skall vara svårt att i denna Kammare vinna bifall till ett förslag i sådant syfte som motionärens. Men då detta förslag, sådant som det är uppställt, ej rätt gerna kan lämpa sig såsom lag, och jag således ej kan oförändradt antaga detsamma, och då jag icke anser återremiss tjena till något, tager jag mig friheten hemställa: *att Riksdagen för sin del vill besluta att i underdänig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbete en förändring i nu gällande kyrkomötesförfattning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, hvilka innehållas i en af P. Olsson m. fl. väckt motion, N:o 178, om ändring i nämnde förordning angående allmänt Kyrkomöte.*

Jag anhåller hos Herr Talmannen om proposition å detta mitt yrkande, och hoppas på Kammarens bifall till detsamma.

Herr Königsfeldt: Då jag, som i Utskottet deltagit i behandlingen af ifrågavarande motion, reserverat mig mot Utskottets utlåtande, så vidt derigenom de i motionens 3:dje och 4:de punkter föreslagna lagförändringar blifvit afstyrkta, men jag i reservationen icke närmare tillkännagifvit min åsigt, anhåller jag att nu i korthet få redogöra för min ställning i frågan. Hvad angår 1:a och 2:a punkterna i motionen, godkänner jag i allo de motiv, Utskottet anfört för afstyrkande af de i samma punkter föreslagna ändringar. Då enligt gällande lag presterskapet ensamt eger utse sina ombud till Kyrkomötet, synes mig ett intrång i denna rätt vara en allt för djupt ingripande förändring för att lämpligen böra vidtagas så kort tid efter författningens utfärdande och med så ringa erfarenhet af dess tillämpning, då sådant icke kräfvades af något trängande behof. I fråga om nämnde punkter yrkar jag derföre bifall till Utskottets hemställan.

Hvad åter angår obefordrade presters valrätt och valbarhet samt tiden för Kyrkomötes sammankallande, synes mig motionärens förslag välgrundadt. Jag har allt skäl att antaga, det obefordrade prestmän i allmänhet ega lika nit och skicklighet uti kyrkliga värf som de med ordinarie tjänst försedda, och då dertill kommer att enligt nu gällande lag obefordrad prestman, som förestår ordinarie embete eller tjänst, är valberättigad, äfven om hans förordnande afser endast några få dagar, synes mig rättvist och billigt att uti ifrågavarande afseende borttaga skilnaden mellan befordrade och obefordrade prester. Och då vi snart hafva att vänta förslag till ny kyrkolag, anser jag, att vi böra undanröjda det hinder för snar ändring i våra föräldrade bestämmelser om kyrkoförhållanden, hvilket förefinnes i den långa tidsutdräkten mellan hvarje kyrkomöte. Jag får alltså hemställa om bifall till punkterna 3 och 4 uti motionen.

Herr Albert Staaff: Endast med några få ord anhåller jag att

få tillkännagifva min åsigt i förevarande fråga. Lika mycket som jag erkänner nyttan deraf, att vi ega ett Kyrkomöte, och af denna institution hoppas rikt gagn för kyrkan och landet, lika viktigt synes mig vara att, då institutionen ännu är så ung och så föga hunnit utveckla sig, icke brådstörta med ändringar i derom gällande lagstiftning. Vi hafva hittills endast haft ett Kyrkomöte; låtom oss afvakta större erfarenhet, huruvida några eller hvilka behof af förändringar förefinnas. Enligt min tanke har sådant behof ännu icke visat sig. Jag kan icke se, att något intresse skulle väsentligen vinna genom en så stor tillökning i antalet af mötets medlemmar som den nu föreslagna. En hufvudsak är att samma proportion mellan presterliga och lekmannaombud bibehålles. Ser man på förhandlingarne vid det redan hållna kyrkomötet, tror jag man skall finna, att medlemmarnes antal visade sig vara tillräckligt för befordrande af lifligt idéutbyte och goda framsteg i dessa viktiga frågor. Jag kan icke heller se att någon fördel vore förenad med den föreslagna förändringen af valsättet. Jag tror, att ju mera valmännen känna hvarandra och dem, bland hvilka de hafva att välja, dess lyckligare utgång har man att vänta af valet.

Särskildt synes mig nuvarande tidpunkt olämplig för partiel lagstiftning å det kyrkliga området, då kyrkolagen i sin helhet är under omarbetning och vi snart kunna vänta framläggande af förslag till omfattande förändringar af de kyrkliga lagbestämmelserna.

Behof af utvidgad valrätt och valbarhet för obefordrade prester anser jag icke heller hafva framträdt på något trängande sätt, då det stora flertal af desse, som vikariera såsom pastorer eller komministrar, redan hafva valrätt, och frågan således blott gäller de aldra yngste och mest oerfarna. Jag får också fästa uppmärksamheten derpå, att af förändring i sådant syfte skulle möjligen följa svårigheter vid valen, då det kanske icke alltid vore så lätt att bestämma, till hvilka valdistrikt än här och än der tienstgörande extra ordinarie prestmän skulle höra, en betänklighet som jag dock icke anser vara af någon afgörande vikt.

Hufvudsakligen på det skäl att kyrkomötesinstitutionen ännu är så ung, får jag vördsamt tillstyrka, att den tills vidare, i afvaktan på större erfarenhet, må få ostördt utveckla sig, så mycket heldre som den erfarenhet vi redan vunnit gifver vid handen, att institutionen i sitt nuvarande skick är för religionen, kyrkan och fäderneslandet betryggande och gagnelig.

Med Herr Staaff förenade sig Herr *Nyblaus*.

Herr Gustaf Jonsson: Då jag vid riksdagens början instämde i den motion, hvilken nu till afgörande föreligger, så gjorde jag detta under förutsättning att den nu föreslagna lagförändringen i afseende å representationsrätt vid kyrkomöte skulle vinna Riksdagens bifall och Kongl. Maj:ts sanktion. Jag har ansett denna reform både nödig och nyttig för en närmare utveckling af våra kyrkolagsförhållanden, och långt ifrån att, såsom en föregående talare förmenat, anse att genom denna förändring det åsyftade ändamålet ej skulle kunna vinnas, tror jag att detta förslag till sina följder icke blott icke skulle medföra någon skada, utan tvärtom det

största gagn. Har man nemligen icke det förtroende till lekmännen att dessa skola hysa samma intresse som presterskapet för religionen, så står verkligen denna i vårt land på mycket svaga fötter. För min del tror jag dock, att religionen är hos svenska folket ganska djupt rotfästad, och att den sålunda ej kan i sina grundvalar rubbas. Jag anser ock, att den nu föreliggande motionen är väl värd att af Riksdagen bifallas; men då Herr Sven Nilsson i Efveröd nyss framlagt ett förslag angående en skrivelse i ämnet till Kongl. Maj:t, så beder jag att få yrka bifall till det af honom framlagda förslaget.

Herr Peter Olsson: Då jag har varit en af de motionärer, som i den nu föreliggande frågan gjort en framställning till Riksdagen, så må det äfven tillåtas mig att häröfver yttra mina åsigtter. Till en början beder jag då få nämna, att jag tror mig kunna säga, det denna fråga eller detta förslag, redan innan det framställdes för Riksdagen, har blifvit betraktadt från flera synpunkter, samt att det blifvit behandladt icke blott af enskilda personer hvar för sig, utan äfven af flera tillsammans, hvilka angående detsamma på ett samvetsgrannt sätt sins emellan hafva rådplägat, för att betrakta detsamma från alla de synpunkter som den viktiga frågan tarfvar och sålunda, såvidt möjligt är, kunna komma till ett resultat, som vore egnadt att tillfredsställa det för handen varande behöfvet.

Den ärade representanten från Stockholm, hvilken nyss hade ordet, nämnde att denna fråga vore för tidigt väckt, och att man, innan någon förändring i detta afseende vidtoges, först borde invänta någon större erfarenhet af den nuvarande institutionen, samt att först sedan denna erfarenhet vunnits, rätta tidpunkten för förslag till förändringar i afseende å Kyrkomötets sammansättning vore inne. Jag beder med anledning häraf få säga att, derest den ärade talaren behagar genomläsa protokollen från det sednaste kyrkomötet, så skall han finna, att icke blott af lekmän, utan äfven af biskop vid detta kyrkomöte väcktes förslag om förändring af sjelfva kyrkomötes-institutionen. Jag skyndar att härvid tillägga, det de då framlagda förslagen icke gingo i den syftning eller riktning, som jag och de som med mig instämt hafva föreslagit; men de framställningar, som då i detta afseende gjordes, bevisa dock att den nuvarande kyrkomötes-förordningen redan då ansågs tarfva förändring; och jag tror mig kunna med full visshet säga, att inom Kyrkomötet det icke fauns mer än en åsigt derom, att denna förordning, sådan den nu förefinnes, är icke blott otillfredsställande, utan äfven ofullständig. Den är, såsom Herrarne känna, affattad endast på ett blad eller två, och kan sålunda, så snart man något närmare söker tränga in i hithörande angelägenheter, icke tillfredsställa alla de behof, som vid behandlingen af dylika frågor måste förefinnas. Att derföre förslag till förändringar i detta afseende redan vid nästinstundande kyrkomöte komma att väckas, lider intet tvifvel. Hvad särskildt det nu föreliggande Lag-Utskottets betänkande vidkommer, skall jag bedja att få fästa mig vid några uttryck i detsamma, af hvilka det synes såsom om Utskottet skulle betrakta dessa frågor såsom varande af en underordnad beskaffenhet och icke förtjenta af all den uppmärksamhet, som, enligt min uppfattning, man bör egna åt desamma. Så t. ex. säger Utskottet på sidan 2, bland annat, följande:

“I betraktande af det begränsade verksamhetsområde, hvartill Kyrkomötet sålunda blifvit inskränkt, vill det ej förefalla oantagligt, att mötet med sin nuvarande sammansättning af 30 andliga och 30 lekmanna-ombud, från landets olika delar, icke borde sakna insigter, tillräckligt stora och mångsidiga, för att institutionen med afseende härpå må kunna motsvara sin uppgift, såvida eljest valen ske med den urskiljning som vederbör. Och hvad beträffar angelägenheten att de skiftande meningar bland menige man må kunna låta höra sig, hvilket naturligtvis befordras deraf att antalet ombud ökas, vill Utskottet erinra att, då det i grundlagen är svenska folket förbehållet att genom Riksdagen deltaga i kyrkolagstiftningen, dessa meningar icke sakna tillfälle att genom tillräckligt många organer göra sig hörda i allt hvad till denna lagstiftning kan hänföras“.

Jag tror att Lag-Utskottet i dessa ord har tilldömt allt för ringa betydelse åt kyrkomötes-institutionen, då det sålunda synes lägga särskild vikt derpå, att Riksdagen eger rätt att yttra sig i kyrkliga frågor, samt att dessa sednare angelägenheter icke sakna tillfälle att genom det allmänna omdömet på annat sätt uttala sig och göra sig gällande. Ja, i afseende å vissa frågor är detta mycket sannt, men härvid bör dock icke förglömmas, att Riksdagens beslut i dessa frågor först då ega någon betydelse, sedan de förut blifvit godkända af Kyrkomötet, som i afseende å dem eger veto, samt att utan ett dylikt godkännande Riksdagens beslut blifva utan påföljd. Men det är icke blott dessa frågor som äro gemensamma för Kyrkomötet och Riksdagen, utan detsamma gäller äfven om åtskilliga andra ämnen, hvilka för vårt land äro af den aldra största betydelse. Såsom man vet, spela de presterliga befordringslagarne i vårt land en mycket stor rol. Det är sannt, att dessa lagar skola behandlas både af Riksdag och Kyrkomöte; men just det stora afseende, som svenska folket fäster vid beskaffenheten af dessa lagar, gör att man åt dem måste egna den största vikt och betydelse. Det kan icke vara för Herrarne obekant, att stort missnöje uppstått just till följd af dessa befordringslagars nuvarande beskaffenhet; det kan icke heller vara obekant, att hvarje föreslagen förändring i detta hänseende från presterskapets sida mött ett ihärdigt motstånd, och derföre anser jag ock att man å denna sak bör fästa det aldra största afseende. Ty det är icke nog att församlingen får sina prester, utan man bör äfven taga hänsyn till, huruvida de personer, som arbeta i församlingens tjenst, ega församlingsmedlemmarnes förtroende och tillgifvenhet, hvilket är högst nödvändigt, om de, såsom sig bör, skola kunna rätt arbeta i sitt viktiga kall. Nu säger man, att dessa befordringslagar ligga dels i händerna på domkapitlen, dels ock bero på Kongl. Maj:t eller en särskild patronus, som eger att tillsätta pastorat. Men hvarföre skall icke församlingen ega beslutanderätt i dessa frågor, då det ju är deras välfärd det gäller; hvarföre skall icke församlingen ega att utöfva sitt inflytande vid dessa tillsättningar och sålunda kunna erhålla någon af dem, som blifvit uppsatta på förslaget, eller hvilken de för öfrigt kunna önska. Jag tror, mine Herrar, att detta är en så viktig fråga, att, derest vi verkligen i detta afseende vilja tillgodose fäderneslandets välfärd, vi åt densamma böra egna den största uppmärksamhet. Vidare är äfven presterskapets aflöning en fråga, som stundom betraktas från en, jag måste säga, ganska ensidig synpunkt. Jag känner mycket väl de olika löne-

regleringsförslag, som i detta afseende äro uppgjorda; men jag tror att vid dessa bestämmelser, såsom nyss sadet, en stor ensidighet gjort sig gällande, enär, enligt min åsigt, församlingens rättigheter dervid äro allt för litet representerade. Här skulle ytterligare kunna nämnas flera andra lighthörande frågor som äro lika viktiga, men hvilka jag nu, för att icke allt för mycket upptaga tiden, skall förbigå.

Jag öfvergår nu till sådana frågor, som nästan uteslutande taga Kyrkomötets uppmärksamhet i anspråk, såsom dop och nattvard, konfirmation, äktenskaplig vigsel, bibelöfversättning, redigerande af psalmbok, katekes, handbok m. m. dylikt. Såsom Herrarne veta, skola dessa s. k. liturgiska frågor först behandlas af presterskapet ensamt på kyrkomöte, hvarvid erfordras vid besluts fattande en majoritet af två tredjedelar af de afgifna rösterna. Man kan således icke förneka den sanningen, att, hvad dessa liturgiska frågor beträffar, desamma äro, såsom ock Utskottet säger, nästan helt och hållet lagda i presterskapets händer; sätta de sig emot deras afgörande, så är det klart för hvar och en, att någon reform på detta område är aldeles omöjlig. Och jag frågar eder, mine Herrar, hvilken stor betydelse äga dock icke sådana frågor, som t. ex. den om bibelöfversättningen. Det kan icke vara obekant, att denna fråga, så att säga, stått på dagordningen omkring 100 år, ty så länge har den s. k. bibelkommissionen eller bibelkomitéen egt bestånd. Det oakadt har den ännu i dag icke kommit till något resultat, utan arbetar fortfarande på en ny bibelöfversättning. Så är äfven förhållandet i afseende å frågan om ny handbok; så äro ock uttalade önsknningar i afseende å ny psalmbok och ett nytt katekesförslag. Alla dessa frågor synes man på ett, enligt mitt ömdöme, fullkomligt felaktigt sätt vilja hänskjuta endast till presterskapets ompröfning. Man anser lösningen af desamma såsom en angelägenhet endast för presterskapet, utan att taga i betraktande de behof som inom församlingen förefinnas att på ett tillfredsställande sätt bringa dessa arbeten till ett lyckligt slut. Jag säger detta, icke såsom skulle jag derigenom vilja bestrida, det ju icke de presterliga ledamöterna böra antagas äga den största insigt i dessa frågor; men det bör väl å andra sidan icke kunna förnekas, att dessa frågor äro af en sådan vikt och betydelse, att man vid bestämmelser om dem äfven måste lemna ett rättmätigt inrymmande åt de öfrige församlingsmedlemmarnes åsichter. Gör man nemligen icke detta, så uppstå missnöje och ändlösa strider, hvaremot, om församlingen medgäfvit större rättighet att antaga eller förkasta sådana böcker, och om de egde större frihet att i detta afseende uttala sina åsichter, jag tror att man med större säkerhet och tillit skulle kunna antaga dylika förslag, hvilka jemväl i deras tillämpning skulle visa sig blifva af en mera tillfredsställande beskaffenhet. Man säger, att lekmännen icke begripa dessa saker. Jag vill icke ingå i en historisk undersökning i detta fall; men jag beder att få fästa uppmärksamheten derpå, att kyrkohistorien visar, det lekmän, när de, såsom ofta skett, t. ex. under reformationstiden, deltagit i dylika arbeten, dervid tydligen ådagalagt, att de vid dylika reformers genomförande utfört broderparten. Såsom Herrarne veta, var Melancthon egentligen icke annat än en lekman, och det oakadt är allom bekant, hvilket stort inflytande han utöfvade på reformationens tidevarf. Men äfven från vår egen tid och i vårt eget land hafva vi exempel på,

att vid sednaste kyrkomöte funnos ledamöter bland lekmännen, hvilka egde en sådan insigt i rent liturgiska och kyrkliga frågor, att man ej kan förneka, det de vid dessa frågors behandling utöfvade ett ganska stort inflytande. Jag tror sålunda, att det yrkandet eller påståendet, att dylika frågor icke böra i någon större proportion underkastas lekmanna-ombudens ompröfning eller omdöme, vid närmare undersökning icke håller stånd.

Man har vidare satt i fråga, huruvida en förändrad rösträtt i detta afseende kan vara ändamålsenlig eller nyttig. Med anledning häraf beder jag få fästa uppmärksamheten derpå, att, derest Kyrkomötet skall komma att ega det anseende och det förtroende, som, enligt min uppfattning, är ett nödvändigt vilkor för att detsamma skall kunna uppbäras af landets kärlek och intresse, så måste man äfven tillse, att de presterliga ledamöterna af Kyrkomötet blifva på annat sätt tillsatta än, nu är förhållandet. Jag tror mig icke gå grannlagenheten för nära, om jag säger, att det sednaste Kyrkomötet bar vittnesbörd derom, att en del af de valda presterliga ledamöterna på allt sätt sökte motverka hvarje förslag till reform i detta hänseende. Ja, mine Herrar, man kan väl motsätta sig dessa reformer, man kan underkänna vigten och betydelsen af dem, man kan, så att säga, sätta sig upp på sina höga hästar och icke fästa något afseende vid de anspråk, som från ena eller andra hållet uttalas. Frågor, sådana som dessa, kunna väl undanskjutas för en tid, men de kunna icke tillintetgöras, utan förr eller sednare och kanske ganska snart komma de otvifvelaktigt att uttaga sin rätt. Erfarenheten har ock visat, att ju mer man i allmänhet uppskjuter en nödig befunnen reform, ju längre man väntar att tillfredsställa ett behof inom församlingen, desto större blifva anspråken och desto vanskligare blir det äfven att genomföra dem, då de icke längre kunna undanskjutas. Jag anser derföre, att det af rent kristligt intresse är ett behof att åt församlingen inrymmas större inflytande vid tillsättande af presterliga ledamöter vid kyrkomötet. Då nu är förslaget, att antalet af dessa, liksom ock antalet af lekmännen, skall förubblas, då man vidare har i detta förslag bibehållit biskoparnes själfskrifvenhet — en princip som jag för öfrigt icke kan gilla — då man slutligen fortfarande velat tillåta universiteten att till kyrkomötet sända teologiska lärare, så tror jag att all rättvisa blifvit uppfylld i afseende att lemna det presterliga elementet tillräckligt utrymme vid kyrkomötet, och att man sålunda i detta fall icke har trädt detta intresse för nära. Ytterligare har af en föregående talare blifvit sagdt, att det icke ligger något hinder i vägen för att lekmän, såsom förhållandet var vid sednaste kyrkomöte, äfven kunna välja prester till lekmanna-ombud, hvarigenom skulle inträffa att antalet presterliga ombud blefve större än antalet lekmän. Jag finner således, att, hvad denna andra punkt beträffar, så har, såsom nyss nämndes, all möjlig uppmärksamhet blifvit fästad vid det presterliga elementet.

Man säger, att kyrkoherdarne måhända kunna utöfva för stort inflytande på dessa obefordrade prester, att de sednare icke hafva tillräckligt intresse för kyrkans angelägenheter, samt att man i afseende på dem icke har den garanti beträffande kunskaper, som man har i fråga om befordrade prester. Enligt min uppfattning är dock detta ett misstag. I afseende på obefordrade presters kunskaper finnes nemligen den garantien,

att de genomgått, med undantag af pastoralexamen, samma studier och examensprof, som de befordrade presterna. Dessutom anser jag det både rättvist och billigt, att då kyrkan vigt en person till sin tjänst och sedan kan anförtro honom hvilket uppdrag som helst i församlingen, äfven dessa personer må få deltaga i lagstiftningen rörande kyrkans angelägenheter. Det är, mine Herrar, i sanning icke särdeles egnadt att väcka förtroende hos de obehöriga presterna att på detta sätt utesluta dem från en så vigtig sak, som måste vara för dem likaså angelägen att vårda, som det kan vara för hvar och en annan.

Hvad beträffar den fjerde punkten i fråga om tätare sammankomster för Kyrkomötet, så tror jag det bör vara klart, att den nuvarande mellan tiden af fem år mellan hvarje möte är alldeles för lång, äfvensom att kontinuiteten i mötet gent emot Riksdagen fordrar samma tidrymd, som för de olika riksdagsperioderna är bestämd. Man kan väl invända, att denna sats, konsekvent tillämpad, skulle leda dertill, att Kyrkomötet borde sammanträda hvarje år. Jag tror dock icke en sådan slutsats vara fullt riktig, ehuru, jag medgifver det gerna, jag icke skulle hafva något emot om Kyrkomötet sammanträdde lika ofta som Riksdagen. Jag anser dock att man för närvarande kunde vara belåten med ett Kyrkomötet sammanträdde hvar tredje år. Det finge då tillfälle att handlägga de frågor, som behandlas af Riksdagen, utan att Kongl. Maj:t behöfde uppskjuta af Riksdagen afgjorda ärenden, hvilket, såsom vid veta, var förhållandet med den dissenterlag, som nu föreligger till Riksdagens behandling. Som Herrarne torde erinra sig, antogs denna lag vid 1869 års riksdag, men för att gifva den vederbörlig sanktion måste Kongl. Maj:t antingen sammankalla ett urtima möte, eller också låta förslaget falla för den gången, såsom också skedde, och ånyo förelägga detsamma Riksdagens behandling. Dessa olägenheter tycker jag vara af så ingripande beskaffenhet, att man bör hafva sig angeläget att afhjelpa dem, och då kostnaderna derfor icke äro större än som förut nämndt: 16,000 à 17,000 R:dr, så torde i detta fall den sparsamhetsprincip, som Utskottet synes hafva tillämpat, icke vara af särdeles stor betydelse. Jag tror dessutom, äfven om man ser bort från lagstiftningen eller det förhållande i hvilket Kyrkomötet står till Riksdagen, att kyrkans angelägenheter i och för sig sjelfva äro af sådan vigt samt att församlingarnes intresse för dem så stigit, att vi böra, såvidt möjligt, behjerta hvad motionärerne här föreslagit. Enligt min tanke ega dessa kyrkliga frågor icke blott ur kyrkans synpunkt så stor betydelse, som jag tagit mig friheten antyda, utan de ega derjemte ett intresse, som mäktigt ingriper på alla andra frågor inom fosterlandet. Man må säga hvad man vill, mine Herrar, om de historiska företeelserna, som ligga inför våra ögon. Nekas kan dock icke att det i grunden är de kyrkliga frågorna, som spela hufvudrolen. Må man icke undertrycka det intresse, som i detta fall gjort sig gällande bland folket? Må man icke insnöra eller undertrycka dessa kyrkliga åsikter eller hindra dem från att fritt utveckla sig. Gör man det, så skall det icke förfela att menligt inverka på hela det politiska och sociala lifvet. Jag är därför fullt öfvertygad derom, att om Andra Kammaren skänker sin uppmärksamhet åt detta förslag, som jag visserligen förutser kommer att falla i Första Kammaren, så skall denna uppmärksamhet komma att utöfva ett icke obe-

tydligt inflytande på det snart sammanträdande Kyrkomötet och möjligen — jag föreställer mig det åtminstone — föranleda detsamma att tillmötesgå ett sådant uttalande genom att göra framställning om förändring i kyrkomötesförfordningen, om icke i samma åtminstone i likartadt syfte med motionärernes förslag. Jag yrkar bifall till det af Herr Sven Nilsson framställda skrifvelsförslaget.

Herr *Lamberg* och Herr *Per Nilsson* i Kulhult instämde med Herr Peter Olsson.

Herr *Carlén*: Jag får uppriktigt bekänna, att det förefaller mig som om såväl motionärerne, som de talare hvilka i dag uppträdt här till försvar för motionen, icke hafva rätt noga besinnat den vikt, som ligger deruppå, att den aldra största varsamhet iakttages, då man vill omskapa en lagstiftning sådan som den förevarande. Varsamhet är naturligtvis nödvändig vid all lagstiftning, men den är det företrädesvis, då det gäller en sak som den hvarom nu är fråga, nemligen icke att ändra blott en viss rättsnorm eller en paragraf, som innehåller en sådan, utan att helt och hållet omstöpa sjelfva lagstiftningsmakten och gifva den en annan organisation, än den förut har. Om man gör en sådan förändring och skulle misslyckas deruti, så misslyckas man icke endast för den gången, utan man underkastar sig äfven möjligheten att misslyckas i alla de lagstiftningsämnen, som utgå från den ifrågavarande lagstiftningsmyndigheten. Så är icke förhållandet beträffande andra lagstiftningsämnen. Om vi t. ex. af förhastande på civil-lagstiftningsens område i år stiftade en lag, som rubbade eganderättens helgd, så, ehuru beklagligt detta än vore, blefve risken icke större, än att man redan nästa år, så snart man funnit sitt misstag, kunde uppäfvä denna lag. Rubbade vi åter sjelfva grundvalarne för den lagstiftande makten och öfverlemnade dem till personer, som representera proletariatet, till dem hvilka ingenting ega och ingenting kunna, då skulle derigenom icke allenast åstadkommas i och för sig sjelf en olycka, utan följden blefve autagligen den, att denna representation drog försorg om att hela eganderätten försvunne och att allt framgent samhällsorganismen kom att lida. Också har i alla länder och i alla tider den största varsamhet iakttagits i fråga om ändring i grundvalarne för de lagstiftande myndigheterna, det må nu hafva varit på det politiska eller kyrkliga området. Och hvad särskildt oss beträffar, så är vår grundlag så försigtig, att den icke tillåter den riksförsamling, som af regeringen mottagit eller sjelf väckt förslag till ändringar i någon af våra grundlagar, att sjelf definitivt afgöra dem. Detta kan nemligen, såsom vi veta, endast ske efter det nya val till Andra Kammaren egt rum. Och jag anser att lika stor varsamhet bör iakttagas beträffande den kyrkliga representationen som i afseende å den politiska. Ty på det kyrkliga gebitet finnas lika viktiga frågor som på det politiska. Vidkommande denua — jag vågar påstå det — löst utkastade motion, tror jag att den icke hade framkommit, om motionärerne haft rätt klart för sig skillnaden mellan lagförändringar i detta ämne och i andra.

Jag beder nu att få öfvergå till de särskilda punkterna i förslaget. Första punkten innehåller framställning derom, att antalet af Kyrkomötets

medlemmar måtte fördubblas från sextio till etthundratjugu. Jag kan icke upptäcka att detta förslag kan hvilat på annan grund, än den som innefattas i de tvänne meningar, som Utskottet här framhållit, nemligen för det första att Kyrkomötet under dess nuvarande sammansättning icke skulle kunna, i följd af det fåtal ledamöter hvaraf det består, ega tillräckliga insigter att rätt bedöma de frågor som förekomma till mötets behandling, och för det andra att församlingarne der icke äro så talrikt representerade, att de å olika orter rådande skiljaktiga åsigtarna skulle kunna göra sig gällande. Jag skall likväl bedja att, innan jag yttrar mig om dessa förutsättningar, få beriktiga den siste talarens uppfattning af ett uttryck i Utskottets betänkande, en uppfattning som jag sannerligen icke förstår hvarifrån han fått. Utskottet har nemligen alldeles icke ifrågakänt, att ej Kyrkomötet har viktiga saker om hand, eller, med andra ord, Utskottet har icke satt de frågor som förekomma vid kyrkomötet i någon underordnad ställning gent emot andra samhällsfrågor. Utskottet har endast talat om Kyrkomötets "begränsade verksamhetsområde," det vill säga uttryckt, att Kyrkomötet icke har att behandla frågor af så mångfaldig art som Riksdagen, hvilken har att behandla, jemte de kyrkliga, äfven politiska, ekonomiska, juridiska, militära m. fl. frågor, utan blott antydvt att Kyrkomötets verksamhet omfattar endast det begränsade området af de kyrkliga frågorna, hvilket också ligger angifvet i sjelfva namnet. Detta är betydelsen af Utskottets yttrande och icke något annat.

Nu är det ju alldeles gifvet, att, för att vara rätt hemmastadd i dessa kyrkliga ämnen, det fordras vissa speciela kunskaper. Den förste talaren ansåg det visserligen vara för menige man lätt att hinna spetsen och komma till djupet af kunskapen om dessa ämnen, teologi och allt hvad dit hör. För min del föreställer jag mig dock att han deri mycket miss-tager sig. Det fordras visserligen mera bokliga kunskaper och vida mer andlig erfarenhet för den som skall uppträda såsom lagstiftare i många af de ämnen, hvilka höra under Kyrkomötet, än hvartill menige man kan komma, han må nu vara så andligt sinnad som helst. Jag tror ej heller att det sista Kyrkomötet gaf skäl till den förutsättningen att insigtarna der icke voro tillräckligt stora. Tvärtom, tror jag förhållandet var motsatt, och den siste talaren har i detta afseende upplyst oss derom, att vid detta möte funnos icke allenast våra mest insigtsfulla prester, utan äfven lekmän, som skulle hafva kunnat utgöra en prydna för katedern i hvilken teologisk fakultet som helst. Jag tror således icke att man med skäl kan säga, att Kyrkomötet, sådant det nu är organiseradt, skall komma att sakna de insigter, som fordras af detsamma; och är detta sannt, måste äfven Utskottet, enligt min tanke, hafva rätt i den första delen af sitt resonnement.

Hvad angår den sednare delen deraf, nemligen i fråga om huruvida ett större antal ledamöter vid Kyrkomötet skulle så mycket gagna genom att befordra att skiljaktiga meningar från flera särskilda orter finge göra sig gällande, så vågar jag i allmänhet hysa den i Andra Kammaren måhända såsom kättersk ansedda åsigt, att mycket stora delibererande församlingar icke alltid äro bra att hafva. Det är helt naturligt, att uti en stor församling det gerna icke kan undvikas att partiväsendet utbildar sig. Der uppstå ledare och så kallade följare, och jag tror det företrädesvis för dem som lagstifta på detta ömtåliga område vara dess bättre ju färre

följarnes antal är. Ja! jag går så långt att tro det till och med i denna Kammare det någon gång kunde vara rätt så godt om der varit färre följare än der understundom kanske varit. Det är på grund af dessa åsikter som jag föreställer mig, att det icke vore något så afgjordt lyckligt experiment att åtminstone för närvarande göra mängden inom kyrkomötet så talrik som här är ifrågasatt, ehuru jag icke vill absolut påstå, att ju ej den tid kan komma, då detta blifver nödvändigt. Men ännu, det vågar jag säga, är tiden icke inne.

Den andra punkten innefattar yrkande, att Kyrkomötets sammansättning skulle så förändras, att elektorsvalen måtte blifva gemensamma för både präster och lekmän, och att således äfven lekmän skulle få välja de prästerliga ledamöterna. Härvid ber jag att först och främst få göra den anmärkningen, hurusom det förefaller mig ganska besynnerligt, att man, då man en gång ställt sig på en sådan ståndpunkt som motionärerne hafva gjort, nemligen att kyrkliga medlemmar af Kyrkomötet skola finnas till lika stort antal som lekmän, icke vill tillåta den kyrkliga korporationen sjelf att få välja sina representanter. Inbillar man sig verkligen eller tror man sig kunna inbilla någon att ens mening är, att samma kyrkliga element, att sjelfva läroståndet, skulle blifva representeradt af *de* prästerliga ledamöter som utsågos på dessa stämmor, der lekmanuambuden valdes? Jag tror icke någon låter inbilla sig detta; ty vill man verkligen att läroståndet skall få uttrycka sina tankar och frambära den erfarenhet det såsom lärostånd inhemtat, så är det väl klart att man låter läroståndet sjelf utse de personer, som bäst representerade dess åsikter. Skulle samma valkorporation välja både det prästerliga och lekmanuambudet, så är det ju uppenbart, att den valde två personer med så vidt möjligt lika åsikter. Ty icke må man väl föreställa sig, att den, som hade rätt att utse två ombud, med sitt val träffade personer som motarbetade och så att säga paralyserade hvarandras verksamhet. Antoge man detta förslag, vore på samma gång helt och hållet tillspillogifven den grundval, hvarpå den nuvarande kyrkomötesförfattningen hvilat, nemligen att man i Kyrkomötets yttranden och beslut skall finna ett uttryck af både läroståndets och församlingarnes åsikter. Ja, jag får uppriktigt erkänna, att jag fruktar vi icke vidare fuge en representation för den svenska kyrkan, denna betraktad sådan som den hittills blifvit betraktad, utan vi fingo en representation för vissa korporationer, som jag väl icke vill kalla sekter, churu de på sätt och vis stå snarare bredvid än inom kyrkan. En sådan korporation anser jag t. ex. Evangeliska fosterlandsstiftelsen vara. Med den stora verksamhetsförmåga den har i följd af sin organisation, med det nit och den värma hvarmed den — jag erkänner det — berömvärdt omfattar det andliga lifvet, tror jag att den komme att taga makten om hand, att det vore den som komme att välja ombud, samt att det vore den som blefve representerad vid svenska Kyrkomötet. Svenska kyrkan är på långt när icke så fast organiserad som detta sällskap. Det ledes af en suverän styrelse, som icke har att redogöra för någon. Denna styrelse har sina resembud, sina provinsombud och sina kolportörer, hvilka alla stå i förbindelse med hvarandra och bero af styrelsen, och hvilka äro invanda i ett inrapporteringsystem, som är särdeles väl egnadt att gifva åt sällskapet en sammanhållning och en styrka, som väl i sinom tid kan

göra det svårt att motstå detsamma. Skulle detta förslag gå igenom i nuvarande stund, så, mine Herrar! jag upprepar det ännu en gång — är jag fullt öfvertygad att det blefve det nu af mig antydda samhället och icke svenska kyrkans presterskap, som komme att herrska på våra kyrkomöten. Jag vill nu visserligen icke bestämt påstå, att derigenom något ohjelpigt ondt skulle ske, ty jag tror att, oaktadt de öfverdrifter hvar-till detta sällskap gjort sig skyldigt, detsamma dock i viss mån verkar godt och lifvande på det andliga samhället. Jag ser till och med icke någon omöjlighet deri, att det äfven utan nu ifrågasatt förändring i en framtid kan komma att erhålla stort inflytande på vårt lands kyrkliga angelägenheter. Men för närvarande vill jag icke dertill hidraga att det får all makten, och det skulle jag göra, om jag gillade den lagstiftning som här är ifrågasatt.

För mig finnes dessutom ett annat skäl, som synes mig vara absolut talande mot berörda förändring. Utskottet har kallat det skälet en granlagenhetssak, men jag kallar det för hvad det verkligen är: en hederssak. Det är nemligen icke utan ganska stor förvåning, som jag sett att bland motionärerne i frågan finnas personer, som voro med då kyrkomötesförfattningen och den nya Riksdags-ordningen antogos. Dessa Herrar torde liksom jag påminna sig, med hvilka stora svårigheter det var förenadt att få igenom dessa förslag, af hvilka det sednare var beroende af det förra. Under såväl de offentliga debatterna som de enskilda förhandlingarne rörande detta ämne, låg det klart för oss alla, som voro med derom, att man gaf ett löfte åt det dåvarande preteståndet, att det skulle åtminstone en längre tid få okränkadt bibehålla sitt inflytande icke allenast beträffande kyrkans angelägenheter, utan äfven i afseende på dess privilegier. Och jag hemställer till Kammaren huruvida det vore att värdigt fylla granlagenhetens, jag säger hederns, fordringar, att så kort tid derefter vrida ur deras hand hvad man då lofvade dem att få behålla kvar? Ty, mine Herrar! icke lären I väl vilja påstå, att lekmannaombuden komma mycket att hålla på presterskapets privilegier. Tvärtom är det snarare att förutse, att till lekmannaombud komma att väljas personer, för hvilka preteståndets privilegier icke hafva någon betydelse.

Hvad den tredje punkten angår, hvarest ifrågasättes obefordrade prestmäns rättighet att deltaga i val till medlemmar af Kyrkomötet, så anser jag detta verkligen vara en så obetydlig fråga, att jag icke förstår huru man ens velat framkomma med den. Huru många prester är det väl i vår tid af prestbrist, som icke göra annans tjenst. Det kan möjligtvis i Skåne finnas några adjuukter, som icke förvalta annans ordinarie embete, men här uppe i landet äro dylika fall högst sällsynta, hvadan nästan alla dessa obefordrade prestmän redan efter nu gällande lag äro berättigade att deltaga i val till Kyrkomötet. Motionärerne hafva, såsom i Utskottets betänkande också utvisas, förbisett, att äfven obefordrade prestmän, som förestå andra prestmäns ordinarie tjänster, få deltaga i val till medlemmar af Kyrkomötet. Hvarföre, fråga motionärerne, skola icke dessa obefordrade prester lika väl som de andra få deltaga i dessa val? Hafva de icke samma nit och intresse för kyrkans angelägenheter? Hafva de icke aflagt samma prof för inträde i sitt yrke som de äldre? Jo, helt visst! Men de hafva icke samma erfarenhet. Det är stor skillnad mellan prest-

män, som äro befordrade eller som kommit så långt, att de förestå andras tjänster, och de unge som nyss inträdt i sitt kall och derföre icke ännu kunna hafva förvärfvat nödiga insigter deri. Detta är ett förhållande som gäller i alla brancher, att unga personer få vänta tills de blifva mogna att deltaga i viktiga offentliga förhandlingar. För öfrigt anser jag, lika med Utskottet, att saken gerna må gå igenom när tiden är inne och när förslag derom väckes från annat håll än från Andra Kammaren.

I afseende på fjerde punkten, så får jag förklara, att jag i principen utan betänkannde ställer mig på motionärernes ståndpunkt. Jag anser att fem års mellantid för kyrkomötena är alldeles för lång, samt att tre år vore det längsta man i detta afseende gerna kunde fordra. Men då redan nu möjlighet förefinnes att få tätare kyrkomöten, derigenom att Kongl. Maj:t eger rättighet att sammankalla sådant när detta finnes behöfligt, har jag, lika med Utskottet, ansett förändringen icke vara mer angelägen, än att dermed väl kan anstå.

Dessa äro de skäl, på hvilka jag grundar min öfvertygelse beträffande det resultat hvartill Utskottet kommit — skäl som ligga i sjelfva sakens natur. Men jag har två andra skäl, hvilka Utskottet ställt i sista rummet, och hvilka jag också vill nämna sist, ehuru jag derföre icke anser dem såsom de minsta bland skälen, utan tvärtom, enligt min tanke, såsom de viktigaste. Det första af dem är, att erfarenheten är för kort, och det andra att förändringen icke bör utgå från denna Kammare eller Riksdagen, utan från Kyrkomötet sjelf. Nu säger man, och i synnerhet den förste talaren har betonat det, att då man vill motsätta sig ett förslag, man alltid kommer fram med det vanliga skälet, att man ännu icke har tillräcklig erfarenhet om befintliga olägenheter. Dertill har Utskottet dock icke inskränkt sig, åtminstone icke så menat. Men man vill erfara, ej endast huruvida Kyrkomötet i sin nuvarande gestalt uppfyller eller icke uppfyller berättigade fordringar, utan äfven hafva klart för sig *hvad* som brister hos mötet, om förändringarne skola ske i den eller den riktningen, så att man vet att förändringarne skola verka just det man vill åstadkomma. Men det vet man icke nu. Fäster jag mig vid sista punkten af ifrågavarande förslag, så har jag hört sägas att många skulle vara nöjda med att Kyrkomötet sammanträdde hvart femte år, men att det finge längre tid för sin sammanvaro sig tillmätt. Detta kunde ju möjligen vara bättre än att förkorta tiden mellan mötena. Vidare kan det, i afseende på de presterliga medlemmarne af Kyrkomötet, icke vara ofördelaktigt att se huru presterna sjelfva välja. Om de t. ex., hvilket väl ej är troligt men möjligt, välja revolutionära ledamöter, så blefve man ju nödsakad inlägga något konservativt i ändringen; välja de åter alltför konservativt, så bör ändringen gå i motsatt riktning. Man bör med ett ord dröja med reformerna, tills man fått åtminstone någon erfarenhet om huru mötet verkar.

Det sista skälet är, att man bör låta mötet sjelf taga initiativ till ändringar i dess författning. Detta skäl är så mycket mer gällande för mig, som den siste talaren nyss yttrade, att han icke tviflade på att Kyrkomötet sjelft vid sitt nästa sammanträde skulle väcka förslag till behöfliga förändringar. Så åtminstone fattade jag hans ord. Emellertid anser jag det vara minst sagdt ogranlaga, att då Kyrkomötet icke varit tillsammans

mer än enda gång, icke låta det sjelf uttala de förändringar det vill hafva i sin egen organisation. Och Utskottet går så långt, att man icke ens behöfver vänta någon framställning från mötets pluralitet, utan endast en mera allmänt uttalad mening för en någorlunda stor minoritet inom detsamma. Först då anser Utskottet och äfven jag, för min del, tiden vara inne att beakta förändringsförslagen, ty innan behof deraf yttrat sig inom mötet sjelf, tror jag icke att man bör fästa sig allt för mycket vid de framställningar, som i detta afseende utom mötet kunna göras. Så gick det till vid representationsförändringen. Det visade sig, att så länge man talade om sina förhoppningar derutinnan utom Riksdagen, så fästade man icke synnerligt afseende dervid. Först då röster inom Riksdagen mera allmänt höjde sig för denna förändring, först då tog frågan fart. Och detta finner jag vara det enda rätta sättet.

Då nu i denna fråga finnas icke mindre än tjugo motionärer, och sällan väl någon motionär uppträder så enstaka att han icke har ett par personer som följa sig, så tager jag för sannolikt att Herrarne redan på förhand beslutat sig i saken, och att Herr Sven Nilssons skrifvelseförslag kommer att blifva resultatet af våra öfverläggningar. Jag ser visserligen ingenting så farligt i att så sker, emedan jag, likasom den siste talaren, tror att frågan faller i Första Kammaren. Men jag skulle i allt fall beklaga om ett sådant beslut fattades här, ty det blefve ett vittnesbörd, hurusom Andra Kammaren, som till ganska väsendtlig grad har det gamla presteståndets eftergifvenhet i representationsfrågan att tacka för sin tillvaro, vid första möjliga eller nära nog första omöjliga tillfälle inbördade denna skuld genom att göra presterskapet nästan utan all betydelse i kyrkans angelägenheter.

Jag yrkar bifall till Lag-Utskottets hemställan.

Herr Jonas Andersson i Häckenäs: Då jag, för min del, gillar motionens syfte, anser jag mig skyldig i någon mån angifva skälen dertill. Jag utgår från den synpunkten, att här afses att stärka och utveckla icke allenast Kyrkomötet och dess förhandlingar, utan äfven sjelfva presterskapet och dess verksamhet i allmänhet. Mig förefaller det temligen tydligt, att det fåtal, som nu sammanträder för att lagstifta i så viktiga frågor som de kyrkliga, icke kan tillvinna Kyrkomötet det förtroende hos den stora allmänheten inom landet, som det icke blott verkliga förtjenar, utan som det äfven behöfver för att kunna motsvara sin uppgift. Vore det här fråga om att i någon mån rubba det proportionerliga antalet, som förut är bestämdt mellan prester och lekmän, skulle jag tveka att biträda ett sådant förslag. Men härom är nu icke fråga. Jag tror att ett större antal af såväl prester som lekmän, som komma tillsammans i kyrkliga angelägenheter, skulle hafva ett helsosamt inflytande på båda sidorna. Den vaxelverkan, som derigenom komme att ega rum, skall ovilkorligen utöfva välgörande inflytande på det hela, bidraga till att väcka intresse för kyrkliga frågor i allmänhet samt gifva den kyrkliga lagstifningen stöd i det allmänna förtroendet, hvarförutan hvarken Kyrkomötets eller presterskapets verksamhet kan blifva välsignelsebringande.

Man har här sagt, att lekmän i allmänhet icke skulle ega den nödiga sakkännedom och den djupa insigt, som fordras för att bedöma

kyrkliga angelägenheter. Jag medgifver att detta i stort taget kan vara förhållandet. Men vi hafva den erfarenhet från sista kyrkomötet, att der äfven på lekmannasidan ganska stora insigter och ganska vidsträckt sakkännedom gifvo sig tillkänna. Men äfven om man, å ena sidan, medgifver att lekmännen äro underlägsna i afscende å insigter, så får man, å andra sidan, icke fränse, att de upplysningar, som den större insigten och det mera lärda elementet kunna meddela dessa mindre insigtsfulla personer, skola vidga deras sjukrets samt väcka deras intresse för det ämne, hvilket de nu i brist på sakkännedom icke kunna riktigt uppfatta. Jag tror dessutom att det större antalet lekmän från spridda delar af landet, som, enligt detta förslag, komme att deltaga i kyrkomötet, skulle från mötet sprida ljus och förtroende hos den stora allmänheten och derigenom utöfva ett välgörande inflytande. När nu, såsom sagdt, porportionen mellan lekmän och prester icke på något sätt rubbas, kan jag icke inse den ringaste fara för att obetänksamma beslut komme att fattas af Kyrkomötet till följd af det större antalet medlemmar, helst då det i de aldra flesta fall fordras en pluralitet af två tredjedelar af dessa för att Kyrkomötet skall kunna fatta beslut. Det skulle vara att beklaga om man i hela Sveriges rike icke skulle kunna uppleta sextio lekmän som hade så pass intresse för religiösa saker, att de skulle med nöje afhöra de mera insigtsfulla personernas yttranden och åsigter och derigenom slutligen bilda sig en egen öfvertygelse i dessa frågor.

Här har yttrats, att om motionärernes förslag i andra punkten blefve lag, så skulle ett visst utom eller vid sidan om kyrkan stående intresse komma att herska i Kyrkomötet. Det skulle vara att allt för mycket misströsta om det religiösa lifvet hos den stora allmänheten och hos presterskapet i synnerhet, om man befarade att ett litet fåtal personer skulle kunna tillskansa sig ett oberättigadt inflytande på mötet. Jag, för min del, tror dock denna fruktan vara ogrundad. Här har äfven talats om det orättvisa, ja till och med skadliga deri, att presterna sjelfva uteslutande inom sig finge välja sina ombud. Jag vill i detta afseende erinra derom, huruvida det kunde sägas vara helsosamt för kyrkan och presterskapets angelägenheter samt för vår religiösa utveckling i allmänhet, då det gamla prestandet hade uteslutande rätt att inom sig välja ledamöter i standet. Jag tror det var i en lycklig stund då presterskapet afstod från denna sjelfskrifvehet, likasom jag äfven anser den kombination, som här är föreslagen mellan prester och lekmän, komma att utöfva ett ganska välgörande inflytande både på valen och på Kyrkomötets verksamhet.

Beträffande rättigheten för unga prester att erhålla valbarhet till Kyrkomötet, så kan jag icke underlåta att framhålla, det man väl må kunna hafva så stort förtroende till den presterliga bildningen i allmänhet samt kunna förmoda att de unga prester, som genomgått vederbörliga examensprof, också skola hafva tillräcklig kärlek för och insigt om de kyrkliga angelägenheterna, att man af deras deltagande i Kyrkomötet icke skall behöfva befara några olägenheter. För öfrigt tror jag presterskapet inom sig sjelf vara så tolerant, att det icke behöfver några företrädesrättigheter, som grunda sig allenast på att man lyckats vinna befordran till ordinarie presterlig befattning. Jag slutar med att förorda

bifall till det af Herr Sven Nilsson i Efveröd framställda skrifvelse-förslaget.

Herr Kolmodin: Den ärade talaren på stockholmsbänken, som nyss hade ordet, påpekade den väsendtliga skilnad, som förefinnes mellan ändrandet af ett visst enstaka lagstadgande och vidtagandet af en omdaning af sjelfva den författning, som bestämmer den lagstiftande myndighetens organisation och verksamhet. Detta kan icke bestridas; men jag ber att få fästa uppmärksamheten derpå, att om man närmare betraktar det föreliggande förslaget och de fyra punkter, hvori det sönderfaller, så skall man finna, att en sådan förändring i afseende å den kyrkliga lagstiftningsmakten ifrågakommer egentligen endast i den andra punkten, och att, då förslaget i den första punkten bibehåller proportionen emellan de presterliga ledamöterna och lekmannaombuden inom Kyrkomötet oförändrad, kyrkans representation, om andra punkten uteslutes och de öfriga antagas, blir bevarad vid sin ursprungliga karakter.

Hvad särskildt den första punkten angår, så får jag uppriktigt bekänna, att jag i allo delar motionärernes åsigt.

En annan ärad talare på stockholmsbänken yttrade i afseende på denna punkt, att ledamöternes antal vore likgiltigt blott frågorna blefve väl behandlade — och i visst afseende är detta riktigt —, men han anmärkte också på samma gång, att stora representativa församlingar hade det emot sig, att der lätteligen bildade sig partier, och han antydde, såsom exempel härpå, just vår Andra Kammare. Men, mine Herrar! hvarföre är denna Kammare så talrik? Hvarföre äro vi här närmare 200 personer församlade? Jag medgifver villigt att en lika fullständig granskning af frågorna skulle kunna åstadkommas och lika goda beslut fattas, om jag och 99 ledamöter med mig vore härifrån, d. v. s. om Kammaren blefve icke mer än hälften så stor som den är i närvarande stund. Men vi måste å andra sidan besinna, att när en församling skall representera ett helt folk, ett helt land, då är det af den aldri högsta vikt, att man inom hvarje särskild del af landet vet med sig och är fullt förvissad om, att man i denna församling har till ombud en person, för hvilken man hyser förtroende och hvilken man anser vara i stånd att bevaka de allmänna intressena liksom den särskilda ortens behof. Endast genom ett sådant medvetande vinna de frågor, som utgöra föremål för den representativa församlingens öfverläggningar, ett allmänna intresse bland folket och blifva på samma gång mera kända och behjertade; endast på detta sätt kunna församlingens beslut vinna landets förtroende. Att detta skall kunna ske här, att ett dylikt förtroende skall kunna vinnas af en församling, som snarare har tycke af en talrik komité än af en verklig representation, en församling som räknar endast 60 ledamöter, anser jag för min del alldeles otänkbart. I många trakter af landet äro ombuden fullkomligt okända personer och man må med våra befolkningsförhållanden ej undra derpå. Derigenom saknas ett viktigt villkor för att Kyrkomötet skall kunna uppbära sin höga och betydelsefulla ställning, och derföre vill jag med min röst biträda förslagets första punkt.

Hvad åter den andra punkten angår, hvori föreslås en förändring i afseende

afseende på valsättet, så få jag lika öppet och ärligt bekänna, att jag ej kan gilla densamma. Deri ligger en omskapning af hela den representativa kyrkoförfattningen, hvarigenom sjelfva grundvalen för Kyrkomötets nuvarande sammansättning måste på ett eller annat sätt förryckas. Hvad är det som med afseende på den yttre organisationen konstituerar en kristen församling? Jo! att der finnas lärare och menighet. Jag tror att med högst få undantag, exempelvis qvåkaresekten, detta skall vara ett väsendtligt kännemärke. Betraktar man saken från denna synpunkt, så måste man ock medgifva, att läroståndet intager en särskild och ganska betydelsefull ställning i församlingen, och det är också i full öfverensstämmelse med en sådan uppfattning, som man i förordningen angående allmänt Kyrkomöte bestämt, att läroståndet och menigheterna skulle inom mötet blifva hvar för sig representerade. Antager man nu en vallag, hvarigenom läroståndet nedflyttas från den särskilda ställning, det med rätta intager, och ställes i full paritet med öfriga valberättigade, så rubbar man i betänkelig grad det ursprungliga förhållandet mellan läroståndet och menigheterna, och något sådant vill jag för min del ej vara med om. Det skulle kunna hända motionärerne till deras stora öfverraskning, att presterskapet, just genom sin efter församlingsordningens natur framstående ställning, på många orter befundes hafva ett så stort inflytande, att valet till den kyrkliga representationen komme att utfalla i en långt mer konservativ riktning, än som önskats. Det kunde hända, att man från vissa delar af landet finge idel prester, representerande både preste- och lekmannaståndet. För öfrigt befarar jag visserligen att, om förslaget antoges, det inom kort skulle visa sig, att från några håll helt andra krafter, långt mera främmande för vår kyrka än vissa förut under diskussionen omnämnda enskilda stiftelser, skulle komma i tillfälle att utöfva ett ganska vådligt inflytande inom den kyrkliga representationen, en farhåga, som jag anser icke sakna stöd i den erfarenhet vi redan ega. Den ärade talare, som öppnade debatten, sade uttryckligen, att meningen vore, att öfverflytta makten från dem som hittills innehaft den, men numera ej kunna vårda den, och nedlägga densamma i svenska folkets sköte. Med detta uttryck sade han sannolikt långt mera, än han ville. Ty är den svenska kyrkans presterskap så beskaffadt, att det icke längre förtjenar att intaga den ställning det hittills innehaft, att det icke längre kan vårda kyrkans angelägenheter, då återstår ju för oss ingen annan utväg, än att helt och hållet afskaffa detsamma. Så långt har det väl ännu ej kommit, och jag yrkar därför afslag å andra punkten.

I afseende på den utsträckning af valrätten och valbarheten inom läroståndet, som i 3:dje punkten är föreslagen, gillar jag fullkomligt motionärernes framställning. En ärad talare yttrade, att den föreslagna förändringen vore en sådan obetydlighet att det ej lönade mödan att tala derom. Jag för min del anser tvärtom, att det ligger lika mycken vikt uppå, att ett olämpligt stadgande ändras, ehvad det berör flere eller färre individers rätt. Och jag vill icke, att de obehörande presterna skola längre ega ett berättigadt skäl till klagan. Hvad beträffar den brist på erfarenhet hos dessa, hvilken man anfört såsom ett skäl att utesluta dem från allt deltagande i valet, så får jag uppriktigt säga, att jag

icke kan fatta, att en person, som fått tillstånd och rättighet att offentligen förkunna Guds ord i församlingen, icke skulle hafva erfarenhet nog att uppträda ens såsom valman vid utseende af presterliga ombud till ett kyrkomöte. Och gifver man det obefordrade presterskapet valrätt, hvarföre skulle man icke på samma gång gifva detsamma valbarhet? Det vore en fullt riktig konsekvens, som, efter min tanke, icke innebure den minsta risk; ty jag är fullt öfvertygad, att de äldre, befordrade prestemännen skola nog akta sig att skänka sina röster åt en yngre och tillika »oerfarene» embetsbroder. Och jag är derföre böjd att utsträcka både valrätt och valbarhet äfven till den svenska kyrkans obefordrade presterskap.

Hvad slutligen den sista punkten angår, så var det med stor tillfredsställelse jag hörde den ärade ledamotens af Lag-Utskottet förklaring, att han ville biträda densamma. Behöfver jag väl säga, att i vår tid, då så många viktiga frågor rörande vår kyrkliga organisation stå på dagordningen, det, lindrigast sagdt, icke går an, att låta kyrkomötesinstitutionen sofva under fem hela år mellan hvarje sammanträde. Man har anmärkt, att Kongl. Maj:t på förekommen anledning skulle kunna utlysa urtima Kyrkomöte, och detta är visserligen en utväg som alltid står öppen. Men, mine Herrar, det har sina sidor att utlysa dessa urtima möten; dylika åtgärder helsas icke alltid med välvilja. Och framför allt måste man vid lagstiftningen taga sig till vara för att uppställa sådana bestämmelser för det ordinära förhållandet, att undantagsförhållandet blifver någonting i viss mån normalt. Och detta skulle just komma att inträffa med afseende på det urtima Kyrkomötet, om man fortfarande fasthölle bestämmelsen, att det lagtima skulle sammanträda endast hvar femte år. Jag vill således äfven bifalla den sista punkten.

På grund af hvad jag sålunda anført, kan jag icke förena mig i det af Herr Sven Nilsson framställda skrifvelseförslaget, utan får jag till Kammaren hemställa, om den icke skulle vilja biträda ett så lydande förslag. »att Riksdagen ville i en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета förslag till ändring af nu gällande kyrkomötes-förordning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, hvilka innehållas i 1:sta, 3:dje och 4:de punkterna af den af Herr P. Olsson m. fl. väckta motionen, N:o 178, om ändringar i nämnde förordning angående allmänt Kyrkomöte.

Herr *Ehrenborg* instämde i Herr Kolmodins anförande.

Herr Nils Petersson: Då jag deltagit i behandlingen af denna motion och icke kunnat dela pluralitetens åsigt, utan reserverat mig mot Utskottets beslut, så synes deraf genast på hvilken punkt jag står i denna fråga. Jag har icke heller af den diskussion som nu egt rum kunnat komma till annan öfvertygelse än att motionärerne afsett hvad som är rätt och nyttigt och vill nu endast besvara några af de skäl, som äro anförda för bifall till Utskottets förslag.

Man har sagt att denna fråga är af granlaga natur samt att den är för tidigt väckt. Jag tror att om Kammaren hade i sin makt att fatta ett definitivt beslut i frågan utan att Kyrkomötet behöfde deröfver

afgifva sitt votum, något skäl kunde finnas för dessa betänkligheter, men, då så icke är, utan Kyrkomötet har sitt ord med i laget, lär det väl icke vara någon fara att vi gå dess rättigheter för nära. Jag tror derföre att, för att hålla frågan vid lif, det är af vigt att Kammararen nu fattar beslut i den riktning som Herr Sven Nilsson föreslagit. Jag tror dessutom att det ligger i statskyrkans sanna intresse att frågan blir så snart som möjligt afgjord; ty jag tror att kyrkans representanter böra såväl som andra människor följa med sin tid och icke utsätta sig för följderna af att blifva efter. Jag yrkar derföre i kyrkans eget intresse bifall till motionärens förslag såsom Herr Sven Nilsson formulerat det-samma.

Herr Lyth: Ehuru jag hufvudsakligen instämmer i Herr Kolmodins yttrande, har jag dock ansett det vara min pligt att med några få ord angifva min ståndpunkt i frågan.

Jag hade den äran att vara ledamot af senaste Kyrkomöte, det första som sammanträdde efter vårt nya statsskicks införande, och jag är derföre i tillfälle att upplysa, att hos många medlemmar af mötet den åsigten gjorde sig gällande, att de voro alltför få till antalet och att i följd häraf mötet icke hade det anseende som det borde ega och icke heller kunde förfoga öfver de arbetskrafter som erfordrades för utarbetande och beredande af de frågor, som då lågo före. Jag tror att denna klagan skall blifva större för hvarje återkommande Kyrkomöte. Om vi betänka att vi till nästa Kyrkomöte hafva minst två stora frågor att afgöra, nemligen katekesfrågan och bibelöfversättningsfrågan, så och då hvardera af dessa lärer fordra ett särskildt Utskott för att kunna medhinna att beredas och dessutom flera andra Utskott torde komma att behövas, så synes det ju tydligt att 60 ledamöter äro ett alltför ringa antal för att medhinna detta arbete så grundligt och noga som dess stora vigt kräfver. Jag ber att få hafva tillagt detta såsom ett ytterligare skäl för den åsigten att antalet behöfver ökas.

Jag instämmer till alla delar med de talare som icke kunnat gilla 2:dra punkten i motionen. Man har talat om, och detta fullkomligt riktigt, att meningen dermed att man gaf läroreståndet rätt att tillsätta hälften af Kyrkomötets medlemmar, var den att man ansåg nödigt att i mötet ega ett tillbakahållande, ett konserverande element, som, då det gäller så viktiga läror som kyrkans, är ännu mera af behövet påkalladt än när det gäller sociala och politiska frågor.

Den 3:dje punkten af motionen kan jag för min del tryggt gilla och isynnerhet om 2:dra punkten förkastas; ty jag kan tryggt låta det yngre prestskapet blifva valbart, blott valrätten förbehålles prestskapet. Men det ligger en stor frestelse för den yngre prestmannen i att vara valbar till Kyrkomötet, derigenom att han så lätt kan börja att jaga efter opinionens gunst, i hvilken snara flere än en yngre prestman i våra dagar hafva fallit.

Hvad sista punkten angår, så ber jag att få förena mig i det förslag, som framstälts af min ärade granne till höger.

Herr Westerdal: Inom Utskottet har såsom af min reservation synes, äfven jag haft en skiljaktig uppfattning af denna fråga, men jag har icke i reservationen uttalat mina åsikter af det skäl, att de äro ungefär desamma som förekomma i motiveringen till motionen.

Jag anser äfven nu öfverflödigt att upptaga tiden med något vidlyftigare omordande af desamma och anhåller om bifall till motionen. Dock anser jag mig böra tillägga att, hvad 2 punkten beträffar, jag varit något tveksam, men tror likväl icke att det skulle vara förenadt med någon våda att antaga hvad deri föreslagits. Då det emellertid är föga sannolikt att denna punkt oförändrad vinner bifall, vill jag förorda Herr Kolmodins förslag, på det ändå något må vinnas.

Herr Carl Anders Larsson: Då äfven jag deltagit i behandlingen af denna fråga utan att afgifva någon reservation mot Utskottets hemställan, ber jag få tillkännagifva, att jag var bland de första som yrkade att alla fyra punkterna i motionen skulle af Lag-Utskottet förordas. Jag ansåg att det icke skulle innebära någon våda att taga ett sådant steg, emedan Kyrkomötet derigenom skulle sättas bättre i tillfälle att införa reformer, som med Kyrkomötets värdighet och det allmännas nytta kunde vara förenliga. Här har sagts att man borde gå tillväga med all varsamhet; men det bör icke glömmas att lagen om Kyrkomöte tillkom på en tid, då representationsfrågan var dagens brännande fråga och så liten uppmärksamhet fäsades vid denna lag, att man knappast visste hvad den innehöll, utan presterna fingo skriva den på rak arm utan någon egentlig granskning. Nu, sedan Kyrkomötet en gång trädt i verksamhet har man funnit att det behöfver reformeras, och då något nöjaktigt förslag icke kunnat af motionärerne uppgöras, kan jag icke finna någon våda i att öfverlemna detsamma åt regeringens omsorg.

Man har talat med en viss fruktan om evangeliska fosterlandsstiftelsens befarade inflytande. Ja, vore det meningen att öfverlemna åt gamla gummor och enfaldiga pigor att välja representanter i Kyrkomötet, då medgifver jag att denna stiftelse skulle få mycket inflytande, men då vi väl kunna ega anledning hoppas att förstånd och klokhet skola göra sig gällande, anser jag denna våda vara ingen.

Vidare har det af en talare blifvit sagdt, att att vi hafva preteståndet att tacka för att vi äro här. Jag undrar om den ärade talaren dermed kan mena fullt allvarligt, eller om det icke snarare är adeln som vi äro skyldiga tack. Hade icke ridderskapet och adeln gifvit med sig, ej tror jag att presterståndet gjort det. Det var visserligen bra att preteståndet lämpade sig efter adeln, men ej jag kan tro att preteståndet sjelf vill berömma sig af att hafva genomfört reformen.

Herr Kolmodin vill afslå 2 punkten, emedan han fruktar att man genom antagande af den deri föreslagna förändringen skulle riskera att få prester till både de presterliga och lekmanna-ombuden; men jag fruktar icke följderna häraf, utan tror tvärtom att de prester, som skulle komma till kyrkomötet på grund af allmänna val, bättre och kraftigare komme att förfäktas sina åsikter än de som veta sig vara utsedda af mindre kretsar.

Man har befarat att här skulle vara fråga om att lägga makten i folkets händer. Jag tror detta icke alls vara någon fara, så vida man icke med *folket* menar detsamma som proletariatet; tvärtom tror jag att de som få valrätt genom den ifrågakända förändringen kunna mäta sig med rätt många prester, och jag hemställer om någon kan påstå att vid sista kyrkomötet proletariatet eller några revolutionära tendenser voro representerade. Åtminstone vågar jag påstå, att detta icke var händelsen hvad Östergötland beträffar. Min öfvertygelse är att Kyrkomötet lika litet hädanefter som hittills skall belastas med några dåliga ledamöter, äfven om 2 punkten antages. Det är ju icke fråga om att inskränka prester-nas makt utan tvärtom att utveckla Kyrkomötet, på det detsamma må sättas högre än nu och vinna så mycket förtroende som möjligt. Jag för-
 enar mig därför i Herr Sven Nilssons hemställan om en skrifvelses aflåtande i motionens syfte, men skulle önska att deri uttrycktes Kammarens godkännande af alla fyra punkterna i motionen.

Herr Törnfeldt: Den klerikala andan har nog länge herrskat och regerat öfver världen såsom kyrkohistorien visat, ja, har *så* herrskat och regerat öfver världen, att den insvept den enskilda människan och samhällena i mörker och blod. Ty ingenting här i världen har åstadkommit så mycket elände, så mycken strid som de kyrkliga frågorna, hvilka varit öfverlemnade åt presterskapets uteslutande behandling.

Mycket mera skulle väl kunna sägas härom, men jag inskränker mig nu att instämma i förslaget om affåtande af skrifvelse till Kongl. Maj:t i ämnet. Ty kyrkomötes-institutionen sådan den nu är åtnjuter icke förtroende och därförutan kan den icke gagna.

Herr O. B. Olsson: Jag har begärt ordet för att söka vederlägga Herr Kolmodin derutinnan, att då han hyser den farhågan att, om andra punkten i motionen bifölles och blefve lag, skulle prester-na möjligen blifva allt för starkt representerade i Kyrkomötet, derigenom att lekmännen i en och annan valkrets skulle falla på den idéen att välja prester till sina ombud vid nämnda möte. Denna farhåga i afseende på den af motionärer-ne föreslagna andra punkten, är så mycket mer obefogad, som efter nuvarande lag lekmännen hafva full rättighet att till sina ombud vid kyrkomötet välja prester.

Jag har velat lemna denna upplysning, på det icke någon skall af de skäl, Herr Kolmodin i detta hänseende anfört, låta missleda sig att votera för afslag å andra punkten i motionen. För öfrigt inskränker jag mig till att yrka bifall till det af Sven Nilsson framställda förslag.

Herr Johan Jönsson förklarade sig biträda den mening som af Herr O. B. Olsson blifvit uttalad.

Öfverläggningen var slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder blifvit framställda, gäfvos propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som ock på hvart och ett af de olika förslag, som Herrar Sven Nilsson i Efverröd, Königsfeldt och Kolmodin framställt. Herr Talmannen fann ja vara öfvervägande för bifall till Utskottets förslag; men blef vote-

ring då begärd. För bestämmande af kontrapositionen upptog Herr Talmannen ånyo de öfriga yrkandena, bland hvilka han förklarade sig anse det af Herr Kolmodin afgifna förslaget hafva flertalets mening för sig. Men äfven i fråga om kontrapositionen äskades votering, med anledning hvaraf, och sedan till kontraposition i denna votering antagits Herr Sven Nilssons förslag, först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i voteringen om kontraposition för hufvudvoteringen öfver Lag-Utskottets utlåtande N:o 14 antager det förslag som blifvit framställt derom, att Riksdagen måtte för sin del besluta att i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета en förändring i nu gällande kyrkomötes-förordning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, hvilka innehållas i 1, 3, och 4 punkterna af en af P. Olsson med flera väckt motion, N:o 178, om ändringar i nämnda förordning angående allmänt Kyrkomöte,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är till kontraposition i förstnämnda votering antaget förslaget derom, att Riksdagen för sin del skall besluta i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета en förändring i nu gällande kyrkomötes-förordning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, hvilka innehållas i en af P. Olsson med flera väckt motion, N:o 178, om ändringar i nämnda förordning angående allmänt Kyrkomöte.

Omröstningen företogs och utföll med 80 ja mot 83 nej; hvadan voteringspropositionen för hufvudvoteringen erhöi följande lydelse:

Den, som bifaller hvad Lag-Utskottet hemställt i dess utlåtande N:o 14,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Kammaren, med afslag å Utskottets hemställan, beslutit att Riksdagen skall i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета en förändring i nu gällande kyrkomötes-förordning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, hvilka innehållas i en af P. Olsson med flera väckt motion, N:o 178, om ändringar i nämnde förordning angående allmänt Kyrkomöte.

Denna omröstning visade 93 ja mot 70 nej, i följd hvaraf Kamraren bifallit Utskottets hemställan.

§ 10.

Förekom till behandling Lag-Utskottets utlåtande N:o 15, i anledning af väckta motioner om ändringar i gällande Legostadga.

Efter föredragning af utlåtandets *första punkt*, anförde

Herr L. J. Svensson: Ehuru den första punkten af min motion icke lyckats tillvinna sig något afseende inom Utskottet och det således icke kan vara värdt att så mycket hålla på densamma, vill jag likväl anmärka, att, då Utskottet erkänt, att det finnes en lucka i lagstiftningen för det fall, hvarå nämnde punkt af min motion har afseende, det förefaller mig oförklarligt, att Utskottet, oaktadt detta erkännande, ändock kommit till det resultat att afstyrka bifall till min motion i denna del. Den af Utskottet begagnade motivering kan åtminstone för mig icke vara tillfredsställande. Utskottet yttrar nemligen följande: "Följderna af den olycka sjukdomsförfallet innebära genom nuvarande stadgande skäligen emellan husbonden och tjenstehjonet *fördelade* och kännas derigenom för en hvar af dem mindre tryckande." Jag kan icke rätt fatta meningen härmed. Vidare säger Utskottet: "Den risk, som husbonden är i detta häuseende underkastad, måste anses hafva tagits i beräkning vid öfverenskommelsen om lönevilkoren." Jag anser det lika omöjligt att vid aftalets upgörande taga i beräkning den förlust husbonden kan göra, om tjenstehjonet under legotiden insjuknar, som det är att beräkna den skada, som kan uppstå, om tjenstehjonet t. ex. afviker ur tjensten före legotidens utgång. Hvarken för det ena eller det andra fallet kan väl något afdrag ske, då lönen bestämmes.

Då jag emellertid icke har något synnerligt hopp om att motionen i denna del skall vinna Riksdagens bifall, vill jag icke framställa något yrkande om bifall till densamma.

Vidare yttrades ej. Punkten bifölls.

Beträffande *andra punkten* uppstod öfverläggning och yttrade

Herr L. J. Svensson: Utskottets förslag i denna punkt finner jag vara så vilseledande och mångtydigt att jag anser rättast vara att bifalla reservanternes mening och min motion i denna del. Det af Utskottet begagnade ordet "veterligen" kan tydas på många sätt. Rättvisan fordrar, att den, som tager en person i sin tjenst, skall göra sig förvissad om denne redan är anställd i tjenst hos någon annan, så att den äldre husbondens rätt må hållas i helgd. För detta ändamål erfordras de i Grefve Mörners reservation omförmälda betyg; men enligt Utskottets förslag skulle det kunna hända, att en person, som lockat till sig en annans tjenare, ginge fri från allt ansvar blott genom att förneka vetskap derom att den tubbade vore anställd i tjenst hos en annan. Det blefve i sådant fall högeligen svårt,

ja nästan omöjligt att förebbringa tillräcklig bevisning om personens vetskap om detta förhållande. Denna svårighet undanrödjes dock genom reservanternes förslag, till hvilket jag för min del yrkar bifall.

Herr Carl Anders Larsson: Under nuvarande tid med dess stora företagsamhet i alla riktningar är det i min tanke högst angeläget, att något band finnes på den lagstade tjenaren att kvarstanna i tjensten under legotiden. Det rättslöshetstillstånd, som i detta afseende förefinnes på landet, är så stort, att den, som icke känner till förhållandet, knappt kan sätta tro dertill. Det inträffar nemligen tidt och ofta, att tjenstehjon, som äro lagligen städslade till årstjenst, icke respektera tjensteaftalet, utan så snart de erhålla kännedom om något större arbetsföretag, der de, om än blott under sommarmånaderna, kunna förvärfva sig en högre dagspenning än den vanliga lönen, helt enkelt bortgå ur tjensten. Såsom ett korrektiv häremot har Herr Grefve Mörner i sin reservation föreslagit ett tillägg till Legostadgan i den syftning "att man ej skulle ega i arbete antaga person, som icke med prestbevis, orlofsedel, arbetsbetyg eller af två trovärdige män utgifvet intyg visade, att han ej vore i annans tienst antagen, vid äfventyr, dererest personen befundes vara lagstadd tjenare, af böter från 5 till 100 R:dr och skyldighet att skadan ersätta." I denna reservation hafva Herrar Nordenfalk, Sven Nilsson m. fl. ledamöter af Utskottet instämt, och jag får för min del hemställa om bifall till samma reservation och afslag å Utskottets förslag i denna punkt. Den enda förändring i Legostadgan Utskottet nu föreslagit, innefattas i de kursiverade orden: "Tager någon veterligen annans afvikna tienstehjon i sitt arbete, böte, då husbonden derå klagat, 6 R:dr 32 skilling; upprätte ock all skada." Den skyldighet, som enligt detta förslag åligger husbonden, att bevisa, att den person, som tagit det afvikna tienstehjonet i sitt arbete, gjort detta med vetskap om att tienstehjonet var i annans tienst, är i de flesta fall rent af en omöjlighet, såvida nemligen husbonden icke skulle låta genom tvänne vittnen underrätta den andre derom, att arbetstagaren redan är anställd i den förres tienst. Att på annat sätt åvägbringa bevisning om arbetsgifvarnes vetskap om sådant förhållande mellan arbetstagaren och en annan person låter sig icke göra, enligt Utskottets förslag, och genom detsamma förebyggas således ingalunda de oarter, som nu så ofta inträffa, att tienstehjonen icke bry sig om att de äro lagstade, utan, så snart tillfälle yppas att på annat håll förskaffa sig en högre aflöning, helt enkelt afvika ur tienst. Om husbonden då varnar dem derför, erhåller han vanligtvis det svaret: ja, stäm oss in till domstolen; vi ega intet att ersätta er med! Så har det t. ex. inträffat i min hemort, att en landtbrukare, som för året städslat fyra drängar, vid skördetiden funnit sig stå utan dem, när de gått till närmaste by i hopp om att der få en högre, om än tillräcklig förtienst. Härigenom tillskyndades denne landtbrukare en ganska känbar förlust, ty han var, i saknad af sina drängar, urständssatt att inberga sin skörd. Genom Utskottets förslag skulle visserligen en slik olägenhet afhjelpas i det fall att afvikna tienstehjon blott ginge bort till närmaste by eller socken, men ingalunda om de begäfv sig till mera aflägsna orter.

Då 29 § i nu gällande Legostadga föreskrifver: "Har någon icke

förut varit i tjänst och förty orlofssedel icke kunnat erhålla, tage i stället bevis af tvänne inom församlingen boende trovärdige män om sin person och sin frejd,“ så kan jag för min del icke finna någon obillighet uti det af reservanterne uti ifrågavarande fall föreslagna stadgande.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Nils Petersson: Det torde för en hvar, som på sednare åren haft lagstadda tjenstehjon, icke behöfva upprepas, huru förhållandena på landet emellan husbönder och tjenare gestaltat sig, eller påpekas att det är på fullt goda grunder motionärerne nu påyrkat, att något måste i lagstiftningsväg göras för att afhjelpa det nu öfverklagade onda. Utskottet har visserligen sökt att till någon del gå motionärernes önskan till mötes, men då man läser det af Utskottet föreslagna stadgande och eftersinnar de praktiska följderna af detsamma, så finner man, att, om detta förslag upphöjdes till lag, vinsten deraf skulle blifva snart sagdt ingen. Utskottet föreslår nemligen följande tillägg till 52 § Legostadgan: "Tager någon veterligen annans afvikna tjenstehjon i sitt arbete, böte, då husbonden derå klagat, 6 R:dr 32 skilling; upprätte ock all skada." Huru skall nu den, hvilkens tjenstehjon afvikit och tagit arbete hos en annan person, kunna bevisa att den sistnämnde hade *vetskap* derom att arbets-tagaren innehade tjenst hos den förstnämnde? Detta blir naturligtvis rent af omöjligt. Något annat måste föreskrifvas, ty den som tagit en annans afvikna tjenstehjon i sitt arbete, kan ju helt enkelt neka dertill att han haft vetskap derom att tjenaren redan innehaft tjenst hos en annan, och huru skall då husbonden få upprättelse? Det var af denna anledning, som jag och öfrige reservanter inom Utskottet förenade oss i Herr Grefve Mörners reservation; men vid närmare påseende visar det sig, att denna reservation icke är så affattad, att den i oförändradt skick kan uppställas såsom något motförslag mot Utskottets hemställan, och därför anser jag det vara skäl att återremittera den nu föredragna punkten till Utskottet för afgifvande af nytt förslag i den af reservanterne uttalade syftning.

För sådant ändamål får jag vördsamt anhålla om proposition på återremiss af denna punkt.

Herr Ola Jönsson i Kungshult: Det torde utan något vidare medgifvas, att det är nödvändigt, att lagar finnas, som reglera förhållandet mellan husbönder och tjenare, likaväl som lagar oundgängligen måste finnas för reglering af olika personers rättsförhållanden till hvarandra i alla öfriga fall. Rättslöshet är kännetecknet på samhällets upplösnings-tillstånd och måste således afhjelpas hvar helst det än finnes. Man torde allmänt vara ense derom, att åtgärder snart måste vidtagas för att göra ett slut på det bedröfliga förhållande, som nu, synnerligast på landet, existerar mellan husbönder och deras lagstadda tjenstehjon. Men frågan är den: huru skall man genom lagstiftning lämpligast reglera förhållandet mellan husbönder och tjenare?

Redan vid 1859 års riksdag tog jag mig friheten väcka en motion om införande af en orlofsbok, hvartill jag hemtat mönstret från den danska, men med de förändringar, som föranleddes af våra förhållanden, och med mildare bestämmelser än i den danska. Denna motion tillstyrktes

af det sammansatta Lag- och Ekonomi-Utskottet, men genom konstlade medel framkallades inom Riksdagen en opinion emot förslaget, hvilket man förebar vara allt för strängt mot den tjänande klassen, — ett påstående, som dock var alldeles grundfalskt. Enär förslaget var lika billigt för tjenaren, som för husbonden, och till lika stor fördel för dem begge. Emellertid bifölls Utskottets förslag af de två första Stånden, men afslogs af Borgare- och Bondestånden och föll således för den gången. Vid 1862 års riksdag upptogs min motion af en annan riksdagsman, bifölls af tre Stånd och blef följaktligen Riksdagens beslut, men ett beslut, som aldrig trädte i verkställighet. Ingen har sedan dess påkallat detsamma och jag har aldrig haft någon anledning att göra det, ty aldrig har någon tjenare rymt från mig. Jag kan således för egen del hjälpa mig utan lagstiftningen i detta fall, men den erfarenhet jag har af förhållandet med andra husbönder visar, att lagstiftningens mellankomst i det stora hela är af nöden. Jag vill icke längre uppehålla mig vid denna frågas öden under en föregående tid, utan öfvergår nu till Lag-Utskottets föreliggande förslag och den dervid fögade reservation.

Den ärade reservanten föreslår ett tillägg till Legostadgan i den syftning, "att man ej skulle ega i arbete antaga person, som icke med prestbevis, orlofsedel, arbetsbetyg, eller af två trovärdige män utgifvet intyg visade, att han ej vore i annans tjänst antagen, vid äfventyr" etc. I denna af Herr Grefve Mörner afgifna reservation hafva flere af Utskottets ledamöter instämt. Jag ber dock att få fästa Herrar reservanternas uppmärksamhet derpå, att den i reservationen uppställda fordran är kanske väl orimlig. Jag kan icke fatta huru en prest skall kunna utfärda ett sådant intyg, som det här begärda. Menas manne med lagstadd tjenare här detsamma, som mantalsskrifven tjenare? I sådant fall är det möjligt för presten eller två trovärdige män att meddela intyg derom att den arbetssökande personen icke är i någon annans tjänst. Lagstadd kan dock äfven den tjenare vara, som ej är mantalsskrifven. Jag föreställer mig nemligen, att den arbetare, som med en arbetsgifvare uppgjort kontrakt antingen för ett helt år eller för längre eller kortare tid af året, är pliktig att fullgöra kontraktets bestämmelser och icke godtyckligt bryta detsamma; och en sådan person måste väl anses som en lagstadd tjenare lika väl som den, hvilken är hos husbonden mantalsskrifven? Vid sådant förhållande vore likväl omöjligt för någon att våga utfärda ett sådant bevis, som det nu föreslagna, ty hvad hindrar den person, till hvilken ett dylikt bevis utfärdas, att redan samma dag träffa arbetsaftal med en annan person, än den, för hvilken han sedermera vid arbetssökande uppvisar detta bevis? Härvid kan man visst invända, att enligt reservanternes mening skulle erfordras äfven orlofsedel. Men personen, som söker arbete, kan ju antingen aldrig förut hafva innehaft någon tjänst eller ock tjänat i sina yngre år eller för så lång tid tillbaka, att han icke längre har någon orlofsedel kvar. Ur hvilken synpunkt jag än betraktar saken, kan jag icke lemna min röst för reservanternes förslag, ty jag anser det opraktiskt och äfven något obilligt. När man nu kan resa, snart sagdt hela jorden omkring utan att vara försedd med pass. så förefaller det allt obilligt, att en person, som söker arbete äfven för blott en kortare tid, skall vara nödsakad att förskaffa sig sådant betyg, som nu fordrats. Detta

skulle vara att allt för mycket ingripa i hvarje individs frihet att söka sig sin utkomst hvar och på hvad lagligt sätt han finner för sig fördelaktigast, en frihet som bör respekteras och skyddas hos alla.

Under sådana förhållanden och ehuru jag villigt erkänner, att jag icke tror, att mycket kommer att viinnas genom ett bifall till Utskottets förslag, hvilket icke alls innehåller någon lösning af den svåra frågan om bevisningsskyldigheten och möjligheten att åstadkomma bevisning i det af Utskottet afsedda fall, måste jag dock, då jag är nödsakad att välja mellan Utskottets förslag och reservanternes, yrka bifall till Utskottets hemställan i denna punkt.

Herr Åke Andersson: Till hvad Herr Carl Anders Larsson anför, ber jag endast att få tillägga, att i min hemort hör det nu för tiden icke mera till undantagen utan snarare till ordningen för dagen att lagstade tjenstehjon afvika ur tjensten före legotidens slut. Och de göra detta, så snart på något annat håll yppas tillfälle för dem att erhålla en högre, om än tillfällig dagspenning, än den som motsvarar deras lön, hvilken husbonden ofta efter omständigheterna och tjenarens behof nödgas lemna i förskott. Det är enligt min tanke alldeles nödvändigt att något göres för att afhjelpa detta bedröfliga förhållande, som nu, i synnerhet på landet, förefinnes emellan tjenare och husbönder. Hvad nu Utskottets förslag beträffar, så skulle jag för min del vara böjd att antaga detsamma, om jag kunde tro, att det i praktiskt afseende skulle leda till det åsyftade målet; men då jag tror att denna sak tål att något mera tänkas på, så instämmer jag med Herr Nils Petersson och yrkar, att den nu föredragna punkten måtte till Utskottet återremitteras, i synnerhet som jag i anledning af de betänkligheter, som Herr Ola Jönsson uttalat emot reservanternes förslag, icke ser någon annan utväg än att återremittera frågan. Jag yrkar derföre återremiss, på det att Utskottet må komma i tillfälle att framlägga ett mera praktiskt och utförbart förslag i denna viktiga fråga.

Herr Jonas Andersson: Här är enligt mitt förmenande, nu icke så mycket fråga om att stifta en ny lag för tjenstehjon, utan att söka finna ett korrektiv mot det laglöshetstillstånd, som allt mera vill utbreda sig på ifrågavarande område. Finnes ett lagstadgande, så bör det efterleivas, och har en arbetare eller hvilken annan person som helst genom kontrakt förbundit sig att på vissa vilkor, och för en viss tid utträta ett arbete, så bör detta kontrakt uppfyllas och ega gällande kraft. För närvarande har det dock kommit ända derhän, att såväl den tjenande som den arbetsökande delen af befolkningen i vårt land börjat anse sig fullkomligt frigjord från alla förbindelser både enligt legostadgans bud och enligt upprättade kontrakt. Får denna laglöshet fortfara, så skall den utan tvivel innan kort antaga sådana dimensioner, att en fullständig upplösning af rättsförhållandena på detta område deraf blir en oundviklig följd. Lag-Utskottet har ock lagt synnerlig vikt derpå att motionärernes framställningar i denna fråga äro förtjenta af all uppmärksamhet, men det korrektiv Utskottet föreslagit torde dock, såsom en hvar läser finna, icke vara i praktiskt afseende af något värde. Hvem skall kunna öfverbevisa

en person, som i sitt arbete tagit en annans tjänare eller arbetare, att han gjort detta med vetskap derom, att denne person icke fullgjort sina skyldigheter mot den förre husbonden eller arbetsgifvaren? En sådan bevisning är nästan omöjlig att åstadkomma. Då det enligt lag åligger hvarje husbonde eller arbetsgifvare att icke städja eller i sitt arbete antaga en person, förr än denne uppvisat orlofsedel från sin förre husbonde, så bör man ock ställa så till att detta lagbud efterlefves.

Såsom ett medel för en husbonde att återfå en förrymd tjänare gifver lagen anvisning på kronobetjeningen. I praktiken har dock detta medel visat sig föga verksamt. Jag tillåter mig att såsom ett exempel härpå anföra, att en person i min hemort vid ett tillfälle fann sig föranlåten att anlita kronobetjeningen för att återfå en tjänare som afvikit ur tjensten. Detta försök slog så ut, att vederbörande länsman visserligen återförde den förrymde tjänaren till husbondens hemvist, men, sedan länsmannen efter väl förrättadt värf lemnat stället, bortgick tjänaren ånyo, och husbonden blef åter strandsatt. Hvad skulle nu husbonden göra? Jo, han kunde väl hafva instämt tjänaren till domstol för vinnande af upprättelse; men han gjorde det ej, ty ingalunda kunde han vara belåten med att icke blott under den brådaste arbetstiden mista en tjänare, hvars arbetsbiträde då så väl behöfdes, utan ock till sluts få en rättegång med en person, som icke förmådde ersätta den förlust han genom afvikandet ur tjensten förorsakat husbonden.

Ett likartadt förhållande eger rum med andra arbetare. De uppfylla icke de förbindelser arbetsaftalet dem åligger. Det finnas många exempel derpå att, sedan entreprenörer, som för kronans eller enskilda personers räkning åtagit sig något större arbetsföretag, för att kunna disponera öfver tillräckliga arbetskrafter uppgjort kontrakt med arbetare, desse efter arbetets början fått veta att på någon annan ort ett arbete är under utförande, vid hvilket de kunna erhålla en tredjedel mera eller så omkring i dagspenning, och att de då helt enkelt underrätta entreprenören, med hvilken de uppgjort kontrakt på viss tid, att de ämna gå sin väg. Om entreprenören då erinrar dem om deras förbindelser enligt kontraktet, så svara de blott: ja, ni får stämma mig till domstol, men jag är färdig att gå nu och jag går. Kan en entreprenör, som uppgjort kontrakt med hundratal arbetare på viss tid, vara belåten med att desse lemna honom när de behaga före kontraktstidens utgång? Jag tror, att det icke kan uttänkas något mera verksamt korrektiv mot slikt sjelfsväld och sådan laglöshet än det reservanterne inom Utskottet föreslagit. Jag vill visst icke inskränka tjänarens eller arbetarens frihet, men jag anser att man kan hafva rätt att fordra, att sådana personer i likhet med öfriga samhällsmedlemmar skola uppfylla de förbindelser, de åtagit sig. Men nu tror den stora mängden af den tjänande klassen och arbetsklassen, att de icke äro bundna hvarken af legostadgans föreskrifter eller ingångna kontraktsbestämmelser. Får en sådan föreställning alltmera inrota sig hos dem, så tror jag fullt och fast att det blir till deras egen skada, icke blott i afseende på moraliteten utan äfven för deras ekonomiska ställning. Sällan får man se, att en arbetare, som flyttar hit och dit omkring i landet, har sin fulla bergning.

För min del anhåller jag, att Kammaren måtte besluta att, med bifall till det af reservanterne uttalade syfte, återremittera denna punkt till Utskottet, på det att Utskottet må komma i tillfälle att på den i reservationen angifna grund utarbета och inkomma med ett nytt lagförslag i detta ämne.

Herr Sven Nilsson i Efveröd: Jag kan för min del, likasom Herr Ola Jönsson, smickra mig med att jag icke har någon egen erfarenhet af de olägenheter, som uppkomma af tjenstehjons afvikande ur tjensten, men jag har från många andra håll fått kännedom om dessa olägenheter och därför instämt med reservanterne.

Om Riksdagen bifaller Utskottets förslag, blir den praktiska följden deraf ingen, och då kan man likaså gerna afslå detsamma, ty nu gällande legostadga bestämmer ansvar för den som städjer annans tjenstehjon, innan det blifvit från sin förra tjenst behörigen uppsagdt och försedt med orlofsedel. Utskottets förslag åsyftar endast att utsträcka denna ansvarsskyldighet, äfven till en arbetsgifvare, som *veterligen* tager annans afvikna tjenstehjon i sitt arbete. Ett sådant stadgande kan möjligen tillämpas bland de närmaste grannarne i en kommun, men icke inom hela kommunen och mycket mindre i de öfriga delarne af landet, ty icke känner man alla tjenstehjonen ens i kommunen, och långt mindre aunorstädes. Om således någon lagstadd tjenare kommer och begär arbete, så torde det ej vara någon risk att gifva honom sådant i de flesta fallen, ty svårt torde det blifva att bevisa att arbetsgifvaren på förhand vetat att den person han lemnat arbete är lagstadd hos den husbonde, han gått ifrån. Det tillägg Utskottet föreslagit till 52 § legostadgan synes mig således vara en sådan obetydlighet, att jag icke vill tillstyrka Riksdagen att därför ändra författningen.

Man har påstått att reservanternes förslag skulle vara opraktiskt, men jag kan icke finna detta. Herr Grefve Mörner, med hvilken de öfrige reservanterne instämt, har föreslagit ett tillägg till legostadgan i den syftning, att man ej skulle ega i arbete antaga en person, som icke med prestbevis, orlofsedel, arbetsbetyg eller intyg af två trovärdige män styrkte att han ej vore i annans tjenst antagen. Här talas således om icke blott prestbetyg, utan äfven andra sådana bevis, som kunna berättiga tjenstehjonet att låta städsla sig eller på kortare tid erhålla arbete och arbetsgifvaren att taga honom i sin tjenst eller lemna honom tillfälligt arbete, och besväret att anskaffa något af de ifrågasatta bevisen torde således icke blifva så stort, som man här velat göra troligt.

Jag är för min del särdeles öm om den arbetande klassen, och vill icke i någon mån förnärma arbetarnes rättigheter, men jag vill också att de lika som andra skola uppfylla de skyldigheter, de åtagit sig. Då reservanternes förslag lägger ansvarsskyldigheten icke på tjenaren utan på arbetsgifvaren, som har råd att bära ansvaret, så föreställer jag mig att förslagets antagande icke bör möta några svårigheter från deras sida, som önska bevara arbetarnes rättigheter. Utskottet säger att den i legostadgan påvisade utväg för husbonden, att hemta afviket tjenstehjon åter, är föga betryggande, då tjenstehjonet när som helst kan ånyo afvika från tjensten. Detta är fullkomligt riktigt och kan icke nog ofta upprepas.

Vanligen städjer en husbonde, i min hemort åtminstone, på hösten flera tjenare än han behöfver och kan gifva arbete öfver vintern, endast för att vara säker på att hafva ett tillräckligt antal arbetare till sommaren och under skördetiden. Då händer ofta att tjenaren, sedan husbonden födt honom hela vintern utan att hafva haft någon egentlig nytta af honom, går sin väg fram på sommaren just när han som bäst behöfves för skördearbetena, då han af andra arbetsgifvare kan betinga sig en vida större ersättning för sitt arbete än den han innehaft hos sin förre husbonde. Husbonden kan väl hemta honom den ena dagen, men den andra går han åter sin väg. Han har icke några medel att betala böterna och hemtningskostnaderna med, och sin lön har han på förhand uppburit, så att husbonden står alldeles redlös, och man kan då lätt göra sig en föreställning om de kostnader och förluster, som i sådana, nu ofta förekommande fall uppstå för denne, och mot detta missförhållande finnes icke något annat korrektiv än att man får laglig rätt att hålla sig till den, som tagit den afvikne tjenaren i sin tjänst, ofta nog för egen vinnings skull. Jag yrkar därför återremiss, på det Utskottet må komma i tillfälle att afgifva ett förslag till lagstadgande i den syftning, reservationen inuehåller.

Herr Jöns Rundbäck: Jag skall blott yttra några få ord. Vi stå här inför ett i hög grad både viktigt och svårlöst problem, nemligen frågan om huru förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetstagare skall regleras. Legostadgan är icke längre tillämplig på detta förhållande, ty metoden för arbetares anskaffande är helt annorlunda nu än förr och beror nu hufvudsakligen på det fria aftalet för kort tid.

I denna fråga finnas således många omständigheter att öfverväga, många invecklade frågor att utreda, och detta bör ske ju förr dess heldre, ty för hvarje dag upplöses bandet emellan arbetsgifvare och arbetstagare. För min del finner jag att såväl Utskottets som reservanternes förslag endast äro palliativ, som icke tjena till någonting. Vid behandlingen af denna fråga bör man gå grundligt tillväga och betrakta den ur alla synpunkter. Jag kan och vill nu icke uppgifva alla de förhållanden, som göra nu gällande legostadga olämplig, utan vill endast påpeka att saken förtjenar att så fort som möjligt i hela sin vidd tagas i öfvervägande. Om återremiss sker, skulle jag önska att Utskottet föresloge en komité för frågans utredning, men då jag icke kan hoppas på en återremiss i denna syftning och Utskottet icke kan medhinna att sjelf lösa frågan, yrkar jag för närvarande afslag å Utskottets hemställan.

Herr Engländer: Så vidt jag kunnat fatta motionärens framställning, afser densamma blott att erhålla ett stadgande, hvarigenom förhållandet reglerades emellan husbönder och tjenare för att stäja det nu rådande ofoget, att tjenstehjon före tjenstetidens slut öfvergifva tjensten. En lagstiftning i detta syfte kan utan någon våda åvägbringas, och jag sluter mig därför till reservanternes förslag, emedan genom antagande af ett sådant stadgande, som deri åsyftas, icke någons rätt förnärmas. Jag yrkar således bifall till Grefve Mörnens reservation.

Herr Olof Nilsson: Onekligen eger ett stort bedrägeri rum, då någon tager i sin tjänst en annans lagstadda tjänare, och jag yrkar derföre återremiss, på det att Utskottet må komma i tillfälle att föreslå ett stadgande i den siftning reservanternes förslag innehåller.

Herr Philipsson: Gerna och villigt medgifver jag, att på landsbygden anledningar förefinnas till de öfverklagade förhållandena, som funnit uttryck i motionärens framställningar, men, lika med en föregående talare, anser jag att vi i denna fråga befinna oss framför ett problem, som är ganska svårt, om icke omöjligt, att lösa, ty det afser reglering af förhållandena, icke blott emellan husbönder och tjänstehjon, utan äfven i allmänhet, emellan arbetsgifvare och arbetstagare.

Menniskans pligt att genom arbete bereda sin utkomst motsvaras af hennes rättighet att fritt förfoga öfver sin arbetskraft, och denna rättighet är så dyrbar, att den måste på det högsta respekteras. Lagstiftningen stämplar den, som icke söker genom arbete ärligt försörja sig, såsom en brottsling, samt ålägger honom, vid äfventyr att varda såsom försvarslös behandlad, att förskaffa sig arbete, och derföre måste man, då man påkallar förändring i de stadganden, som bestämma förhållandena mellan arbetsgifvare och arbetstagare, se till att man ej åsidosätter den gamla regeln: "man bör ej bättra ondt med hälften värre". Det är väl sannt, såsom både motionärer och föregående talare framhållit, att den lagstadda tjänare, som olofligen afviker ur sin tjänst, bryter icke blott mot lagens föreskrifter, utan äfven mot pligtens bud, men, mine Herrar, sedan man erkänt det fria arbetets rätt, måste det skulles vara riktigt att genom lagstiftningen söka göra någon inskränkning i rättigheten att fritt förfoga öfver sina arbetskrafter för de arbetare, som stå utom legostadgan? Detta skulle man dock göra genom att antaga ett stadgande i den siftning, reservanterne föreslagit, ty derigenom skulle för de arbetare, som icke ställt sig under legostadgan, möjligheten att förskaffa sig arbete i hög grad försvåras. Dessutom kan, enligt mitt förmenande, reservanternes förslag icke vinna praktisk tillämpning, ty först och främst skulle de ifrågasatta bevisen innehålla något negativt, och icke kan hvarken presten eller någon annan person intyga att en tjänstsökande icke är i annans tjänst antagen. Ett betyg kan väl innehålla den positiva uppgiften, att en person *är stadd* i någons tjänst, men icke lär någon kunna intyga, att en person *icke* är stadd, då den, som begär intyget, straxt förut kan hafva antagit en tjänst. Härtill kommer nu, att då man vill åstadkomma ett lagstadgande i den siftning reservanterne framhållit, man icke bör underlåta att taga i betraktande hvad lagen i andra dylika fall innehåller. 1864 års förordning om utvidgad näringsfrihet föreskrifver väl icke stadsel, men innehåller andra bestämmelser till reglerande af förhållandet emellan arbetstagare och arbetsgifvare, hvilka icke få förgätas. I § 15 stadgas: "Vill handlande till biträde i sin rörelse antaga handelsbetjent, eller vill idkare af fabrik, handverk eller annan handtering antaga arbetare, skall derom, i närvaro af tillkallade vittnen, uppättas öfverenskommelse, noga bestämmande vilkoren och deribland tjänstetiden."

Nu frågar jag om ett sådant aftal icke bör lika mycket respekteras, som ett aftal enligt legostadgan? Om man vill ändra denna stadga i den syftning, reservanterne föreslagit, så borde väl de ifrågakända bevisen äfven innehålla, att den tjenstsökande icke på grund af *kontrakt* vore anställd hos någon arbetsgifvare. En dylik lag måste nemligen stiftas, med hänsyn icke blott till landsbygdens behof, utan afse alla förhållanden såväl i städerna som på landet; men, att det ligger utom möjlighetens område att åstadkomma dylika bevis, torde vara alldeles uppenbart. Den, som följt med de strider, som på sednare tider på många håll uppstått emellan arbetsgifvare och arbetstagare i anledning af de sednares ökade anspråk, måste inse att de af motionärerne öfverklagade olägenheter äro yttringar af samma förhållanden, som föranledt dessa stridigheter. Fabriksidkare hafva tillskyndats stora förluster derigenom, att deras arbetare brutit sina förbindelser, och skulle man stifta en lag i enlighet med reservanternes förslag, så fordrade konsekvensen att man äfven reglerade förhållandet i allmänhet emellan arbetsgifvare och arbetstagare, men för ett sådant företag torde vi rygga tillbaka.

För öfrigt tror jag att det åberopade missförhållandet bäst regleras sig sjelf. Man har sagt att några korrektiv icke finnas, men jag tror att sådana finnas, fast de icke böra sökas i lagstiftningen, utan hos dem, hvilka det tillkommer att i första hand ordna sakerna. Den, som begagnar en arbetare, är ju icke tvungen att betala honom förr än hans arbete är fullbordadt. Om jag beställer ett arbete hos en handverkare, liqviderar jag honom ej förr än jag erhållit arbetet färdigt, och drängen på landet har icke rätt att fordra betalning för sitt arbete, förr än tjänstetiden är ute. Ett annat korrektiv ligger deri, att aflöningen för tjenare på landet bestämmes olika för vintern och för sommaren, så att det arbete, som är mindre värdt, betalas mindre. Detta är det bästa sättet att ordna saken, ty att införa bestämmelser härom i lagstiftningen torde vara omöjligt.

Utskottets förslag synes mig i någon mån kunna bota det öfverklagade oskicket på landsbygden. Det föreslagna stadgandet hvilar på samma grundsats, som strafflagen innehåller i fråga om delaktighet i brott. Så länge legostadgan bestämmer ansvar för tjenstehjon, som afviker ur tjensten, fordrar rättvisan att den, som genom att taga det afvikna tjenstehjonet i sin tjenst, befrämjar dess förseelse och sålunda gör sig deri delaktig, äfven får vidkännas ansvar, men för att denna delaktighet skall kunna ega rum, fordras naturligtvis, att han *med vetskap om legoafvalet* skall hafva tagit det afvikna tjenstehjonet i sitt arbete. Man har sagt, att bevisningsskyldigheten i detta afseende skulle vara invecklad, men jag kan icke finna att den bör blifva så svår. Åtminstone skulle, om husbonden begagnade sin lagliga rätt att hemta ett afviket tjenstehjon, det förhållande, som uppgifvits för närvarande ofta inträffa, att nemligen ett sålunda återhemtadt tjenstehjon ånyo afviker och antager arbete hos samma person som förut, förekommas, ty genom hemtningsåtgärden hade ju arbetsgifvaren bevisligen fått kännedom derom, att tjenstehjonet vore lagstadt.

Inom städerna, de större åtminstone, uppstår dagligen behof af arbetare

arbetare för kortare tider, ja ofta blott några dagar, och hur skulle detta behof kunna afhjelpas, om en arbetsgifvare, derest han icke ville riskera att utgifva både böter och ersättning, skulle vara nödsakad att affordra hvarje arbetare, som han ville anställa i sitt arbete, de af reservanterne omförmälda intyg? Ett sådant stadgande skulle vara orimligt och dessutom leda derhän, att folk, som ville försörja sig genom ärligt arbete, skulle hämmas i sin fria verksamhet. Gerna skulle jag vara med om att gifva denna fråga en lösning, som bättre kunde tillfredsställa landsbygdens representanter, än Utskottets förslag tyckes göra, men jag anser detta vara svårt, om icke omöjligt, så vida man icke på samma gång företager en revision af tjenstehjomsstadgan i dess helhet likasom de öfriga författningar, som reglera förhållandena emellan arbetsgifvare och arbetstagare. Då likväl Utskottets förslag i någon mån kan afhjelpa missförhållandet på landet, yrkar jag bifall till detsamma.

Herr Sven Andreasson: I likhet med flere af Kammarens ledamöter är icke heller jag för min del tillfredsställd med det utlåtande, som Lag-Utskottet här afgifvit. Jag finner det lagstadgande, Utskottet föreslagit, vara sådant, att derigenom icke kan på något verksamt sätt befrämjas det syftsmål, som motionärerne afsett att vinna och hvilket synes mig vara lika vägrundadt som beaktansvärdt. Det torde icke kunna förnekas, att, om tjenstehjomsstadgan verkligen skall uppfylla den bestämmelse, för hvilken den är gällande, den bör bereda rättvisa lika mycket åt husbonden som åt tjenaren. *Båda* hafva skyldigheter och rättigheter, hvilka böra utkrävas i samma mått. Och skall förhållandet fortfarande tillåtas förblifva sådant, att tjenaren är, snart sagt, aldeles obunden och fri samt kan foga öfver sin arbetskraft som honom lyster, änskönt han förbundit sig att förblifva i åtagen tjänst jemlikt i lag stadgade vilkor och föreskrifter, då är det, efter min öfvertygelse, bättre, att man helt och hållet upphäfver hela tjenstehjomsstadgan, när den sålunda visar sig vanmäktig att värna husbondens rätt, och låter aftalet mellan husbonde och tjenare blifva aldeles fritt, såsom det redan är mellan arbetsgifvare och arbetstagare. Stämningen kan för visso derigenom svårligen blifva sämre än den nu är. Det är tydligt, att, när man lagt en dräng och gifvit honom städja, man gör detta för att vara försäkrad om att få behålla honom under den bestämda tjenstetiden. Men om han icke förty går sin väg antingen genast eller sedan han, efter att hafva inträdt i tjensten, kvarstannat der någon tid, men lockas derifrån af andra utsigter, hvad skall husbonden då göra? Jo, säger lagen, han skall hemta honom. Nå väl, om husbonden också handlar derefter samt underkastar sig det obehag, det besvär och den kostnad, som härigenom vållas honom, hvad har han dermed vunnit? Rakt ingenting. Tjenaren, om det lyckas att återhemta honom, går sin väg straxt derefter lika bra igen; och det är, såsom flere talare jemväl framhållit, icke mödan värdt att hålla sig till honom för den skada, som genom hans afvikande ur tjeuften tillskyndats husbonden, ty tjenaren har gemenligen ingen tillgång till ersättning. En förändring af lagstiftningen är fördensskull högeligen påkallad och jag är, för min del, förvissad, att deusamma bör gå i den

riktning, som reservanterne föreslagit. Det lagstadgande de påyrkat afser allenast att skydda husbondens rätt mot den lagstade tjenaren, men ingalunda, såsom den ärade talaren på göteborgsbänken ville förmena, att tillintetgöra eller obehörigen inskränka arbetarens frihet till arbete och förvärf. Jag anser det vara klart, att en tjenare, som är lagligen stadd, bör hafva skyldighet att stå fast vid det aftal han ingått samt icke kunna saklöst och ensidigt bryta detsamma helt piötsligt till den andra partens förfång; — och med legostadgans nuvarande innehåll har husbonden ingen garanti i detta hänseende.

Hvad åter beträffar den af reservanterne ifrågakända förpligtelsen för arbetssökande att med betyg styrka sig vara oförhindrad att sådant emottaga, kan, i motsats mot densamme värde talaren från Göteborg, hvilken ansåg ett dylikt åläggande för tjenaren öfver höfvan betungande, jag icke finna, att det bör blifva svårt för vederbörande prest att utfärda ett så beskaffadt intyg. Den, som begär prestbetyget eller rättare arbetsbetyget, bör naturligtvis, om han är af husbonde mantalsskriiven, hafva från honom ett intyg, som utvisar, att han är ledig att antaga annat arbete, eller ock kan, om han är en person, hvilken sjelf ansvarar för sina kronoutskylder och således är, som man brukar säga, sin egen svältare, pastor af mantalslängden erhålla bekräftelse på förhållandet. Jag tror äfven, att vid större arbetsföretag, vare sig för statens eller för enskildes räkning, det är af vikt, att dessa arbetsgifvare hafva reda på, hvilka personer de hafva i sitt arbete, på det att ordning och skick må kunna der upprätthållas.

Man har äfven sagt, att städerna icke kunna vara belättna att för hvarje fall, då de behöfva arbetare, göra sig förvissade derom, att desse icke äro i andras tjenst. Men är det manne bättre, att landsbygden lider genom att blottställas för möjligheten att beröfvas nödiga arbetskrafter under en årstid, då deras hjälp är för landtmannen mest oundgänglig, och se arbetaren i stället begifva sig till städerna. Jag tror det icke. Jag tror, att äfven denna speciela del af lagstiftningen bör såsom all lag hvila på fullt rättvis grund. Frågan gäller fördenskull här att uti tjenstehjonsstadgan få i förevarande hänseende infördt ett stadgande, som med större bestämdhet, än nu är fallet, ställer skyldigheter och rättigheter i behörigt förhållande till hvarandra, så att oredlighet i åtagna förbindelsers uppfyllande icke längre må befördras, utan tjenstehjonsstadgan blifva sådan, att den erbjuder en betryggande garanti å ömse sidor. Jag anholder derfore om återremiss i den syftningen, som reservationen innehåller.

Herr Carl Anders Larsson: Jag har begärt ordet för att bemöta några af de invändningar, som här anförts emot det af motionärerne framställda och af reservanterne tillstyrkta förslag, om hvilket nu är fråga.

Hvad då först beträffar vännen Ola Jönssons anförande i dag, kan jag icke underlåta att fästa uppmärksamheten å det stora svalg, som är befästadt mellan hans åsichter uti förevarande hänseende åren 1859—1862 och nu. Då väckte han motion derom att hvarje tjenare, som sökte arbetsförtjenst, skulle vara försedd med en så kallad tjenstehjonsbok, i

hvilken hans föregående husbönder borde hafva inskrifvit outplånigen hans hela lefnadshistoria med sina reflexioner och omdömen alltifrån den dag, då han först trädde i andras tjänst, intill den, då han förededde tjensteboken för att blifva anställd af ny husbonde. Jag undrar, om icke en sådan tillställning var för tjenstehjonet långt svårare och mera betungande än den förpligtelse, som, enligt reservanternes förslag, skulle honom åligga, att förete prestbevis, orlofsedel, arbetsbetyg eller af två trovärdige män utgifvet intyg som utvisade, att han icke vore i annans tjänst antagen.

Ett par andra talare hafva ansett, att här skulle föreligga för lagstiftningen ett ofantligt stort problem, hvilket vore ett bland de aldraföraste att lösa. För min del tror jag likväl, mine Herrar, att frågan är för liten för att kunna sägas utgöra något stort problem. Vi hafva redan i den speciela del af lagstiftningen, som här äsytas, ett stadgande, hvilket bestämmer, att tjenare, som obehörigen avviker, förr än hans tjenstetid är ute eller han redo för sig gjort, ej blott skall böta halfva lönen, utan derjemte gifva husbonden skadeersättning. För att lösa det ifrågavarande svåra problemet tyckes mig således ingenting vidare behöfvas, än att till nämnda stadgande fogas ett tillägg, hvarigenom föreskriives, att den arbetsgifvare, som i sitt arbete eller sin tjänst tager annans lagstadde tjenare, skall ställas i samma kategori gent emot den rättestadde husbonden som den bortvikne tjänaren, och att följaktligen om tjänaren ej mäktar gälda husbonden den skada, som han genom sin bortgång ur arbetet honom vållat, den, som olagligen använt tjänaren, skall kännas skyldig att förlusten ersätta. Är detta något stort problem? Och utgör det förebärandet tillräcklig anledning att ej söka åvägabringa en så rättvis och billig förändring i tjenstehjonsstadgan som den förevarande. Att Herr Philipsson, såsom stadsrepresentant, och alla de åtta juristerna i Lag-Utskottet häfva tillbaka för en verklig lösning af frågan och tycka allt vara väl bestämdt med det lilla tillägg till 52 § af lagstadgan, som Lag-Utskottet föreslagit, kan vara förlåthgt, när de ej ega någon praktisk kännedom i detta fall. Men jag ber Herrarne observera, att alla jordbrukare inom Utskottet så väl från Första som från Andra Kammarerna reserverat sig mot Utskottets förslag. Herrar stadsrepresentanter må ursäktas vännerna L. J. Svensson och Peter Carl Andersson, att de icke, då de uppsatte sina här föreliggande förslag, hade tillräcklig inblick i ställningarne och förhållandena inom städerna för att inse och förstå hvad man här emot dem framhållit, att den lagförändring de påyrka måste såsom en nödvändig konsekvens betinga en ändring äfven af näringsförfattningarne. Enellertid kan det väl vara att hoppas, att, derest ett sådant behof är för handen, om ingen annan, så åtminstone den värde stadsrepresentant, som gjorde denna erinran, skall för städernas räknung framkomma i sinom tid med en till syftningen likartad motion, som desse landmän väckt i en fråga, der de ega en fråga om det verkliga lifvet hontad daglig och kånbar erfarenhet om hvad i lagstiftningsväg behofvet här kräver.

Det har vidare blifvit sagdt, att genom antagande af en sådan lagbestämelse, som reservationen innehåller, man skulle ställa dessa medborgare, som frågan gäller, utom lagen. Detta låter bra obarmhertigt,

och hjertlöst skulle det tvifvelsutan vara att vilja i lagen införa ett stadgande med sådan påföljd. Jag tror dock icke, att härmed är så farligt. Ett dylikt påstående ådagalägger endast en uppenbar okunnighet om hvad tjenstehjousstadgan redan innehåller. 29 § i denna stadga föreskrifver sålunda, att den, som icke förut varit i tjänst och således icke kunnat erhålla orlofsedel, skall taga bevis af tvänne inom församlingen boende trovärdige män om sin person och sin frejd. Likaså bestämmer 28 §, att ett så beskaffadt intyg jemväl skall tagas af tjenare, då husbonde orätt vägrar orlofsedel eller han är bortavarande vid uppsägningstiden, utan att hafva satt annan person i sitt ställe. Och på ett sådant betyg eger jag, enligt 36 §, rätt att städja en person, som för första gången lemnar föräldrahuset eller ock tjänat förr, men af uppgifna anledningen icke kan prestera orlofsedel. Det stadgande, som reservanterne åsyfta, är således i detta hänseende icke nytt, om det ock skulle erhålla en större utsträckning. Och har det hitintills kunnat tillämpas utan större svårighet, utan att ställa dem, för hvilka det nu gäller, "utom lagen", lärer väl något dylikt resultat icke heller vara att befara hädanefter.

Man har ock förmenat, att husbondens rätt att innehålla tjenarens hela lön utgjorde ett tillfyllestgörande korrektiv mot det missbruk, som öfverklagas. Det är sannt, att husbonden har en sådan rättighet. Tjenstehjousstadgan förklarar i 33 §, att, om husbonden ej så vill, han icke behöfver utbetala något af lönen åt tjenaren, innan denne uttjent sin tid. Jag undrar dock, om den, som har någon erfarenhet utaf, huru vi på landet ofta nog få taga emot tjänstefolket — utblottadt och nästan utan kläder att skylla sin nakenhet — jag undrar, om man kan ause tänkbart, att, då tjenaren är i en sådan ömmande belägenhet och i ett tillstånd, som gör det för honom nästan omöjligt att verkställa något arbete, husbonden skall kunna underlåta att gifva denne tjenare något förskott å lönen under vintern.

Ytterligare anförde den ledamot af Lag-Utskottet, hvilken äfven framkastat de i det nästföregående af mig bemöta invändningar, att en husbonde icke behöfver gifva tjenaren så stor lön för vintern. Verkliga förhållandet är, att många arbetare under vintertiden gerna skulle vilja tjena utan någon lön, om blott de under sommartiden erhöle frihet att gå ut och söka sig förtjenst på egen hand. Det gifves exempel, att en arbetare kan förtjena om sommaren ända till 5 å 6 R:dr om dagen. Men *hvilken* kommer denna förtjenst till godo? I vanligaste fall ingen annan än krögaren, ty större delen af penningarne plägar supas upp. Jag känner detta af erfarenhet. I min trakt uppfördes för någon tid tillbaka ett sockerbruk, och vid detta byggnadsföretag funnos arbetare, hvilka icke hade något annat att göra än att, dagen i ända, langa bränvin från gästgivarvärdgården till bruksanläggningen, och dessa drönare hade lika hög aflöning som de verkliga arbetarne. Vilja Herrarne, att ett sådant ofog skall fortfarande få florera och vinna understöd af juristerna i Lag-Utskottet? Bör ej fastheldre ordning och skick samt redbarhet i ingångna förpligtelsers uppfyllande af hvar man genom lagstiftningen upprätthållas och befrämjas? Min granne, Herr Jonas Andersson, anförde nyss ett särdeles upplysande exempel uppå, huru det nu går till och kan få ske till följd af en slapp lagstiftning; men som han ej höres rätt väl öfverallt i Kammaren, vill jag

omnämna detsamma än en gång, ty det är för det närvarande tillståndet verkligen ganska betecknande.

En jernvägs-entreprenör åtog sig att uppföra tvänne stationshus. Han engagerade för detta ändamål nödigt antal murare och upprättade med dem skriftligt kontrakt, enligt hvilket de skulle erhålla i aflöning 3½ R:dr om dagen, hvilket var det gällande dagsverkspriset i orten för sådant arbete. Efter den beräkningen ingick han derefter sjelf byggnadskontraktet med Jernvägsstyrelsen. Men efter några veckor kommo murarne till honom och förklarade, att de fått veta, att i Stockholm en murare nu kunde få 8 å 10 R:dr om dagen, ty sådana arbetare voro för tillfället der mycket eftersökta. De ville derföre begifva sig dit. Byggmästaren svarade: "nej, det kan jag icke tillåta. I skolen väl hålla det aftal, som I ingått med mig". Dertill genmålde åter murarne: "Vi stanna ej kvar, om ni ej fördubblar vår aflöning. Gör ni inte det, så begifva vi oss genast af till Stockholm. Stäm oss der, om ni vill, men vi skola nog laga så, att ni ej skall komma åt ett enda öre af vår arbetsförtjenst". Nå väl, den stackars byggmästaren nödgades foga sig i sitt öde och höjde aflöningen till 7 R:dr per dag. Somliga stannade, men många gingo sin väg ändå, och byggmästaren gjorde på sin entreprenad en betydlig förlust. Således finna vi, att det icke blott är *landtbruket*, som lider af det nuvarande oeffterrettlighets-tillståndet i lagstiftningen rörande tjänsteförhållandet. Men hvad tro Herrarne, att foljden deremot skulle blifva, om det af reservanterne föreslagna lagstadgande blefve gällande? Jag tror för min del, att en sådan bestämmelse skulle medföra den helsosamma verkan, att, om den lagstodde arbetaren visste, att han ej kunde antagas i något annat arbetslag, derest han icke kunde dokumentera sig med ett så beskaffat betyg, som der omtalas, han icke går ur tjensten, förr än han först fullgjort aftalet; — men sedan detta skett, är han lagligen fri att gå, hvart han behagar. Jag vill således icke hafva infördt ett fritt aftal mellan husbonde och tjenare, men jag vill, att den sednare skall lära sig och tvingas att respektera den tjänsteförpligtelse han ingått, så att lagen ej längre må uppmuntra och taga under armarne den lättjefulle och vårdslöse tjenaren på den redbares bekostnad. Ur sådan synpunkt tror jag ej heller, att denna Andra Kammare skulle vedervåga något af sitt anseende genom att besluta en återremiss. För min del förenar jag mig nu med Herr N. Petersson i anhållan om proposition i denna syftning och afstår således från mitt förra yrkande om rent bifall till Grefve Mörners reservation.

Herr Nils Petersson: Jag begärde ordet med anledning af det anförande, som nyss afgafs af den ärade representanten från Göteborg. Hvad jag emot honom ämnat yttra har emellertid numera redan blifvit till större delen framställt på ett klart och öfvertygande sätt. Jag kan derföre nu ganska mycket begränsa mitt yttrande.

Man har här talat så vackert om det fria arbetet; — och vore förhållandet, att förslaget åsyftade att göra något skadligt intrång deri, skulle jag för visso ej vilja påyrka någon sådan förändring af gällande lag. Jag ber att härmed få på det kraftigaste afhända mig hvarje skynst af misstanke om någon dylik afsigt, hvilken jag är säker ej heller omfattas af dem, som i det förevarande hänseendet dela min mening. Att man har

en annan uppfattning af tjänsteförhållandet i städerna än på landet, är möjligt, men jag tycker, att man ändock borde sätta någon tro till hvad vi landtmän säga och försöka att betrakta frågan äfven från en annan ståndpunkt, än man ser den i städerna. Om det är sant, att i vårt land man sätter ett synnerligt värde på en lagbunden frihet, bör man väl utsträcka dessa välgärningar till *hela* det svenska folket och således äfven till arbetarne. Jag tror, att detta skulle lända till bättnad lika mycket för samhället som för dem. Hvad är det här vi vilja? Ingenting annat, än att arbetaren skall vara skyldig att dokumentera sig, att han är en person, som är ledig till arbete. Kan ett sådant åliggande vålla honom någon skada? Är det en obillig begäran, att, då en tjänare söker arbete kanske 20 eller 30 mil från den ort, der han förut vistats, ny husbonde ej får taga honom i sin tjänst, innan han sett hans betyg? Jag tror det icke. Jag tror fast heldre, att det ligger i städernas eget intresse, att arbetaren skall hafva orlofsedel eller annat intyg, som visar hvad slags karl han är, så att man i städerna må kunna veta, hurudan arbetare man der erhåller. Önskar man hafva ett ordnadt samhälle och vill man icke arbeta den internationela rörelsen i händerna, anser jag, att man gör klokt, om man godkänner ett sådant förslag, som reservationen innehåller, och hvilket ej torde kunna förnekas vara grundadt på rättvisa och billighet. Så länge husbonden har genom lag sig ålagda många skyldigheter emot tjänaren, bör han väl gent emot honom hafva några rättigheter.

Jag skall icke vidare upptaga tiden. Jag anhåller endast fortfarande om återremiss till Lag-Utskottet i syftning af bifall till den af mig biträdda reservation.

Herr Åstrand: Enligt mitt förmenande afser det förslag, som Lag-Utskottet har afgifvit, icke så mycket att reglera förhållandet mellan husbönder och tjänare, som icke fast mera att lagbinda förhållandet mellan arbetsgifvare i allmänhet och att söka stäffa det oskick, som mer och mer griper omkring sig på landsbygden, att så kallade runnare under ett slags hägn af lagen kunna tillägna sig andras arbetskrafter. Jag får dock säga, att det korrektiv, som Lag-Utskottet utfunnit, ingenting annat är, än ett hvitt plåster, ett palliativ. Det är sannerligen icke i någon mån egnadt att hämma det oskick, som derigenom skulle förebyggas. Ty genom detta uti den af Lag-Utskottet här föreslagna bestämmelsen förekommande ordet: "*veterligen*" vill jag se, huru många gånger dessa patroner, hvilka, med full kännedom derom, att tjänstehjonet är lagligen stadt i annans tjänst, taga honom i sitt arbete, kunna bevisas ega sådan vetskap. Herrarne känna, att bevisningsskyldigheten enligt svensk lag åligger kârande parten. Husbonden, som förlorat tjänaren, är således den, som här skall prestera bevisningen, och huru detta skall blifva honom möjligt, derpå torde Lag-Utskottet blifva skyldigt svaret. Ty om min dräng gifver sig ur tjänsten i olaga tid, kan han lockas dertill af flera olika tillbud. Två eller tre jernvägsföretag kunna vara under arbete på ett par miles afstånd; -- det kan finnas städer, som hafva stora arbeten att bjuda på -- anläggande af gas- eller vattenledningar, gatulägningsarbeten med mera dylikt -- eller ock kan, såsom mina grannar här till höger nyss omnämmt, ett stort sockerbruk vara under utförande. *Hvar* skall jag då söka min afvikne

tjenare? Jag antager, att jag först reser till jernvägsanläggningarne. Nej, han finnes ej der. Jag bar i allmänhet ej iakttagit den försigtigheten att låta fotografera min tjänare och att utdela hans konterfej till föreståndarne för arbetsföretagen på de olika ställena. Icke heller hade jag så noga reda på hans klädedrägt vid afvikandet och hans signalement i öfrigt, att jag derigenom kan erhålla någon ledning vid mina efterspaningar. Jag anträffar honom således ej der. Jag begifver mig derifrån till närmaste ställe, der ett större arbete pågår. Finnes han här? Nej. Slutligen hittar jag honom. Då säger den person, hvilken har honom i sitt arbete: "jag visste icke att han var eder lagstadda tjänare"; och han går fri. Huru jag af tjänaren skall få någon ersättning för den skada, han vållat mig, veta Herrarne. Denna mig medgifna rättighet är i sjelfva verket mera ett skämtsamt uttryck i lagen. Ty om mina skördar till större eller mindre del förstöras derigenom, att arbetet ligger nere och jag lider en förlust af t. ex. 2,000 R:dr, icke kan min återhemtade tjenaar godtgöra mig denna stora skada. Men *desse* Herrar, som visste, att arbetaren var i min tjänst och af ren snikenhet tillagnat sig hans biträde, de gå fria från all ansvarsskyldighet. Det är således först andra gången jag hemtar honom tillbaka från samma håll, om han går dit igen, som jag har regress till denna superba paragraf, och hvad blir då påföljden? Jo, dessa olaga arbetsgifvare få då böta — 10 R:dr. Detta är ju en ren bagatell för personer, som kunna förtjena detta belopp flera gånger om på dagen, ty deras vinst är beroende icke blott af den tid, på hvilken arbetsföretaget hinner fullbordas, utan äfven af arbetsorten, om dagsverket der står i högre eller lägre pris. Det rättslöshetsstillstånd, i hvilket den lagliga husbonden sålunda är försatt gent emot dessa personer, är så mycket mera obilligt, som härvid dessutom förekommer, att en husbonde, som vill vara försäkrad att ega tillgång till nödiga arbetshjon under den tid af året, då sådana äro för honom mest af behofvet påkallade, eller under sommaren, gemenligen tager tjänare i tid och på årstjänst, ehuru han icke kan beräkna att gifva dem full sysselsättning under hela året. Ty om vintern råder icke så stor täfian om att föda dem, emedan man på många orter då knappast kan anse, att de förmå genom sitt arbete ersätta födan, och under sådana förhållanden hålla de sig under denna årstid nog kvar hos husbonden. Men under sommaren, då rikliga tillfällen bjudas till andra och större arbetsförtjenster på annat håll, kan det vara angenämt för en arbetare att icke hafva bundit sig eller ock kan han, om han gjort det för att få uppehälle under den på tillfälligt arbete mindre goda tiden, känna sig frestad att lura den husbonde, som då födt honom, för att af honom få gagn under sommaren. Emot möjligheten af ett dylikt ofog bör väl husbonden hafva något verksamt skydd af lag, och jag kan icke förstå, hvaruti dessa hinder ligga, som de ledamöter af Kammarne, hvilka motsatt sig Grefve Mörners förslag, trots sig finna deruti. Herrarne förmena, att det skulle vara nästan omöjligt för en arbetare att förse sig med prestbevis, olofsedel, arbetsbetyg eller af två trovärdiga personer gifvet intyg, utvisande, att han icke vore antagen i annans tjänst. Jag kan icke inse, hvari denna svårighet skulle bestå. Så snart en tjänare får afskedsbetyg, går han, om han är en ärlig person, till pastor i församlingen och begär arbetsbetyg. Då kan pastor gifva honom ett sådant betyg, om han

vet, att personen är mantalsskrifven i socknen och är en fri arbetare, men han gifver det icke, om i kyrkoboken finnes antecknad, att karlen är i annans tjänst, förrän han får bevis från husbonden, att han är från tjänsten skild. Häremot invändes, att presten icke alltid kan af mantalslängden och kyrkoboken inhemta detta förhållande, enär enligt legostadgan en tjänare kan hafva blifvit stadd för kortare tid och ej blifvit i socknen mantalsskrifven. Men då presten icke känner förhållandet, kan han fordra intyg af tvänne trovärdiga män. För en ärlig arbetare går det ganska lätt att få ett sådant intyg, och då han uppvisar det för presten, erhåller han prestbetyget. Med dessa betyg kan han sedan söka, hvarhelst han vill, det arbete, som synes honom fördelaktigast. Jag kan således icke finna, att det stadgande, hvarom nu är fråga, lägger något obehörigt band på arbetarens fria rätt till arbete eller att, såsom Herr Philipsson förmenat, det skulle förlama intresset hos arbetaren att söka den utkomst, hvartill han enligt gällande författningar är hänvisad. Sådant kan vara en förövändning för den ohägade och late. Han kan förebära, att det är honom omöjligt att skaffa sig arbete, emedan han icke kan få några betyg. I verkligheten äro dessa förövändningar endast de obotfärdigas förbindere, ty, såsom jag redan antyd, är svårigheten för arbetaren att skaffa sig betyg icke större, än att den, som *vill* hafva sådana, också kan få dem.

Man har sagt, att det öfverklagade onda skulle korrigera sig sjelf. Det är möjligt; men på hvad sätt? Jo, enligt min öfvertygelse endast derigenom att man stryker ut hela legostadgan, gör aftalet fritt såsom i Amerika och tager arbetaren på hvilken tid jag behagar, ty då lämpar sig aftalet efter det arbete, jag vill hafva gjordt och den tid, för hvilken jag betingar mig hans biträde.

Samme talare yttrade, att en försigtig husbonde icke gifver tjänaren något förskott på hans lön. Detta argument har redan blifvit tillräckligt bemött af Herr C. A. Larsson. Han har visat, att det korrektiv, som skulle vara att söka i ett sådant förfarande, i sjelfva verket icke ligger i husbondens makt att använda, om andra ömmande omständigheter tala till tjänarens förmån. Jag tror, att han icke har hjerta att hålla inne på lönen, om han ser tjänaren, af brist på tillräcklig eller passande beklädning, fara illa.

Densamme ledamoten af Lag-Utskottet framhöll också, att lagstiftningen bestämmer ansvar för dem, som äro delaktige i tjänarens brott.

Lagstiftningen gör dock för närvarande icke detta på ett sätt, som motsvarar ändamålet. Det är just dit reservationen vill komma och jag syftar med mitt anförande, men man kommer icke dit genom ordet: "veterligen". Detta har jag redan sagt en gång förut och jag upprepar, att man lika gerna kan helt och hållet afslå motionärernes framställningar i detta hänseende, hvilket åtminstone vore rent spel, som att säga, att de missförhållanden, hvilka der åsyftas, kunna afhjelpas genom att inskränka ansvars- och ersättningsskyldigheten endast till de fall, då den, som tager annans tjänstehjon i sitt arbete, bevisligen eger kännedom om tjänsteförhållandet, hvilken begränsning just ligger i ordet "veterligen". Och jag vågar antaga, att äfven de Herrar, som här synas föreställa sig, att detta ord har en så magisk kraft, måste gifva mig rätt, om de vilja göra sig full reda för förhållandet. Detta betänkaude gifver mig emellertid en

anledning att återkomma till ett omdöme, som man ofta hör uttalas om jurister, att nemligen det icke finnes något folk i världen, som ser så många svårigheter. då fråga är om ändring i lagstiftningen, och detta derfore, att de äro så stora formskärare; och ingenting visar bättre riktheten af ett sådant påstående, än just detta betänkande.

På grund af hvad jag nu anført, anhåller jag om återremiss i den siftning, som Grefve Mörner uttalat i sin reservation.

Herr Alb. Staaff: Jag hade från början icke ämnat yttra mig i denna fråga, men, då jag under diskussionen kommit att något närmare begrunda betänkandet och den dervid fogade reservationen, har jag funnit mig manad af en känsla, som jag icke kan tillbakahålla, att yttra några ord. I hufvudsak instämmer jag dervid med Herr Philipsson och anser, att reservationen icke bör antagas. Jag fruktar nemligen, att man genom ett sådant stadgande, som det deri föreslagua, icke så sällan skulle försvåra möjligheten att finna arbete. Det säges vara en lätt sak att genom prestbetyg styrka sig icke vara i annans tjänst; men lika ifrigt som jag vill tillstyrka att hvar och en bör vara försedd med prestbetyg, hvilket ofta underlåtes, lika viss är jag om svårigheten för presterna, synnerligast i större städer, såsom exempelvis Stockholm, att alltid kunna intyga, huruvida en person är i annans tjänst eller icke, och å prestbetyget vitsorda förhållandet. Detsamma gäller om arbetsbetyget. Antag nu, att en person, som är fri från tjänst, inom några månader befinner sig på annan ort, der han är okänd och der han icke ännu hunnit blifva mantalsskrifven, hur skall han göra för att få arbete? Det gamla betyget kan icke anses gifva full visshet, att han icke *numera* är i annans tjänst, och han har svårt för att skaffa sig intyg af två trovärdiga personer, synnerligast af sådane, som icke endast der, utan, i händelse af behof, äfven på långt aflägsen ort skola gälla såsom "trovärdige"; ty man vet, att en person af arbetsklassen, när han kommer till en ort, der han är alldeles okänd, ofta betraktas med ett visst misstroende, äfvensom att han sjelf i alla händelser har svårt att känna någon, som vore villig att bistå honom, och ännu mera att veta, om denne är ansedd för "trovärdig person". Men dessutom har man att betrakta svårigheten för den hjälpsamme och välvillige arbetsgifvaren att kunna gifva arbete åt en i verkligt behof stadd arbetare, men hvilken saknar det ifrågavarande betyget. Arbetsgifvaren kan sjelf vara i små omständigheter, och man må då icke undra om han drager sig tillbaka vid tanken på den risk han löper, att nemligen få böta från 5 till 100 Rdr och ersätta skadan i fall arbetaren emot hans förmodan vore förut bunden till tjänst eller arbete. På sådant sätt skall det ganska ofta kunna inträffa, att mängen öfvergifven och hjälplös menniska, som genom ett vänligt handtag kunnat räddas från elände och komma sig upp, icke gör det, hvilket jag anser vara en stor förlust för samhället och möjligen jemförlig med den, som en och annan husbonde lider genom att blifva narrad på sin tjenare, hvilket visserligen också är illa.

På dessa skäl får jag vördsamt tillstyrka återremiss, och då jag erkänner att viktiga skäl kunna finnas äfven å motsidan, så skall jag möjligen kunna biträda dess mening, om förslaget genom återremissen kan uppställas så, att de af mig framhållna olägenheter undvikas.

Herr Dickson: Det är väl en sanning, som alla medgifva, att vi i denna sak icke äro fullkomligt opartiske, ty så mycket har jag funnit af diskussionen, att vi samtliga här äro arbetsgifvare och såsom sådana ensidigt betrakta frågan från vår egen ståndpunkt. Men, mine Herrar! vi äro svenska folkets representanter, och böra sålunda ställa oss äfven på arbetarens ståndpunkt och se hvad han behöver. För min del vill jag åtminstone så göra, och jag kan följaktligen icke bidra till några restriktiva åtgärder: hvarigenom arbetaren skulle hindras att förbättra sin ställning. Såsom en föregående talare yttrat, stå vi här framför en svårighet. Jag har någonstädes i fråga om vexlingen mellan bristande tillgång å arbetare å ena och brist på arbetsgifvare å andra sidan sett det yttrandet, att när två arbetare springa efter en arbetsgifvare, så går det lätt att rangera saken, men när deremot två arbetsgifvare springa efter en arbetare, så blir det svårare — och nu är det sednare just fallet. För min del vill jag då icke förmena arbetarne att begagna sig af sin fördel och anser, att vi icke böra genom några restriktiva åtgärder söka göra ändring i en sak, som aldrig lättast reglerar sig själf på det fria aftalet. Jag kan för öfrigt icke annat än instämma i Herr Jöns Rundbäcks åsigt, att vår legostadga är föråldrad och att den så småningom upphäft sig själf; i likhet med honom anser jag att förhållandet mellan arbetsgifvare och tjenare bör helt och hållet grunda sig på det fria aftalet, och korrektivet mot missbruk får arbetsgifvaren söka att själf åstadkomma. Råder öfverflöd på arbetare, så är korrektivet lätt funnet, ty då kan arbetsgifvaren själf uppställa villkoren; är det åter brist, så uppställer arbetaren sina fordringar på arbetsgifvaren, och så vida denne sednare vill behålla arbetaren, får han äfven underkasta sig att uppfylla sin åtagna förbindelse. Någon annan lagstiftning i detta afseende finner jag alldeles olämplig, och kan således icke gilla hvarken Utskottets eller ännu mindre reservantens mening, hvarföre jag förenar mig med Herr Jöns Rundbäck i hans yrkande om afslag å såväl utlåtandet som reservationen.

Herrar *Benjaminsson* och *G. C. Mæchel* instämde i Herr Dicksons yttrande.

Vidare yttrade:

Herr *Ola Jönsson* i Kungshult: Jag har funnit mig föranlåten att ånyo begära ordet, hufvudsakligen derföre, att man här syntes vilja antyda det vi, som icke äro benägna att biträda reservantens förslag, icke skulle vara vämmar af god ordning utan snarare befrämjare af själfsväld. Till upplysning för dem, som möjligen hysa en sådan föreställning, vill jag säga att den, åtminstone hvad mig vidkommer, är alldeles oriktig, ty jag vill i detta som i andra hänseenden ordning, hvilket jag äfven tror mig hafva visat genom det här återopade förslag, som jag i ämnet framställde för en längre tid tillbaka. Mot den talare på östgötabanken, som nyss påstod att nämnde mitt förslag var vida strängare, än nu reservantens, vill jag blott anföra att mitt förslag innehöll bestämmelser lika väl för tjenaren som för husbonden, och således var det åtminstone lika

strängt för den ene som för den andre, och utan tvifvel till fördel för begge. Den arbetsbok, som arbetaren skulle hafva, kunde denne med lätthet hålla reda på och sålunda alltid vara försedd med nödigt betyg. Men hur skulle det gå efter reservantens förslag? Man tänke t. ex. det fallet, att arbetsgifvaren icke utfärdar betyg, hvilket icke är absolut stadgadt om man menar sådana arbetare, som taga anställning per dag. Stödjer jag en sådan arbetare för en kortare tid, en, två eller tre månader, så eger jag att vid tidens utgång och sedan jag gifvit arbetaren den betingade betalningen, helt enkelt förstöra kontraktet, och dermed anser jag mig hafva uppfyllt all min förbindelse till arbetaren och är alldeles icke skyldig gifva honom arbetsbetyg. Presten är icke heller skyldig att gifva honom något sådant betyg, utan kan han säga nej, och det skulle icke förundra mig, om han i de flesta fall så gjorde, ty han kan ju ej veta om icke personen som begär betyg möjligen bundit sig till nytt arbete samma dag han begär betyget. Lika litet har arbetaren rätt att fordra betyg af enskilda »trovärdiga personer», hvilka måhända icke äro lugade att ge honom sådant. Följaktligen står han utan arbete och utan möjlighet att skaffa sig sådant. Jag frågar då åter: hur skall han göra? Ingen får eller vill taga honom i sitt arbete — jag ber Herrarne noga besinna detta — ty det kan hända att han genom upprättadt kontrakt är understäld legostadgan, och då är risken att taga honom alltför stor.

Det har sagts och framdragits exempel på att arbetarne supa upp sina penningar, ett förhållande som jag vet ega rum på många ställen och som jag beklagar; men icke afhjelpar man detta genom bifall till reservationen, utan skall det, äfven om den antages, gå lika lätt för den arbetare, som så vill, att supa upp sin arbetsförtjenst. Jag tror för öfrigt att mången, som är i tjänst hela året om hos en hushonde, kan supa upp sina pengar lika väl som den dagstade tjenaren.

En annan talare på östgötabänken nämnde att det vore så ofantligt lätt för presten att utfärda betyg, så snart personen vore mantalsskrifven inom församlingen, men jag tror det icke vara så lätt, ty samma person kan, såsom jag förut nämnt, hafva bundit sig genom kontrakt hos en annan arbetsgifvare, äfven om han var fri arbetare när han lät mantalsskrifva sig.

I alla händelser finner jag så stora svårigheter möta för bifall till reservationen, att jag för min del icke vill biträda densamma. Beslutar Kammaren eller Riksdagen i dess helhet imellertid bifall till nämnda reservation, vare sig omedelbart eller efter återremiss, så icke skall jag beklaga mig deröfver; men jag vill åtminstone till protokollet hafva afgifvit dessa mina yttranden för att dermed kunna visa att jag icke deltagit i ett sådant beslut.

Jag vidhåller deremot mitt förra yrkande om bifall till Utskottets förslag, emedan jag anser det vara bättre att vinna något än intet; då jag icke vill antaga något som synes mig orimligt.

Med Herr Ola Jönsson förenade sig Herr *Johan Jönsson*.

Herr Philipsson: Jag ber om ursäkt att jag ännu en gång tager

till ordet i denna fråga, men när under diskussionen den åsigt blifvit uttalad, att stadsrepresentanterne icke skulle hafva samma uppfattning om behovet af förändrad lagstiftning i detta hänseende, som representanterne från landsbygden, så ber jag få erinra, hvad jag förr yttrat, att jag mycket väl kan inse, hurusom dessa representanter i allmänhet måste känna detta behof i högre grad än stadsrepresentanterne, ehuru det äfven inom städerna förnimmes med afseende på fabriks- och handtverksnäringerne. Men att här skulle förefinnas en splittring i intressen mellan representanterne från städerna och landsorten, kan jag icke förstå, så mycket mindre som det af en talare å östgötabänken framdragna exemplet om striken af dessa mureriarbetare, som skulle uppföra ett stationshus, mer än något annat bevisar, att ändringarne, om de skulle göras, måste ske icke endast i legostadgan, utan äfven i näringsfrihetsförfattningen.

Herr Åstrand yttrade att Utskottets förslag rörande ansvar för den, som i sin tjänst tager annans afvikna tjänare, skulle vara inskränkt till bötesbestämmelsen, men han glömde att i förslaget stå orden: »*upprätte ock all skada*», hvilka innehålla en icke så obetydlig skärpning, emär, såsom Herr Åstrand sjelf upplyste, skadan kan uppgå till flera tusen riksdaler. Men för att en så dryg ersättning skall af svensk domstol kunna påläggas, har Utskottet ansett att den tilltalade personen måste först kunna öfverbevisas om att *veterligen* hafva begått förseelsen. Utskottet har ingalunda föreställt sig att någon magisk kraft skulle ligga uti det framställda förslaget; men det ansåg bättre att göra något än intet. Hvad slutligen angår beskyllningen mot jurister, att desse i allmänhet skulle finna så stora svårigheter då fråga är om ändring i lagstiftningen, tror jag talaren, genom sitt eget uppträdande, sjelf hafva så tillräckligt vederlagt detta påstående, att någon annan icke behöfver göra det.

Herr Westerdahl: Jag ber att få yttra endast några få ord med anledning af hvad Herr A. W. Staaff nyss anförde derom, att hjälpsamma menniskor, som vore benägna gifva arbete åt en i verkligt behof stadd arbetare, som saknade betyg, skulle blottställa sig för ganska drygt ansvar, om ett sådant förslag, som reservanternes, antoges. För min del tror jag icke detta blefve fallet, ty om en arbetsgifvare af ren barmhertighet varkunnade sig öfver en i behof stadd arbetare, till dess denne hunne anskaffa erforderligt betyg och dervid arbetsgifvaren kunde vara honom behjelpig, så lärer domstol visst icke ådöma ansvar för en sådan menniskovänlig handling. Här är icke fråga om att på aldra minsta sätt lägga hinder i vägen för den ordentlige frie arbetaren, utan endast om att ordning och skick skall iakttagas samt ingångna arbetsaftal respekteras.

Herr Sven Nilsson i Efveröd: Jag vill blott säga några ord med anledning af Herr Dicksons yttrande, att vi, som här yrkat återremiss för omarbetning af det föreliggande förslaget i den syftning som reservationen innehåller, skulle talat i egen sak, emedan vi samtliga vore arbetsgifvare och husbönder. Frågar jag då mig sjelf och, om han tillåter, äfven honom hvad reservationen innehåller, så kan jag icke finna att

svaret blir annat än det, att den vill ålägga arbetaren att skaffa sig betyg, som utan ringaste svårighet kan erhållas, att han icke är i annans tjänst antagen, så vida han vill erhålla anställning, vare sig som tjenstehjon eller tillfällig arbetare, samt att den vidare vill föreskrifva att den arbetsgifvare, som tager i sin tjänst en person utan sådant betyg, som ådagalägger, att han ej innehar hos en annan lagligen ingången tjänst, skall kunna ådömas böter från 5 till 100 R:dr jemte skadeersättning. Det kan väl sålunda icke nekas att reservanterne och de, som yttrat sig för deras mening, hufvudsakligen velat lägga ett ytterligare band på arbetsgifvarne, som måhända af en eller annan kan anses vara af en allt för svår beskaffenhet, och jag tror därför, under förutsättning att Herr Dickson är en stor arbetsgifvare, att han snarare än vi talat i egen sak.

Beträffande Herr Staaffs yttrande om en person, som kommer med ett några månader gammalt betyg, och hans fråga hur man skall göra med denne, kan jag icke finna annat än att, om arbetaren söker begagna sig af detta, och det sedan befinnes icke öfverensstänna med hans verkliga ställning för tillfället, påföljden för honom blir densamma som för bedrägeri i allmänhet är stadgad.

Jag vidblifver således mitt förr gjorda yrkande och hoppas att Kamraren så mycket mindre skall sätta sig emot detsamma, som Första Kamraren redan med betydlig majoritet beslutat återremiss.

Herr Granlund: Då öfverläggningen rör en fråga, sådan som denna, om regleringen af förhållandet mellan arbetstagare och arbetsgifvare, så torde det tillåtas mig att, oaktadt de lifliga och ihållande ropen på proposition, yttra några få ord. Frågan rör nemligen icke blott arbetsgifvarnes rätt, vår egen, utan äfven, och detta i lika hög grad, arbetarnes, hvilka här äro orepresenterade. Vi torde således väl ännu några ögonblick kunna gifva oss till tåls.

Såväl Lag-Utskottets förslag som motionärernes röra, såvidt jag kan förstå, endast rättsförhållandet mellan husbönder och tjenare eller tjenstehjonsstadgan, men ej mellan arbetsgifvaren och den frie arbetaren. Det af motionärerne öfverklagade förhållandet, att lagstadda tjenare afvika ur tjensten, har tyvärr under sednare tid blifvit ganska vanligt; det är numera alldeles icke sällsynt att tjenaren helt obesväradt lemnar sin tjänst, alldeles som hade något aftal mellan honom och husbonden icke blifvit ingånget, men måne detta icke ofta är husbondens fel? Husbonden kan dock, om han vill, använda sin lagliga rätt att återföra den afvikne i tjensten, men detta hör man deremot mycket sällan omtalas, förmodligen därför att husbönderne i allmänhet icke vilja hafva åter ett tjenstehjon som skall tvingas att stanna kvar genom lagens åtgärd. Det korrektiv mot tjenaren reservanterne föreslagit anser jag vid sådant förhållande redan finnas i nu gällande lag, hvad de lagstadda tjenarne angår; men man vill stäffa oskicket, och vinna målet lättare genom att försvåra möjligheten för den afvikne tjenaren att få tjänst hos en annan husbonde. De utvägar reservanterne i det afseende föreslagit torde vara ganska lämpliga; risken för den nye husbonden att ersätta skadan, som den föregående lider genom tjenstehjonets afvikande samt skyldigheten

för tjenaren att för att få ny tjänst uppvisa intyg, att han ej är i annans tjänst antagen, äro, i min tanke, fullt tillräckliga korrektiv mot missförhållandet i afseende å tjenstehjon.

Hvad deremot angår de fria arbetarne, tror jag ej att reservanternes förslag är riktigt på sin plats, ifall jag för mitt omdöme skulle våga hemta någon ledning af min egen erfarenhet såsom arbetsgifvare för en ej obetydlig arbetspersonal under snart 25 års tid. Arbetsbetyg fordras vanligen redan nu öfverallt; det händer sällan eller aldrig att en handverkare eller fabrikan tager en arbetare, utan att veta, hvarifrån han kommer, huru duglig han är i sitt yrke, om han är en ordentlig karl eller ej o. s. v. Prestbevis, orlofseddlar och intyg af tvänne trovärdige män äro i det afseendet mindre bevisande än intyg från den arbetsökandes förre principaler; och dessa intyg äro också i allmänhet grunden, hvarpå han antages. Friheten är äfven i detta fall det bästa regulativet; det ömsesidiga förtroendet är den säkraste grunden för rättsförhållandet mellan arbetsgifvaren och arbetstagaren. Den arbetsgifvare, som behandlar sina arbetare väl, får nog också behålla dem; lagen behöfver då alls icke träda emellan, och icke heller skulle det blifva bättre med stränga lagbestämmelser, som icke tillämpas eller efterlefas.

En förändring i legostadgan i den af reservanterne föreslagua syftningen kan möjligen vara behöflig för tjenstehjon. Hvad deremot angår den fria arbetaren, tror jag att den nuvarande allmänna praxis arbetsgifvare och arbetare emellan är fullt tillräcklig. Jag har dock intet yrkande att framställa, vare sig i det ena eller det andra afseendet, utan har endast velat i korthet uttala min tanke i frågan.

Herr Jöns Pehrson: Frågan om rättsförhållandet mellan husbönder och tjenare är, efter mitt förmenande, så vigtig, att det kanske kan vara ursäktligt att äfven vid denna sena timme för några ögonblick våga taga Kammararens tid i anspråk. Åtskillige talare hafva här uppträdt såsom den arbetande klassens riddare; och jag vill också göra det, men på ett helt annat sätt än de.

Jag vill då först och främst säga, att jag icke är nöjd med Utskottets förslag, betraktadt såsom korrektiv mot den olägenheten att arbetsgifvare mottaga utan ansvar annans med aftal bundne arbetare som ej fullgjort sitt åtagande. Då en lag skall stiftas eller ändras, bör man icke gå så ensidigt tillväga, att man endast tager den ena partens rätt och bästa i betraktande, men icke den andras, eller, såsom med detta förslag är förhållandet, gör honom alltför inskränkt, icke gifver honom tillräcklig omfattning. Den s. k. fria arbetaren kan mången gång förorsaka arbetsgifvaren lika stora, om icke större förluster än det lagstadda tjenstehjonet; arbetsgifvarens rätt bör väl derföre också vara lika mycket skyddad i det ena fallet som i det andra. Jag vill i det afseendet åberopa min egen erfarenhet, såväl beträffande det ena som det andra slaget arbetare; jag har haft både lagstadda och fria arbetare, men de sednare hafva tillskyndat mig långt större olägenheter och förluster än de förre. Så t. ex. hade jag vid en ångsåg anställt en maskinist. En vacker dag fick han anbud om en förmånligare plats vid en pappersmassefabrik i närheten; han lemnade mig genast och mottog

den nya befattningen, oakadt den med mig träffade öfverenskommelsen, och jag kunde ingenting göra, ty han hade inga tillgångar att ersätta förlusten. Hade lag funnits för arbetsgifvaren att ej utan ansvar mottaga annans arbetare, skulle ett skäl funnits att påkalla den. Men mot arbetarne kan ej gerna falla någon in att, utom i högst sällsynta fall, så göra. Jag tror därför, att det är nödvändigt att stagda någonting äfven beträffande arbetsgifvarne, så att de icke må strafflöst locka till sig, vare sig lagstade eller icke lagstade arbetare från andre arbetsgifvare. Vill man hafva ordentlige, lydige och pligtrogne tjenare, tror jag att ett sådant stadgande är alldeles nödvändigt. Ett korrektiv måste finnas äfven mot arbetsgifvarne; i annat fall vinnas ej ändamålet; man stannar på halfva vägen, lagen blir endast ett palliativ, ej hvad den bör vara, ett alltid verksamt medel att förekomma eller afljelpa det onda.

Jag yrkar på dessa skäl, att punkten måtte återrennitsras till Utskottet.

Herr Liss Olof Larsson: Jag ber om ursäkt, att jag så sent på dagen tager till ordet, men jag anser förevarande fråga vara af sådan vigt, att jag ber att få yttra ännu några ord i densamma.

En af Lag-Utskottets ledamöter, som talat för reservationen, har visserligen, såsom invändning emot hvad andra talare ordat om frågans stora betydelse, anfört, att den ingalunda förtjenade den stora uppmärksamhet, som kommit den till del, ty den vore derull alldeles för liten, men straxt derefter talade han om de oerhörda förluster och olägenheter som uppstå till följd af nuvarande lag, och som exempel anfört att en entreprenör af ett byggnadsföretag derigenom att arbetarne lemnat honom lidit stor förlust; förmenande att alla dylika förluster skulle förekommas genom en sådan lag, som här af reservanterne föreslagits. En annan utskotts-ledamot, som jemväl talade för bifall till reservationen, sade, att om vi ville hafva ett ordnadt samhälle, så vore det nödvändigt att bifalla hvad reservanterne hemställt. Detta bevisar att de icke ens sjelfva anse att frågan verkligen är så liten.

Jag kan icke återhålla min förvåning öfver att till och med samme ledamöter som så ofta säga sig vara målsmän för arbetare och tala i dessas intresse, nu vilja förorda bifall till det förslag, som i reservationen innehålles. För min del kan jag icke finna något konsekvent i detta deras beteende. Den fråga, vi nu behandla, är till en viss grad likartad med en fråga, vi för några dagar sedan afgjorde, nemligen frågan om mannens målsmansrätt öfver sin hustru. Der framställdes dock ena parten, om ej i allo så dock nära på, som englar, under det att männen voro idel dåligt folk, och man ville hafva en lag som behandlade lyckliga äktenskap såsom undantag. Här åter tyckes man vara af den mening, att båda parterna äro dåligt folk, man talar endast om den dåliga tjenaren och den snikne arbetsgifvaren, som vill locka andras arbetare ur deras tjänst och man vill hafva en lag derefter. I båda dessa fall tror jag likväl att man begått ett misstag, och att man här är på väg att göra ett stort intrång på den frie redbare arbetarens rätt. Från arbetsgifvarens och den dålige tjenarens sida betraktadt, finner jag icke något korrektiv ligga i förslaget. Man talar visserligen om nyttan af prestbetyg och säger, att dessa skola

vara till fyllest. Man har redan visat och jag vill ytterligare påpeka hvad nytta dylika betyg uti ifrågavarande afseende kunna medföra. En person, som icke innehaft tjenst, eller en som har lemnat sin tjenst begär att utfå ett prestbetyg derom att han är fri från tjenst, hvilket naturligtvis icke kan honom förvägras. Sedermera går han och tager sig tjenst, men rymmer straxt derefter från sin husbonde och antager ny tjenst eller arbete, dervid visande upp sitt nyligen erhållna prestbetyg. Den sednaste husbonden kan då naturligtvis icke fällas till något ansvar, emedan han haft prestbetyget att stödja sig vid, och den som först antagit tjenaren är således icke hjälpt med det nu föreslagna stadgandet.

Man talar vidare om ett bevis af två trovärdiga män. Ja, om man räknar ut detta på papperet, så tager det sig nog bra ut, men man måste jemväl se till, huru ett dylikt stadgande kommer att taga sig ut i praktiken. En tjenare kan få intyg af två personer, boende i Wermland eller Dalarne, att han ej är i annans tjenst antagen, men huru skall man kunna begära, att en arbetsgifvare här i staden skall känna till, om de personer, som afgifvit intyget, äro trovärdige eller icke. Antages en sådan arbetare på grund af ett sådant betyg utan ansvar, ehuru det sedan befinnes att de, som utfärdat intyget, icke äro trovärdiga — hvad vinner man då? och hvar skall då talaren på östgötabänken få de omordade 2,000 R:dr? Man kan ju lätt tänka sig att en arbetssökande sammanträffar med två eller tre andra personer som jemväl söka arbete, men icke hafva något betyg, och desse kunna ju sedermera vid betygs utfärdande hjälpa hvarandra; om den arbetsgifvare deremot, som antager dem i sin tjenst, icke är fredad genom det intyg, arbetaren vid tienstens emottagande företett, med mindre än att han känner deras trovärdighet som utfärdat intyget, skulle det blifva ytterst svårt för arbetssökande. Och blir det icke svårt att tillämpa de föreskrifter som reservanterne önska?

Jag vill anföra ett annat exempel. En arbetare, som icke har något betyg, kommer i utarmadt tillstånd till en person och begär någon föda. Han erhåller dervid det svar, att han skall få understöd emot att han verkställer något arbete. Han går sedermera vidare och underhåller sig på sådant sätt genom tillfälligt arbete. Sedermera kommer en person, ur hvilkens tjenst nämnde arbetare rymt, och fordrar honom tillbaka. Hvilken af alla dem, som sålunda lemnat honom understöd, skall tagas för hufvudet och ställas till ansvar för det arbete, som arbetaren åt dem verkställt? Jag tror det skall blifva temligen svårt att afgöra, huru ifrågavarande stadgande skall i detta fall tillämpas.

Det är icke på den nu föreslagna vägen, genom böter och höga ansvarsbestämmelser, man skall söka uppväcka ett godt förhållande mellan tjenare och arbetsgifvare utan på helt annat sätt. Jag tror för min del att det längsta man kan komma är det sätt, hvarpå Lag-Utskottet nu föreslagit frågans lösning, och yrkar jag således, att Utskottets betänkande i oförändradt skick måtte af Kammaren antagas.

Herr Grefve Björnstjerna: Diskussionen i detta ämne har redan räckt så länge, att jag skall inskränka mig till följande, helt korta yttrande.

Ehuru jag sjelf har landtbruk, och en jernvägsanläggning pågår i den ort,

ort, der min egendom är belägen, samt jag således varit i tillfälle att erfara en del af de olägenheter, man här påpekat, är jag dock för öm om arbetarens rättigheter, för att gå in på ett förslag sådant som reservanterne framlagt. Jag tror, att man genom en dylik lagstiftning skulle föras tillbaka till försvarslöshets-förordningarnes aldrea värsta tider. Ehuru jag icke är jurist, icke heller "formskärare" utan helt enkelt soldat, anser jag likväl, att Utskottets jurister i detta fall haft rätt och instämmer således i det af dem jemte flere andra talare framställda yrkandet om bifall till Lag-Utskottets förevarande betänkande.

Herr Carlén: Jag vill endast helt enkelt anhålla, att Kammaren behagade till Lag-Utskottet återremittera denna punkt i Utskottets förevarande betänkande, dels emedan Första Kammaren redan återförvisat punkten till Utskottet och dels därför, att frågan verkligen är så kinkig, att den ganska väl tarvar att inom Utskottet ännu en gång tagas i skärskådande. Jag vill dermed icke säga, att jag för min del kommer att vika från den åsigt Lag-Utskottet här uttalat, men, såsom jag nämnt, det kan icke skada, att Utskottet får något närmare tänka på saken.

Jag yrkar således, att punkten måtte till Utskottet återremitteras.

Herr Uhr: Jag skall gerna gå in på det yrkande, som af den siste talaren framställdes, men jag vill på samma gång tillkännagifva, det jag icke tror, att man med den ifrågasatta återremissen vinner så särdeles mycket.

Efter denna öfverläggning, som nu förklarades slutad, tillkännagifvo de talare, som yrkat bifall till Utskottets hemställan, att de från detta yrkande afstodo. Herr Talmanen ansåg sig dock böra gifva propositioner såväl på bifall till Utskottets förslag som jemväl på de under öfverläggningen gjorda yrkanden å dels afslag och dels återremiss. Den sistnämnda propositionen besvarades med öfvervägande ja; och hade alltså ifrågavarande punkt blifvit af Kammaren till Utskottet återförvisad.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

Herr <i>Kjellman</i>	under 14 dagar från och med den 5 April,		
„ <i>G. Mæchel</i>	10	”	6
„ <i>Bolin</i>	14	”	9
			och

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. $\frac{1}{4}$ 4 e. m. men sammanträdde åter

Kl. 7 e. m.

§ 12.

Under fortsättningen af detta sammanträde ledde till en början Herr vice Talmannen Kammarens förhandlingar

§ 13.

Föredrogs Stats-Utskottets memorial N:o 41, i anledning af återremiss å 21:sta punkten i Utskottets utlåtande N:o 9.

Herr Åstrand anförde: Stats-Utskottet har väl nu i hufvudsak verkställt den med återremissen åsyftade förändring, men likväl i sin hemställan bibehållit en mening, som efter min åsigt heldre bort uteslutas. Jag åsyftar orden: "samt genom försäljning af sådana smärre kronoskogar, hvilka i anseende till sitt läge och ringa omfång finnas lämpligen böra staten afhändas". Jag tror icke att statens skogsegendom i södra och mellersta Sverige, der de till arealen minsta kronoskogarne äro belägna, är af sådan utsträckning och vidö, att afyttring deraf lämpligen torde kunna komma i fråga. Och om någon ringa del deraf skulle vara af den beskaffenhet, att kostnaden för förvaltningen deraf är för stor i förhållande till afkastningen, lär Kongl. Maj:t, utan påminnelse af Riksdagen, göra de framställningar, hvartill behof kan föranleda. Jag finner visst icke något särdeles ondt vara att frukta af de anförda ordens bibehållande, men då de utgöra ett litet steg uti en riktning, som, enligt mitt förmenande, Riksdagen icke bör följa, har jag velat deremot reservera mig, dock utan att framställa något särskildt yrkande.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, biföll Kammaren hvad Utskottet i förevarande memorial hemställt.

§ 14.

Föredrogs dernäst och bifölls Stats-Utskottets utlåtande N:o 42, angående ersättning för sådana af Statskontoret förskottsvis bestridda utgifter, för hvilka statsanslag ej blifvit beviljade.

§ 15.

Förekom till afgörande Bevillnings-Utskottets betänkande N:o 3, angående tullbevillningen.

Punkterna 1—3.

Biföllos.

I afseende å *punkten 4* yttrade:

Herr Engländer: I den föredragna punkten föreslås nedsättning af tullsatserna å varor, som man velat hänföra till nödvändighetsvaror, men hvilka i likhet med många andra utländska varor alldeles icke äro nödvändiga i sådan grad att tullnedsättning deraf påkallas. Den skulle tvärtom medföra menliga följder. Först och främst skulle deraf förändras en för den inhemska tillverkningen af maltdrycker svår konkurrens med utlandet. Våra magra åkrar äro icke mäktiga af så stor afkastning som söderns jord, och vår tillverkning kan derföre icke blifva så billig som utlandets. Vidare skulle den föreslagna nedsättningen icke komma konsumenterna utan endast importörerna till godo, likasom fallet blef med den sistlidne år beslutade nedsättning af tullen å kaffe och socker.

Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan i förevarande punkt och bibehållande af de gamla tullsatserna.

Vidare anfördes icke. Punkten bifölls.

Punkterna 5 och 6.

Blefvo äfvenledes bifallna.

Punkten 7.

Härvid yttrade:

Herr Pehr Ericsson: Jag har reserverat mig mot Utskottets hemställan i denna punkt, emedan jag anser, att då sjelfva råämnet jute är tullfritt, tullsatsen å fabrikatet jutegarn icke borde borttagas. Jag tror nemligen att husslöjden, som vi ju äro måna att befrämja, deraf skulle kunna lida. Jag yrkar afslag å den föredragna punkten.

Herr Wijk: Jag har begärt ordet blott för att i största korthet yrka bifall till Utskottets hemställan i denna punkt. Utskottet har i sin motivering fullständigt och tydligt angifvit orsaken till den föreslagna tullfriheten, att nemligen oblekt och färgadt jutegarn och deraf tillverkade säckväfnad är ett nödvändigt vilkor för superfosfatfabriks-industrien, som i vårt land tagit en så glädjande utveckling. Förhållandet är, att nämnda industri icke åtnjuter skydd genom någon tull å utländska gödningsämnen. Då sådana ämnen införas från utlandet, är icke allenast den egentliga varan utan äfven det emballage eller de säckar, hvori den är inpackad, fria från tull. Det har derföre syntts Utskottet såsom ett billigt steg till underlättande af den inhemska industriens täflan med de utländska fabrikanterna, att borttaga tullen å oblekt och ofärgadt jutegarn och jutegarnsväfnad, på det de svenska superfosfatfabrikerna måtte till billigaste möjliga pris kunna anskaffa sig sådan väfnad till omslag om sina fabrikat.

Jag yrkar bifall till den föredragna punkten.

Ofverläggningen var slutad. Sedan propositioner gifvits å de gjorda yrkandena, bifölls jemväl denna punkt.

Punkterna 8-13.

Biföllos.

Rörande *punkten 14* anförde

Herr Wedberg: Ifall artikeln verktyg vore tullfri, och förslag föreläge att å den åsätta tull, så skulle jag sannolikt motsätta mig sådant, men med den högst ringa tull som nu finnes för dessa saker, kan jag icke finna annat, än att enda följden af den föreslagna tullfriheten blefve, att staten skulle förlora omkring 20,000 R:dr om året, under det handtverkaren icke erhöle sitt verktyg till ett öres billigare pris än förut. Hela vinsten skulle tillfalla köpmännen. Jag är viss, att inom Sverige tillverkas dessa artiklar till antalet fullt tillräckligt för våra behof och till beskaffenhet öfverträffande mängden af de utländska, men med kändedom om den svenska benägenheten att öfverskatta hvad som är utländskt, fruktar jag endast, att den föreslagna tullfriheten skulle föranleda ökad import afven af dåliga verktyg, hvilkas lättare erhållande skulle skada i stället att gagna våra handverkare. Den tull, som hittills varit åsatt utländska verktyg, kan icke anses såsom ett skydd för den inhemska fabrikationen utan blott som en hållhake på onödig införsel.

Då jag alltså icke finner något behof tala för denna tullfrihet, men statens förlust deraf är uppenbar, yrkar jag, att Kammaren måtte afslå Utskottets hemställan i denna punkt.

Herr Friherre Fock: Utskottet har i betänkandet rörande denna fråga så fullständigt motiverat sitt förslag, att jag anser mig blott behöfva helt kort yrka bifall dertill.

Förre talaren yttrade, att den föreslagna tullfriheten icke skulle komma konsumenterna eller förbrukarne tillgodo, utan att vinsten deraf skulle stanna i köpmännens händer. Jag kan omöjligen föreställa mig annat än att hvarje öre, hvarmed värdet af en vara ökas, ovilkorligen skall i en eller annan form drabba köparen. Om, såsom förre talaren sade, här i landet tillverkas tillräckligt många och tillräckligt goda varor af ifrågavarande slag, så förutsätter detta, att mellan fabrikanterne är sådan konkurrens, att onaturlig uppdrifning af priset icke kan ega rum. Om detta är sannt, så måste äfven vara sannt, att konkurrens mellan tillräckligt många köpmän, som importera varor af samma slag, hindrar dem att hålla sitt pris onaturligt högt och deremot tvingar till prisets nedsättande.

För min del kan jag icke finna annat, än att, då vi bereda de stora fabrikanterne tillfälle att erhålla sina redskap och maskiner till det bästa möjliga pris, det är obilligt att af den fattige arbetaren, husslöjdsarbetaren, fordra en särskild afgift för att han skall kunna få sina mindre verktyg. Jag finner sådant icke riktigt, utan har af innersta öfvertygelse instämt i Utskottets förslag och yrkar fortfarande bifall dertill.

Herr Lundström: Jag instämmer till alla delar i den siste ärade

talarens yttrande. Jag vill blott tillägga, att bland den mängd olika verktyg, som behövas för husslöjd, äro många, som ännu icke tillverkas i Sverige. Om införsel af dessa belägges med tull, komma de endast att mot högt pris blifva tillverkade här — och det skall dröja länge, innan de här blifva väl tillverkade.

Herr Wedberg: Med anledning af hvad Friherre Fock yttrat, vill jag säga, att jag icke förnekar det principen för Utskottets förslag kan vara fullt riktig, men här gäller, såsom ofta är fallet, att praktiken icke i allmänhet rättar sig efter principen. Jag vidhåller, att handverkaren i allmänhet icke skulle erhålla sitt verktyg billigare till följd af den föreslagna tullfriheten, och jag vill taga ett exempel, som Utskottet sjelf anført, nemligen en fil; för 100 R:dr får man i medeltal 200 stycken. Dessa 100 R:dr skola efter nu gällande tulltaxa draga 5 R:dr i tull eller för hvarje särskild fil således ytterst ringa, och icke lär det vara att förmoda, att köpmannen, derest tullen borttoges, skulle derföre göra eller behöfva göra ett öres nedsättning i priset på hvarje fil, utan, såsom jag förut sagt, vinsten skulle stanna hos köpmannen. På samma sätt skulle det gå med de flesta slag af verktyg. Friherre Fock yttrade äfven, att det vore en rättmätig fordran hos den fattige arbetaren att få sitt verktyg till relativt lika billigt pris som den store fabrikanter; detta låter mycket vackert, men från andra sidan skulle man kunna säga, att det i allmänhet äfven är den fattige arbetaren, som just tillverkar dessa saker här i landet, och att dessa arbetare hafva att täfva med den i många fall betydligt större utländska fabrikationen. Jag fruktar icke de engelska verktygen, ty de äro både dyra och goda, men tyskarne hafva, som vi veta, en otrolig förmåga att tillverka dåliga varor för billigt pris och att genom profryttare sprida dem. Det är mot onödig införsel af dessa varor jag anser att vi gerna kunna hafva qvar denna obetydliga tullsats.

Att något enskildt eskilstuna-intresse skulle tala genom mig, må man icke tro. Denna frågas afgörande skall i Eskilstuna väcka föga uppmärksamhet. Men jag kan, som förut är sagdt, icke finna någon fördel vid denna tullfrihet, hvaremot statens förlust är gifven, minst 20,000 R:dr för år.

Jag fortfar att yrka afslag.

Herr Friherre Fock: Jag anhåller att få fästa uppmärksamheten på en enda sak. Om det är sanning, att den föreslagna tullfriheten icke skulle föranleda nedsättning i priset t. ex. för en importerad fil med ett enda öre, så kan jag icke fatta, att priset på våra inhemska verktyg skulle behöfva det minsta nedsättas. Jag för min del tror, att tullfriheten skulle göra verktyg i allmänhet något billigare, och detta skulle medföra ett fördelaktigt inflytande på tillverkningen af våra inhemska fabrikat, hvaraf landet i sin helhet skulle hafva nytta.

Herr Jöns Pehrsson: Man rår icke för, att man finner Bevillnings-Utskottet denna gång hafva i många fall gått något raskt tillväga. Jag tror, likasom representanten från Eskilstuna, att det icke vore klokt

att obegränsadt insläppa utländska verktyg i riket. De svenska verktygen äro icke sämre än de utländska, och den hittills varande tullsatsen synes mig vara ett rättvist skydd för den inhemska fabrikationen mot utlandets stora konkurrens. Väl äro redskap i allmänhet tullfria, men vi hafva många undantag, såsom t. ex. artikeln nålar, som ju äfven är ett slags verktyg, och hvarom vi nyss beslutat.

Jag yrkar afslag å den föredragna punkten.

Öfverläggningen förklarades slutad. Derunder hade yrkats dels bifall till Utskottets hemställan och dels att, med afslag å nämnda hemställan, nu gällande tullbestämmelser för de i denna punkt omförmälda artiklar måtte bibehållas. Propositioner gäfvos på dessa yrkanden, och fann Herr vice Talmannen ja vara öfvervägande för den sednare meningen. Votering blef emellertid begärd, med anledning hvaraf omröstning företogs enligt en nu uppsatt och behörigen justerad voteringsproposition, af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad Bevillnings-Utskottet hemställt i 14 punkten af dess betänkande N:o 3,

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammarerna, med afslag å Utskottets hemställan, beslutit bibehållande af nu gällande bestämmelser i tulltaxan för de i denna punkt omförmälda artiklar.

Röstsedlarne sammanräknades och visade 65 ja mot 73 nej; hvadan Kammarerna beslutit i enlighet med nej-propositionen.

Punkterna 15 och 16.

Biföllos.

I fråga om *punkten 17* yttrade

Herr Huss: Det är icke min mening att tala om tobakens skadlighet eller oskadlighet utan blott om lämpligheten af den nedsättning i tull å cigarrer och cigarretter, som Utskottet föreslagit från 1 R:dr 50 öre till 85 öre per skålpund. Jag vill fatta mig kort och endast framställa några satsar, hvilka jag anser vara axiomatiska. Dessa satsar äro följande: 1:o tobaken är uteslutande njutningsmedel; 2:o tobaken är ren öfverflödsvara; 3:o bruket af tobak beror hos ungdomen ifrån början på okynne eller odygd och hos äldre personer på ovana, njutningsbegär och åtrå efter tidsfördrif; 4:o tobaken är icke i något hänseende, vare sig socialt eller ekonomiskt, en nödvändighetsvara hvarken för fattiga eller för rika; 5:o bruket af cigarrer, drifvet till öfvermått, är under vissa

förhållanden skadligt för helsan; 6:o) genom nedsättning af priset på denna vara uppmuntras njutningsbegär och öfverflöd, hvilket icke kan vara annat än förkastligt. På grund af dessa sex axiomer hemställer jag, att Kammaren måtte afslå Utskottets förslag att nedsätta tullen å cigarrer och cigarretter, samt bifalla Herr Ola Anderssons reservation, att förut gällande tullsats må förblifva oförändrad.

Utskottet förmenar, att den föreslagna tullnedsättningen skulle medföra en ökad statsinkomst genom att stegra konsumtionen. Jag anser detta tvifvelaktigt och tror, att, äfven om en sådan verkan vore viss, det deri liggande skäl för nedsättning vore förkastligt.

Om man invänder, att tobak i åtskilliga fall är behöflig såsom medikament, svarar jag, att den i sådan form tillhör apoteket och icke cigarrboden.

Med Herr Huss instämde Herrar *Törnfeldt, Magni, Nils Nilsson* i Stäfvie, *Per Nilsson* i Wittjerf m. fl. Kammarens ledamöter.

Vidare anförde:

Herr Fredricson: Jag har icke kunnat förena mig med majoriteten i Utskottet om dess hemställan i denna punkt. Jag anser det icke lämpligt att hvarje år lappa på tulltaxan. Skälet till den föreslagna nedsättningen skulle väl vara att våra tobaksfabrikanter förtjena för mycket. Men hvarföre skulle de icke få förtjena? De hafva nedlagt stora kapital i sina fabriker. Jag tror dessutom, att följden af tullnedsättning skulle blifva endast en ökad konsumtion af utländsk tobak men icke minskad förbrukning af svenska fabrikat.

Jag hemställer om afslag å Utskottets förslag och bibehållande af de gamla tullsatserna.

Herr Dickson: Jag böjer mig i all undergifvenhet för den förste ärade talarens yttrande i denna fråga, ehuru hvad han sagt möjligen kan synas mindre angenämt för mig, som både snusar och röker. Jag medgifver, att ett omätligt bruk af tobak möjligen kan vara mycket skadligt; men jag vill ej dervid nu uppehålla mig, utan önskar endast att med ett par ord få betrakta denna fråga ur statsekonomisk synpunkt. Jag vill icke heller tala om det inflytande, som den ifrågasatta tullnedsättningen skulle medföra för fabrikanterna, hvilkas intresse jag härvid icke känner mig manad att förfäktas, men jag har, å andra sidan, icke heller något emot att de nuvarande tullsatserna å denna artikel bibehållas, och jag fäster mig i detta afseende aldraminst vid fabrikanternes intresse. Det är ock klart, att vid införsel af dessa lyxartiklar, finare cigarrer och cigarretter samt finare sorters snus, det i sjelfva verket kan komma på ett ut, om tullen derå betalas med några öre mer eller mindre per skålpund. Då jag sålunda finner, att den ifrågasatta nedsättningen, utan att på minsta sätt lända staten till gagn, endast skulle komma att uppmuntra en i sig sjelf skadlig sak, kan jag på intet sätt instämma i Utskottets förslag utan yrkar helt kort, att Kammaren, med afslag å detsamma, må bibehålla de nuvarande tullbestämmelserna å tobak. Jag

gör detta yrkande utan att fästa ringaste afseende på, huruvida derigenom fabrikanternes förtjenst blir större eller mindre, ty jag anser att deras intresse härvidlag icke på minsta sätt beröres.

Herr Carlén: Det är en mycket angenäm känsla hos en person i min ställning, och hvilken känner sin obetydlighet, att ändå kunna veta, att han någon gång höjer sig öfver mängden. Jag gör det i detta fall, ty jag vågar nästan påstå, att, sedan den ärade representanten från Upsala, hvilken under den sist förflutna riksdagsperioden varit ledamot af denna Kammare, försvunnit från den politiska horisonten, är jag den starkaste konsumenten af cigarrer i hela Kammaren. Det är i denna egenkap jag nu vågat begära ordet, och jag får alltså förklara, att då jag olyckligtvis har blifvit så bortskämd, att jag icke röker annat än starka och goda cigarrer, samt ehuru den föreslagna nedsättningen följaktligen i hög grad skulle komma mig tillgodo, jag dock på det aldra högsta protesterar mot någon nedsättning i den tull, som för närvarande ligger på cigarrer. Den förste ärade talaren nämnde, bland annat, att cigar-rökandet härflyter antingen från njutningslystnad, eller från begäret att hafva det såsom tidsfördrif. Detta var endast half sanning. Hvad njutningslystnaden angår, så kan jag af egen erfarenhet vitsorda, att det är njutningslystnad som drifver mig och andra cigarrökare; men hvad tidsfördrifvet beträffar, så kan det verkligen komma derhän, att man icke kan fördrifva tiden på angenämt sätt utan med cigarren i mun. Man kan knappt tänka rätt klart utan att hafva denna rök omkring sig, men jag finner sjelf, att den tanke, som kommer fram genom denna rök, är ofta rätt grumlig, och sålunda vill jag icke hålla på den fördel, som ligger i cigarrökningen. Detta utgör ett ytterligare skäl för mig, att på det varmaste tillstyrka, att, hvad cigarrer beträffar, den nuvarande tullsatsen må bibehållas. Hvad åter angår artikeln snus, så har jag ingen erfarenhet att åberopa; tyvärr har jag icke lärt mig konsten att snusa, men jag föreställer mig att mycket fattigt folk deraf kunna hafva njutning, hvarföre ock, derest Herrarne skulle vilja tänka på dem, det möjligen kunde vara skäl att, hvad denna artikel beträffar, gå Utskottets önskingar till mötes. I detta sednare fall underordnar jag mig helt och hållet Herrarnes mening.

Resultatet af hvad jag nu yttrat blir, att jag absolut motsätter mig sänkning i tullen på cigarrer, men att jag för öfrigt suspenderar mitt omdöme.

Herr Nils Petersson: Då hittills icke någon talare uppträdt till försvar för Utskottets förslag, så beder jag att med några få ord få göra det. Jag kan nemligen för min del icke tro, att det föreliggande förslaget är så alldeles oriktigt eller oklokt, som man velat påskina; och särskildt kan jag ej förstå, huru man kunnat uppställa den satsen, att det så kallade njutningsbegäret skulle vinna någon ytterligare uppmuntran derest, såsom nu är föreslaget, införseltullen på cigarrer nedsattes. Jag föreställer mig ock att, derest denna nedsättning komme till stånd, priset på cigarrer hädanefter skulle blifva fullkomligt lika högt som förut. Deremot anser jag, att Utskottet ganska välbetänkt tillstyrkt nedsättning i

de för närvarande öfverdrifvet höga tullsatserna å arbetad tobak, ty, såsom förhållandet nu är, draga endast cigarrfabrikanterne den största vinsten af det höga tullskydd, som den inhemska tillverkningen af sådana artiklar åtnjuter. Vill man åter, såsom nu meningens synes vara, söka bereda staten en större tullinkomst, så måste man tillse, att dessa tullsatser icke bestämmas så högt, att derigenom nästan all import af denna vara omöjliggöres. Är åter meningens att söka hämma njutningsbegäret i detta fall, så torde det lämpligaste sättet vara, att sätta en högre tull på sjelfva råämnet, men härom vill jag för närvarande icke yttra mig, enär något förslag i denna riktning nu ej föreligger.

Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan i den föredragna punkten.

Herr Wijk: Den närmaste anledningen till Utskottets hemställan i den nu föredragna punkten är den motion, som af Herr Rylander blifvit väckt angående nedsättning i tullen å artikeln snus. Frågan om nedsättning i tullen å tobaksfabrikat har dock varit föremål för behandling inom Bevillnings-Utskottet vid flera föregående riksdagar, då jag, liksom nu, varit ledamot af samma Utskott, men hafva dock icke ledt till något resultat, enär frågan väckts inom Utskottet och der fallit, till följd hvaraf den icke kommit under Riksdagens ompröfning. Nu har dock, såsom sagdt, Herr Rylander afgifvit en motion i ämnet, och, såsom Herrarne af betänkanDET finna, har jag ej mot Utskottets beslut mig reserverat, utan tillhört Utskottets majoritet i denna fråga. Det är en ganska kinkig fråga, denna om tobaksbeskattningen, emedan den kommer i kontakt med två olika åsigt: den ena, som anser tobaken som ett oskadligt njutningsmedel, som just genom sin egenskap af öfverflödsvara särdeles väl lämpar sig som beskattningsföremål, utan att dock taga hänsyn till att denna beskattning kan sättas sådan, att det afsedda ändamålet af statsinkomst ej uppnås; den andra åsigt, som visserligen icke uttryckligen gjort sig gällande, men hvilken dock hvilar på botten hos mången, är den, att tobak är en farlig och en skadlig vara, hvars konsumtion bör förhindras eller förminsas medelst höga tullsatser. Jag har erhållit ett mycket starkt stöd för min uppfattning af denna fråga i det yttrande, som i denna sak nyss afgafs af den förste ärade talaren, en af landets största auktoriteter på läkarevetenskapens område, hvilken icke ansåg sig böra fälla något bestämdt yttrande om, huruvida detta njutningsmedel vore absolut skadligt eller icke. Är det nu så, att detta ämne skall anses vara skadligt, så torde man dock få antaga det vara ett af dessa långsamt verkande gifter, mot hvilka staten icke behöfver att vidtaga några särskilda försigtighetsmått för att skydda sina medlemmar. Frågan reducerar sig då derhän, huru man lämpligast bör ställa till för att detta njutningsmedel eller denna öfverflödsartikel, såsom särdeles passande beskattningsföremål, måtte bereda staten den största möjliga inkomst. Detta sker naturligtvis i främsta rummet genom att lägga en så hög tull som möjligt på sjelfva råvaran, och hvilket äfven utgjort ett önskningsmål vid flera riksdagar. Vidtagandet af en dylik åtgärd har dock stött på hinder från Norges sida, som med hänsyn till sin fiskeri-ikande befolkning, för hvilken tobaken blifvit nära nog en nödvändighetsartikel, icke utöfver ett visst belopp velat höja denna tull, till följd hvaraf äfven vi icke kunnat sätta

högre tullsats å denna råvara, för att derigenom icke blifva utsatta för smuggling i större skala öfver den långa landgräns mot detta rike vi då måst bevaka. Under sednare åren har dock Norge af finansiela skäl i någon mån ökat dessa tullsatser, hvaraf åter följden blef, att samma tull vid 1871 års riksdag hos oss höjdes från 26 till 29 öre. Denna förhöjning af 3 öre per skålpund beredde statsverket den ökade inkomsten af omkring 200,000 R:dr årligen.

Längre kunde man icke gå i afseende å råämnet, ty, i samma mån en ännu högre tullsats derå skulle bestämmas, kunde smuggling i större skala icke undvikas. Hvad deremot fabrikket eller de olika slagen af arbetad tobak beträffar, så har, om jag minnes rätt, allt sedan år 1866 icke någon förändring i afseende å tullsatser egt rum. Före den tiden utgick tullen på cigarrer med 1 R:dr 80 öre per skålpund och nedsattes nämnda år på en gång med 50 öre till den tull, som denna vara nu drager, eller 1 R:dr 30 öre per skålpund. Jag vill, så godt först som sist, beivra en anmärkning, hvilken jag är öfvertygad med anledning häraf kommer att ställas emot mig. Ledde denna nedsättning, frågar man, till någon ökad inkomst för statsverket under de närmast derpå följande åren? Jag måste härtill svara nej. Det märkliga förhållande inträffade verkligen, att importen af cigarrer under den närmaste tiden efter denna tullnedsättning blef mindre än förut. Detta är ett säreget förhållande, som egentligen icke kan förklaras ur allmänna grunder, men hvilket jag dock från min ståndpunkt ej finner så obegripligt som det vill synas. Åren 1867, 1868, 1869, sorgliga i åminnelse, voro sådana att de i det närmaste liknade nödår i landet, och den naturliga följden deraf var äfven den, att konsumtionen och importen af alla öfverflödsartiklar, och icke minst den af artikeln tobak, under dessa år i betydlig mån minskades mot hvad under den närmaste tiden derförut hade varit förhållandet. Under de efter 1869 följande åren reglerade sig snart förhållandena åter till det bättre, såsom det af naturliga skäl äfven bör inträffa. I samma mån det allmänna välståndet under de sednare åren har ökat, har äfven konsumtionen och importen af denna vara tilltagit, och förhållandet är äfven numera sådant, att denna import stigit till högre belopp än före den tid, då nyssnämnda tullnedsättning egde rum. Nu är fråga att åter sätta tullen å denna artikel; och såsom skäl för denna åtgärd vill jag åberopa att vi för närvarande lefva under lyckligare konjunkturer än vid den tid, då tullnedsättning förra gången egde rum, samt att vi sålunda nu hafva all anledning förmoda, det genom en sådan nedsättning en betydligt ökad import af denna vara skulle komma till stånd. Härtill skulle man äfven kunna lägga det skäl, att, oaktadt den sänkning i tullsatsen som förra gången skedde, skyddet ändock var så enormt stort, att det fortfarande blif nästan omöjligt att i någon större grad till Sverige importera andra cigarrer än sådana af finaste slag, hvilka icke utgjorde föremål för tillverkning inom landet. Utskottet har derföre föreställt sig, att den nu föreslagna nedsättningen från 1 R:dr 30 öre till 85 öre per skålpund cigarrer skulle leda till och möjliggöra en ökad import icke blott af de finaste cigarrer för den förmögnare klassens förbrukning, utan äfven af de billigare sorterna af denna vara. Meningen med hela tobaksbeskattningen är ju att bereda staten största möjliga inkomst. I fråga om råvaran hafva vi redan

hunnit så långt som möjligt, men icke så i fråga om cigarrer. Af den redogörelse angående tobaksfabrikernas verksamhet för år 1871, som finnes att tillgå, inhentas, att nämnda år inom Sverige tillverkades i rundt tal 640,000 skålpund cigarrer, under det att importen af samma vara uppgick till 46,000 skålpund. Nu frågar jag, hvad är väl orsaken till denna ringa import? Den måste sökas i den enorma skyddstull för denna vara, som ännu hos oss finnes, och hvilken i jämförelse med det skydd, som lennas andra näringar, än så ofantligt mycket högre, att någon jämförelse härvidlag knappast kan uppställas. Om jag ställer frågan på den punkt, att jag afser att genom denna beskattning bereda statsverket all möjlig inkomst, så finner jag, att följden af det nuvarande höga tullskyddet gjort, att de svenska fabrikaterna blifvit ställda utom all konkurrens med utlandets. Staten erhåller, såsom vi veta, 29 öre i tull för råvaran och 1 R:dr 30 öre för hvarje skålpund cigarrer. Hvert tager manne skilnaden mellan dessa båda belopp vägen? Den stannar icke i statens, utan i fabrikanternes händer. Jag vill härmed icke bestrida, det ju icke en näring, sådan som cigarrfabrikationen, hvilken för närvarande sysselsätter omkring 100 fabriker och 3,000 arbetare, är berättigad till ett öfvergående skydd; men det skydd som för närvarande i detta hänseende finnes är så stort, att det fullkomligt motverkar statens berättigade anspråk på tullinkomst. Såsom Herrarne af Utskottets betänkande finna, afgår vid tillverkningen af ett skålpund cigarrer omkring 45 procent af det råämne som dervid användes. Om jag nu säger, att tullen å den i ett skålpund cigarrer ingående råvaran, efter beräkning af 29 öre per skålpund för de arbetade tobaksbladen, således kan anses uppgå till omkring 50 öre, har Utskottet, med åberopande af hvad angående denna sak förekommer i det af tullkomiterade år 1865 afgifna betänkande, ansett att, om denna tull ökas med ett belopp motsvarande ungefär 20 procent af varans tillverkningskostnad, 1 R:dr 50 öre, och hvilket utgör 30 öre, den tullsats, som, genom sammanläggning af dessa 30 öre med de förut omnämnda 53 öre, uppkommer, skulle kunna innefatta ett tillräckligt skydd för den inhemska näringen. Det är på denna grund Utskottet hemställt, att tullen å cigarrer må nedsättas till 85 öre per skålpund. Nu kan visserligen häremot göras den invändning, att, äfven om denna nedsättning vidtoges, följden deraf i värsta fall kunde blifva att, det oaktadt, importen af cigarrer ej blefve större än förut, och att staten sålunda komme att gå miste om skilnaden mellan den nu varande och den förslagna tullsatsen. Men jag beder att härvid få fästa uppmärksamhet derpå att, då, såsom förut är nämnt, den högsta import af cigarrer som hittills egt rum, nemligen för år 1871, uppgick endast till 46,000 skålpund i rundt tal räknadt, samt då den nu föreslagna nedsättningen i tull belöper sig till 45 öre, så skulle, under ogynnsammaste förhållande, derest importen ej blefve ett enda skålpund högre än förut, den förlust, som derigenom drabbade statsverket, uppgå till omkring 21,000 R:dr samt på öfriga artiklar af arbetad tobak till cirka 2,000 R:dr, tillsammans omkring 23,000 R:dr. Deremot är härvid att märka att, derest denna tullnedsättning skulle leda till en ökad import af endast 25 å 30,000 skålpund af den förädlade varan, statsverket derigenom skulle erhålla fullständig ersättning för den förlust, som genom denna minskning i tull kunde befaras. Och kan man verkligen tro att, derest denna tull-

nedsättning verkställdes och sålunda en täflan möjliggjordes mellan den inhemska och utländska fabrikationen, detta icke skulle leda till en så pass ökad import af denna vara. För min del är jag öfvertygad om, att så skulle ske, och anser experimentet så litet vågsamt, att, då åtgärden ur nationalekonomisk synpunkt är riktig, staten i finansielt hänseende väl kan äfventyra detsamma, då, som jag nyss visat, förlusten genom ett dylikt försök, äfven i värsta fall, måste blifva högst ringa.

På de skäl jag nu haft äran anföra, vågar jag yrka bifall till Bevillnings-Utskottets betänkande i denna punkt.

Herr Rylander: Herr vice Talman! mine Herrar! En talare på göteborgsbänken har sagt att han både snusar och röker; det sednare gör äfven jag och vågar till och med bestrida en ärad talare på stockholmsbänken den plats såsom störste rökaren inom denna Kammare, han ansåg sig hafva intagit sedan den förra representanten från Upsala försvann från den politiska horisonten. Ehuru jag sålunda sjelf är stark rökare, vill jag icke ifrågasätta nedsättning i tull å cigarrer, men deremot har jag ansett tullnedsättning å artikeln snus af sådan vigt, att jag tillåtit mig väcka motion i frågan. Jag anser nemligen den nuvarande höga tullen af 50 öre skålpundet på snus för högst oegentlig, då det är ådagalagdt, att vigten af råvaran under fabrikationen ökas med 40 à 50 procent och att således skillnaden i tullsatsen å råvaran, 29 öre, och malen tobak eller snus, 50 öre, är en alldeles för hög premie för den inhemska fabrikanter. Då vi på sednare tider tagit bort skyddstullarne i öfrigt, fordrar konsekvensen att samma åtgärd vidtages med afseende å ifrågavarande fabrikation. Helt annat är förhållandet med cigarrfabrikationen. Det är utredt, att under tillverkningen af denna artikel omkring 45 procent afgå af den tobak, som dervid användes, således alldeles motsatsen till hvad som eger rum vid tillverkning af snus. Snus är en artikel, som isynnerhet konsumeras af de s. k. arbetande klasserna, och man bör därför ställa tullsatsen derå så låg, att täflan mellan in- och utländska fabriker kan ifrågakomma, och jag har i denna riktning afgifvit min motion, så mycket hellre som en nedsättning af tullsatsen å snus antagligen skall minska den smuggling af berörda vara, hvilken, som bekant, bedrifves i betydlig utsträckning längs norska gränsen. Jag anser därför ganska välbetänkt att, jemlikt min af Utskottet gillade motion, nedsätta tullen å arbetad tobak, "andra slag", d. v. s. snus, till 35 öre skålpundet från 50 öre, den nuvarande tullen. Med afseende deremot å cigarrer och cigarrer, kan jag icke instämma uti Utskottets förslag att nedsätta tullsatsen derå med öfver 33 procent af den nuvarande. Jag anser att Riksdagen icke bör bifalla Utskottets förslag i denna del, åtminstone icke i vidsträcktare mån än det förslag, som innefattas uti Herr P. Ericssons reservation, således en nedsättning af högst 30 öre, eller från nuvarande tullsats, 1 R:dr 30 öre, till 1 R:dr per skålpund.

På grund af hvad jag haft äran yttra, yrkar jag vördsamt, att den nu föredragna punkten af Utskottets förslag måtte uti hvad den rör nedsättning i tull å artikeln arbetad tobak samt snus af Kammaren bifallas, men deremot nuvarande tullsats å artikeln cigarrer och cigarrer bibehållas.

Herr Ola Andersson: Det hufvudsakliga skälet för den föreslagna nedsättningen i nuvarande tullsatser å tobak skulle vara att statsverket derigenom bereddes ökad inkomst. En talare yttrade att den nedsättning, som vidtogs för några år sedan, var för liten att lemna något gynnsamt resultat. Emellertid har det oaktadt införseln af artikeln cigarrer under sednaste femårs-period ökats med cirka 50 procent. Således, om en ökad statsinkomst utöfver nuvarande tulluppbörd å denna artikel skulle åväga-bringas, måste importen ökas i ganska betydlig mån. Men äfven om så sker, är det icke gifvet att deraf följer ökad inkomst för statsverket. Förhållandet är nemligen att importen af arbetad tobak årligen ökats i större proportion än den inhemska tillverkningen. Det skulle derföre kunna hända, att en ökad tullinkomst å denna artikel föranledde en minskad inländsk tobaksfabrikation och på denna näring har ju äfven statsverket inkomst. Det är således ganska twifvelaktigt, huruvida den föreslagna nedsättningen kan åstadkomma ökad statsinkomst. En talare foreslog att, om man önskar erhålla högre inkomst för statsverket utaf tobaksimporten, man skulle öka tullen på råvaran, men införseln af arbetad tobak är för närvarande så obetydlig, att genom en sådan åtgärd statsverket ej skulle skörda någon synnerlig vinst. En annan talare, som visserligen i det hela taget motsatte sig Utskottets förslag, ville dock medgifva nedsättning på artikeln snus, emedan detta slags tobak hufvudsakligen förbrukas af de arbetande klasserna. Ja, det tror äfven jag, men snus är mer än andra tobakslag en öfverflödssak och det mesta af den stora quantitet, som årligen förbrukas inom landet, användes på det simplaste, vedervärdigaste sätt, nemligen att tugga. Jag kan derföre för min del icke finna någon anledning att bevilja nedsättning i tull särskildt å snus.

Jag har ännu ett annat skäl, hvarpå jag grundar mitt yrkande om afslag. När statens inkomster icke vilja räcka till — och sådana tider kunna ju inträffa, ty erfarenheten har visat, att staten behöfver växande anslag — så höjer man tullarne, åtminstone har hitintills detta sätt varit det vanliga. Herr Wijk sade nyss att det endast var ett litet vågadt experiment och om det misslyckades kunde man åter höja tullen. Just genom en sådan höjning riktas fabrikanten vida mera än genom den nuvarande tullens bibehållande. 98 tobaksfabriker äro för närvarande i gång inom landet och jag är öfvertygad, att konkurrensen bland inhemska tillverkare är så betydlig, att priserna sannolikt ej hållas högre än de böra vara. Således tror jag, att, om den föreslagna tullnedsättningen vinner tillämpning, priserna visserligen derigenom kunna blifva något tryckta, men också att derigenom den inhemska tillverkningen försämras.

På alla dessa skäl äfvensom med åberopande af hvad jag uti min reservation anfört, anhåller jag att Kammaren måtte afslå Utskottets hemställan och lemna bifall till min reservation, d. v. s. bibehålla nuvarande tullsatser.

Herr P. Olsson från Helsingborg: Det är endast med anledning af påståendet att nedsättning i tullen å tobak skulle medföra ökad statsinkomst, som jag önskat yttra några ord. Jag tror att den talare, som framställde denna åsigt, dervid förbisåg en vigtig omständighet, nemligen att, så vidt jag känner till saken, det i allmänhet endast är finare cigar-

rer som importeras, och att, äfven om tullen nedsättes, det icke är så alldeles gifvet att derigenom föranledes ökad statsinkomst, ty den omständigheten att importen af cigarrer de sednare åren stigit beror derpå att konsumtionen stigit. Jag tror således, om man vill se saken sådan den verkliga föreligger, nemligen att här är fråga om en beskattning på finare cigarrer, det icke förefinnes ringaste anledning att göra någon sådan nedsättning, lika litet som på andra slag af tobak, och jag hoppas att den dag skall komma, då artikeln tobak lemnar en större inkomst till statsverket än nu. Det enda sättet för att ernå detta resultat synes mig vara beskattning af både rå och förädlad vara.

Jag yrkar bifall till de reservationer, som mot Utskottets förslag äro afgifna, i syfte att bibehålla nuvarande tullsatser å tobak.

Herr Granlund: Jag kan icke gilla de skäl, Utskottet anfört såsom motiv till förslaget om nedsättning af nuvarande tullsatser å cigarrer och snus. Såsom skäl för en nedsättning uti tullavgifter skall man, enligt mitt förmenande, söka att göra sig öfvertygad att man dermed bereder staten större inkomst eller också den stora mängden af konsumer billigare pris. Icke något af dessa alternativ torde kunna vinnas genom bifall till förslaget. Här är nemligen hufvudsakligen fråga om nedsättning af tullen på cigarrer, hvaraf numera i allmänhet endast importeras finare sorter, som förbrukas af de förmögnare klasserna, och hvaraf tillverkningen i Sverige är obetydlig. Nedsättningen skulle således icke komma allmänheten till godo, utan endast de förmögna, och om dessa sednare betala ett eller annat öre mera för öfverflödsartikeln cigarrer, tror jag icke är en så vigtig sak, att den bör föranleda en tullnedsättning. Jag tror icke heller att förändringen skulle föranleda ökad statsinkomst, emedan importen af cigarrer icke torde blifva större genom en nedsättning i tull. 1871 års Riksdag höjde tullen å tobak till 29 öre skålpundet, för att bereda staten ökad inkomst. Nu åtgår, efter hvad jag tror mig veta, till ett tusen cigarrer 25 skålpund råvara, hvaraf 45 procent under fabrikationen bildar affall. Således erlägger den svenske tobaksfabrikanten, såsom tull på råvaran till 1,000 cigarrer, ett belopp af 7 R:dr 25 öre. Med afseende deremot å importen af utländska cigarrer, skulle en ytterligare tullnedsättning jemlikt Utskottets förslag beviljas till ett belopp af 6 R:dr 75 öre per 1,000 stycken. 1,000 cigarrer väga nemligen cirka 15 skålpund, och nedsättningen är af Utskottet föreslagen till 45 öre per skålpund. Häraf framgår tydligen, att den föreslagna nedsättningen skulle blifva högst menligt inverkan på den svenska cigarrtillverkningen — när fabrikanten betalar en ej obetydlig och nyligen förhöjd tull på råvaran bör icke en sådan lättnad för den utländska fabrikanten beredas på den svenskes bekostnad och till en fördel endast för de *förmögnare* folkklasserna, som röka finare, importerade cigarrer. En annan sida af frågan, som icke bör förbises, är den omständigheten, att den inhem ka tobaksfabrikationen sysselsätter, som en föregående talare anfört, omkring 3,000 personer vid omkring 100 fabriker. Af dessa äro en del mindre arbetsföra och barn, så att äfven ifrån den synpunkten bör icke denna näringsgren tryckas. Om våra fabriker äfven kunna åstadkomma bättre cigarrsorter, är det således icke mycket att afundas dem, ty jag tror att i närvarande tid, då konkurren-

sen är så högt utbildad inom alla näringsgrenar, man icke behöfver frukta, att priserna öfver höfvan skola stegras. Förefinnes minsta anledning till nedsättning, börjar en fabrikant nedsätta sina priser, och alla andra måste följa.

Hvad snus beträffar, torde det vara bekant, att man högst sällan importerar utländska sorter, emedan dessa äro allt för dyra; det sveuska snuset kostar snart sagdt icke mera än tullen på det utländska. Det synes under sådana förhållanden omöjligt att af denna vara bereda större införsel, och det föreliggande förslaget till nedsättning i tullen derå kan således icke tillmätas synnerlig vigt.

På grund af hvad jag haft äran anföra, yrkar jag afslag å Utskottets förslag och bibehållandet af nuvarande tullsatser å arbetad tobak och snus.

Herr Fredricson: Jag ber om ursäkt att jag för andra gången begärt ordet i denna fråga. Anledningen är den, att en talare på stockholmsbänken yttrat, att genom den föreslagna nedsättningen af tullen på snus, den fattiga befolkningen skulle beredas en fördel. Om så vore, skulle jag icke motsätta mig förslaget, men förhållandet är i sjelfva verket, att just de förmögne mest förbruka både cigarrer och snus. Nedsättningen skulle således hufvudsakligen komma de förmögne till godo och då jag icke inser nödvändigheten deraf, yrkar jag fortfarande att Utskottets förslag icke godkännes, utan tullsatserna å tobak må bibehållas oförändrade.

Herr Carl Aron Jönsson: Då knappast mer än en ledamot af Bevillnings-Utskottet talat för bifall till förslaget om nedsättning af tullen på tobak, anser jag mig böra afstå från att utförligare yttra mig i saken. Som Herrarne se, har jag anmält reservation vid denna punkt, jag har derföre ej kunnat dela majoritetens inom Utskottet mening om det lämpliga och nyttiga uti nedsättning af tullen i berörda afseende. Skälen dertill äro redan af flere talare framhållna och finnas dessutom närmare angifna uti de reservationer, som äro fogade vid denna punkt. Jag anhåller således om proposition å afslag till Utskottets förslag i den nu föredragna punkten och bibehållande af nuvarande tullsatser å tobak.

Herr Åke Andersson: Alla de skäl, som under diskussionen framhållits för nedsättning, hafva icke öfvertygat mig att det förefinnes någon nödvändighet att gå ifrån den gamla tulltaxan i hvad den rör tullavgifterna för artikeln tobak. Förste talaren framställde en mängd anmärkningar ur olika synpunkter, för att visa det olämpliga uti nedsättning af nuvarande beskattning på tobak. Jag instämmer med honom uti det mesta af hvad han anfört, men hvad beträffar den oarbetade eller den s. k. tuggtobaken, kan jag icke kalla den någon öfverfödsvara, utan anser den i stället för mången fattig arbetare vara en nödvändighetsvara, men häruti har icke Utskottet föreslagit någon nedsättning, men ehuru jag sjelf är ganska stor rökare, så väl af tobak som cigarrer, fastän dessa artiklar för mig hvarken behöfver vara så starka eller dyra som Herr Carlén för sig åberopade, vill jag likväl icke bidra till nedsättning å den tull, hvilken för närvarande hvilar derå, utan yrkar på de skäl, reservanterne anfört,

att de bestämmelser med afseende å tullbehandling af artikeln röktobak, cigarrer och cigarretter, som finnas införda i nu gällande tullstadga, måtte bibehållas oförändrade likasom för artikeln snus.

Öfverläggningen var slutad. Herr vice Talmannen upptog de olika yrkanden, som under densamma blifvit gjorda, samt gaf å dessa yrkanden propositioner, hvilka besvarades med öfvervägande ja för den mening, som afsåg nu gällande tullsatsers bibehållande. Kammaren hade alltså, med afslag å Utskottets hemställan, beslutit, att nu gällande bestämmelser i tulltaxan rörande artikeln *tobak* skulle bibehållas oförändrade.

Herr Talmannen intog nu talmansstolen, hvarefter föredragning skedde af

Punkten 18.

Härvid yttrade

Herr Friherre Fock: Då Kammaren afslagit 14:de punkten, skulle bifall till den 18:de föranleda hänvisning till en rubrik, som icke finnes. Detta gifver mig anledning att hemställa om afslag å den nu föredragna punkten.

Efter denna öfverläggning afslogs punkten.

Punkten 19.

Bifölls.

Beträffande *punkten 20* yttrade

Herr Friherre Fock: Med anledning af Kammarens beslut i afseende å 14:de och 18:de punkterna, hvarigenom Utskottets framställningar blifvit afslagna, torde redaktionsförändring här vara nödvändig, hvarföre jag hemställer om återremiss af nu föredragna punkt.

Herr Lundström: Jag är till en del förekommen af den förre talaren, nemligen med afseende å yrkandet på återremiss; men då nu Kammaren beslutat att punkten skall återremitteras, så ber jag att få särskildt fästa mig vid en af de rubriker, den innehåller, nemligen: "Instrumenter".

Med afseende härå föreslår Utskottet, att handverksinstrumenter skola tullbehandlas såsom "maskinerier, redskap och verktyg, ej specificerade"; således på helt annat sätt än instrumenter, hörande till fabriker, bergsbruk och andra näringar. För min del kan jag icke inse något skäl, hvarföre instrumenter, hörande till olika näringars bedrifvande, skola på olika sätt tullbehandlas. Jag hyser tvärtom en alldeles motsatt åsigt, emedan, hvad som här afses med instrumenter, i vida högre grad begagnas

nas af fabriker, bergsbruk, åkerbruk och andra näringar, än af handtverkerierna.

Jag har egen erfarenhet utaf det sätt, hvarpå denna rubrik tolkas af tullkamrarne, emedan jag sjelf importerat sådana artiklar. Under det att verktyg och äfven handtverksinstrumenter, för hvilka finnes föreskrifvet att de skola tullbehandlas såsom verktyg, nu kunna importeras emot en tull, utgörande 5 procent af värdet, skola deremot instrumenter, hörande till fabriker och andra näringar, tullbehandlas som fysikaliska instrumenter med 15 öre per skålpund. Såsom bevis på hvad man afser med sednare slaget, tillåter jag mig anförä, att dit räknas t. ex.: tryckmätare, för mätning af tryck i ångpannor, vattentryck, blästertryck i masugnar o. s. v. Det förefaller rätt besynnerligt, att sådana instrumenter skola betungas af 15 öre tull per skålpund, under det t. ex. sjelfva ångpannan, hvartill en sådan tryckmätare hör, är till införsel fri. Detta är så mycket mera egendomligt, som man knappast kan tänka sig en ångpanna utan tryckmätare. Vattentryckmätaren är en mycket tung pjes, och drager således en hög tull. Den är likväl nästan oundgänglig vid en rationellt behandlad ångpanna, ty endast genom att mäta den vattenqvantitet, som medelst en viss bränslemängd kan afduastas, kan man utröna om ett slag bränsle är mera ekonomiskt fördelaktigt att använda än ett annat. Ett sådant instrument betalar emellertid uti införseltull 15 öre per skålpund, under det instrumenter hänförliga till handtverksbehof betala endast 5 procent af värdet. Hvad jag nu med afseende härå skulle vilja föreslå, vore, att alla dylika instrumenter, då de äro afsedda för näringarnes behof, behandlades på fullkomligt lika sätt. Jag vill visserligen icke bestrida, att icke möjligen dessa pjeser äfven under nuvarande förhållanden kunna importeras tullfritt, ty jag tror att en tryckmätare går fri, så vidt den fastskrufvas på ångpannan, men dylika instrumenter äro ganska ömtåliga och måste vid transport omsorgsfullt och särskildt för sig inpackas, hvarföre det naturligtvis icke kan vara lämpligt att fastskruva en tryckmätare på sin maskin, förr än densamma uppsättes, och i alla fall -- äfven om den kunde förut fästas der -- kvarstår likväl det af mig nu anförda exemplet såsom en besynnerlighet vid tillämpningen af tulltaxan i dess närvarande form. Man skulle visserligen också kunna invända, att dessa instrumenter äfven tillverkas inom landet, men tid efter annan göras nya uppfinningar och förbättringar, och industriidkareu sträfvar naturligtvis att så mycket som möjligt tillägna sig det bästa instrumentet. Men då vanligen först efter någon tid ett sådant efter nyaste konstruktion af inhemsk tillverkning kan blifva tillgängligt måste han ofta importera sitt behof från utlandet.

Nu har Kammarern i afton vid föredragning af sjetten punkten beslutat följande:

“Formar af hvilket ämne som helst för näringarnes behof och som kunna hänföras till maskinerier, redskap och verktyg — fria“.

Detta beslut är föreslaget af Utskottet och motiveradt på följande sätt:

“Formar af jernbleck eller annat ämne för sockerbruken, tryck- och pappersformar, äfvensom formar, som begagnas till pastellage-arbeten“,

hänföras i tulltaxan till Redskap och Maskinerier och äro följaktligen tullfria, men då jemväl andra slag af formar än de nyss uppräknade användas inom åtskilliga yrken och äro lika hänförliga till redskap, samt billigt torde vara, att den ena näringen så väl som den andra, i fråga om erforderlig materiel, kommer i åtnjutande af samma förmån i detta hänseende, har Utskottet, som i en sednare punkt kommer att föreslå tullfrihet jemväl för Verktyg, hvilka då skulle under en rubrik sammanföras med Maskinerier och Redskap, velat hemställa: — — — — —“

Enär sålunda på grund af billighetsskäl — att nemligen den ena näringen så väl som den andra må komma i åtnjutande af samma förmån — Kammaren redan fattat ett beslut, hvilket också, enligt min åsigt, här skulle kunna tillämpas, så synes det mig att, beträffande “Instrumenter“ och särskildt den afdelning deraf, hvilken jag i mitt korta anförande afhandlat, följande beslut borde fattas:

att den under rubriken “Instrumenter“ förekommande afdelningen “Handtverksinstrumenter“ måtte återremitteras i syftning att få tullfriheten utvidgad, genom att vid afdelningen Handtverksinstrumenter begagna samma formulering i tulltaxan, som blifvit beslutad i afseende på rubriken “Formar“, hvarigenom tulltaxan i denna del skulle erhålla följande lydelse:

Instrumenter: af hvilket ämne som helst för näringarnes behof och som kunna hänföras till maskinerier, redskap och verktyg — fria.

Herr Carl Aron Jönsson: Jag kan icke uppfatta den förre talarens anförande på annat sätt än såsom en motion, som han önskar afgifva. Men då frågan redan är behandlad, har han icke grundlagsenlig rätt att väcka motion i ämnet. För min del ogillar jag derföre det förslag, talaren framställt.

Herr Ola Andersson: Jag har blifvit förekommen af föregående talare. Jag anser att grundlagen icke tillstodder någon representant af Kammaren att väcka motion i ett ärende, som redan undergått behandling.

Herr Lundström: Jag har möjligen varit otydlig i framställningssättet och anhåller att få upplysa, det min mening icke varit att väcka någon motion, utan att återremissen af ärendet skulle få åtföljas af de anmärkningar, jag tagit mig friheten framställa.

Herr Fredricson: Jag anser det så mycket mindre lämpligt att representantens på stockholmsbänken yttrande åtföljer remissen af denna punkt till Bevillnings-Utskottet, som Kammaren i afton afslagit Utskottets förslag under rubrik: maskiner med mera, samt återremissen af den nu föredragna punkten just är föranledd af den utgång, nämnde förslag erhöill. Talarens förslag skulle dessutom leda till minskning i statens inkomster och jag kan derför icke annat än ogilla detsamma.

Öfverläggningen var slutad. Med anledning af det gjorda yrkandet, att något afseende icke måtte fästas på det af Herr Lundström under diskussionen fränställda förslag, ansåg Herr Talmannen sig böra tillkännagifva att, enligt hans åsigt, det icke kunde förmenas Herr Lundström att, i händelse ärendet enligt derom gjordt yrkande blefve återförvisadt till förnyad behandling af Utskottet, få sin till protokollet afgifna framställning, i likhet med alla öfriga yttranden, som nu i frågan förekommit, Utskottet delgifven för att af detsamma tagas under öfvervägande. Efter detta förklarande, gaf Herr Talmannen proposition på återremiss af Utskottets förslag, och då härtill allmänt svarades ja, hade följaktligen Kammararen beslutit till Utskottet återförvisa ifrågavarande punkt.

Punkten 21.

Härvid yttrade:

Herr Westerdal: Här föreligger till Kammararens ompröfning ett utskottsbetänkande, som i sanning tål att tänka på, enär uttrycken deri äro så sväfvande och uppfattningen af det ämne, hvarom fråga är, så egendomlig, att jag icke kan underlåta att för en stund taga Kammararens uppmärksamhet i anspråk. Återförande i minnet, att jag i min motion alternativt föreslagit, antingen utförsel förbud å all sorts rundvirke under 7 tums topp på 20 fots längd, eller ock å dylikt virke tull till belopp lika med varans värde samt i sednare fallet, för den händelse 1865 års handelstraktat med Frankrike skulle lägga hinder i vägen för en sådan åtgärd, Riksdagen då jemväl ville besluta en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, det Han täcktes af franska regeringen utverka en sådan modifikation af nämnde traktat, att hinder ej mötte för utfärdande af författning i föreslaget syfte; tillåter jag mig i aldra största korthet upptaga Utskottets betänkande till granskning.

Utskottet, som till behandling först företagit mitt förslag om utförseltull, har nemligen erinrat derom, att 4 artikeln af handelstraktaten med Frankrike icke *lärer* medgifva ett omedelbart åvägabringande af den föreslagna exporttullen. Då Utskottet med begagnande af ordet *lärer* således synes icke vara rätt säkert på sin sak, förekommer det mig som om Utskottet, med hänsyn till frågans nationela betydelse och då exporttull nog skulle medföra sin goda verkan, hade bort tillstyrka den af mig begärda skrifvelsen till Kongl. Maj:t.

Hvad åter angår mitt andra alternativ, eller utförsel förbud, så, jemte det Utskottet ingalunda vill bestrida, att ju mångenstädes ett alltför strängt anlåtande af skogstillgången egt rum och att en med skogens framtida bestånd mera förenlig vård kan på flera ställen vara af ett ganska trängande behof påkallad, anser likväl Utskottet att mitt förslag ej afhjelper den öfverklagade skogssköfningen. Härom torde meningarne möjligen vara delade; men jag tviflar ingalunda på, att om utförsel af ungskog blefve förbjuden, ganska mycket deraf, som nu fälles och under benämning pitprops går till utlandet, skulle få stå kvar på rot eller ock till någon nytta inom landet förädlas.

Vidare förmåler Utskottet att den afverkning af ungskog, som jag

velat förhindra eller inskränka, icke i och för sig behöfver gifva anledning till några farhågor och som stöd för denna sin uppfattning anför följande: "af det kapital, skogen representerar, hemtar egaren sin räntefkastning genom den afverkning, han låter bedrifva, och om han dervid afverkar ungskog, i stället för att låta med afkastningens uttagande anstå, tilldess skogen blifvit äldre, kan sådant under vissa förhållanden vara för egaren fördelaktigare, men detta är helt enkelt en ränteberäkningsfråga, som ur det allmännas synpunkt icke eger den betydelse man deråt velat gifva, under förutsättning likväl, att egaren icke för en ögonblicklig vinst uppoffrar all framtida afkastning af sin egendom, utan låter sig angeläget vara att befordra skogens återväxt och anordna sin skogshushållning så, att han i skogen eger en ständigt räntebärande tillgång." Då det icke kan bestridas, hvad ock Utskottet icke vågat förneka, att en ganska betänklig afverkning af landets skogar, isynnerhet ungskog, eger rum, och då lika ostridigt är, att för närvarande deras antal är lätt räknadt, som icke för en ögonblicklig vinst just uppoffra för en lång framtid all nämnvärd afkastning af sina skogar; så bortfaller all betydelse af Utskottets förutsättning och resonnement i den naiva ränteberäkningsfrågan, och må derföre Utskottets uppfattning af ifrågavarande högst vigtiga landets angelägenhet stå för dess egen räkning. Om en liknelse skulle tillåtas, så må jag undra, om det icke skulle anses som ett det aldrig största oförstånd, ifall flertalet jordbrukare nedslagtade sina ungboskap, då de just behöfva sådan för att behörigen kunna rekrytera sina ladugårdar.

Något måste emellertid göras för att stäfja skogsförödelser, och nödgas jag derföre yrka på bifall till exporttull å angifvet virke och i sammanhang dermed skrifvelse till Kongl. Maj:t i föreslaget syfte.

Herr Wijk: Her Talmann, mine Herrar! Den fråga, Herr Westerdal genom sin motion bragt till Riksdagens afgörande, har vid flera tillfällen förut utgjort föremål för representationens bepröfvande och sednast vid 1869 års riksdag. Resultatet af Bevillnings-Utskottets behandling af frågan har blifvit detsamma nu som då. Visserligen kan icke bestridas, att ju icke i särskilda fall och inom vissa delar af landet öfverafverkning af ungskog eger rum uti stor utsträckning, ett förhållande, som jag är den förste att beklaga, men å andra sidan måste också erkännas, att äfven på denna fråga kan tillämpas det välbekanta talesättet om hvad man ser och icke ser. Man ser dessa upplag af pitprops, afsedda för export, vid jernbanstationerna och hamnarna vid westkusten, men tänker icke på det oändligt mycket större antal unga träd, som synnerligast inom mellersta Sverige förvandlas till träkol för jernhandteringens behof eller användas för hägnader och stängsel. Denna förbrukning synes icke så mycket, ehuru den spelar en vida större rôle med afseende å skogstillgången, än exporten af pitprops, och det gäller lika mycket i ena som andra fallet att öfverafverkning eger rum, men rätta sättet att förekomma denna ligger, enligt min åsigt, icke uti de åtgärder, som motionären föreslagit. Han har sökt medlet uti tullagstiftningens mellankomst, antingen genom exporttull eller utförsel förbud, och Utskottet har med afseende å det förra alternativet uti betänkandet erinrat, hvad som äfven vid föregående Riksdagar, då liknande förslag varit å bane, blifvit framhållet, nemligen att 4 artikeln af

handelstraktaten med Frankrike icke läser medgifva ett omedelbart äväga-bringande af den föreslagna exporttullen. Härvid skulle visserligen kunna invändas — hvad jag äfven samtalsvis hört uttalas — att en afvikelse från bestämmelsen i traktaten å Sveriges sida icke skulle möta hinder, då den andra kontrahenten, Frankrike, nyss skulle afvikit från densamma i afseende å tullagstiftningen för tändstickor; men det torde ock ännu icke vara så bestämdt afgjort, huruvida Frankrike icke möjligen efter trakta- tens ordalydelse, om också emot dess anda, eger rätt att förändra tull- bestämmelserna för artiklar, hvars tillverkning förvandlas till statsmonopol i nämnde land. Men äfven om så sorgligt skulle vara, att den starkare parten ansett sig befogad bryta det ingångna kontraktet, så finnes visser- ligen icke hos oss den fysiska styrkan att göra vår rätt gällande, men vi ega dock den moraliska styrkan på vår sida så länge vi, på hvad oss an- kommer, hålla traktaten i orubbad helgd. Ett försök från vår sida att lägga exporttull på trävaror skulle enligt mitt förmenande endast leda derhän, att Frankrike, med de föråldrade ekonomiska åsichter som för ögon- blicket hyllas af dess styrelse, med största glädje skulle omfatta ett sådant tillfälle att uppsäga traktaten, och detta skulle i min tanke vara en för- lust för Sverige, vida öfverstigande den förlust af ungskog, motionären genom sitt förslag vill förhindra.

Hvad beträffar det andra alternativet, motionären framställt, nemligen absolut utförelseförbud å allt slags rundvirke under en viss dimension, så lägger franska traktaten icke något hinder mot en sådan åtgärd. Men i så fall uppkommer en annan olägenhet, som Utskottet med rätta betonat. Kan det vara rättvist att, med anledning deraf att enstaka fall af skogens missvärd inom landet inträffa, pålägga andra som vil sköta sin skog det straff, hvilket otvifvelaktigt ligger uti exportförbud å skogseffekter af vissa dimensioner, hvarigenom skogsegarens frihet att för sin produktion betinga största möjliga pris i betydlig grad inskränkes? Jag tror således icke heller att genom detta alternativ kan vinnas det skydd för skogens bestånd, hvars önskvärdhet jag är den förste att erkänna. Skall ett sådant skydd ävägabringas, måste det ske genom den ekonomiska lagstiftningen inom landet, vare sig genom förändringar i stängselförordningen, förbud för afverkning af ungskog på annat vis än under uppsigt af jägeritjenstemän, åliggande af återplantering etc., och kanske mest genom de exempel på ordnad skogshushållning, hvarmed staten kan föregå, men visserligen icke genom de åtgärder motionären föreslagit, och jag anhåller derföre vörd- samt, att Kammaren — i konsekvens med föregående beslut i ämnet — måtte lemna bifall till Utskottets föreliggande framställning.

Herr Hjelm: Det är icke uppmuntrande att yttra sig i den rikt- ning, jag ämnar göra, då Kammaren nyss hörde ett talangfullt anförande i motsatt riktning från göteborgsbänken. Men icke desto mindre an- håller jag att få yttra några ord, ty jag har icke tagit frågan ur samma synpunkt som Bevillnings-Utskottet, hvilket tyckes uppfatta den stora samhällsangelägenheten om skogens bestånd såsom en simpel ränteberäk- ningssak. För mig ställer sig främst frågan, huruvida skogens bestånd i vårt land är nödvändigt eller icke. Är det utaf ett ofafvisligt behof på- kalladt, att för närvarande och kommande tider skog finnes i landet, så

är det också nödvändigt att vidtaga åtgärder för ungskogens bestånd. För min del anser jag att denna ungskog egentligen icke tillhör närvarande utan kommande generationer. Våra förfäder hafva lemnat skogen i arf åt oss, vi böra tillse att arvet välbehållet öfverlemnas åt våra barn. Herr Wijk yttrade, att vi se dessa pitprops, som finnas upplagda vid jernvägsstationerna och exporteras från hamnarna vid vestkusten. Jag tror att vi se något mera än detta. Vi se i Bohuslän dessa nakna berg och kullar, hvilka för ej så långt tillbaka voro beklädda med skog, men nu stå kala. Samma sorgliga syn möter oss i Blekinge, en provins, som haft namn om sig att vara en af landets vackraste trakter. Det var så för 20 år sedan, men nu ligga dess många öar i skärgården kala och grå. Samma förhållande har inträffat på många andra ställen i södra Sverige. Vänder jag blicken till norra delen af landet, möter mig ungefär samma syn. Der förut stodo resliga furor, växa nu endast buskar. Jag har förut i Kammaren framhållit, huruledes på sednare åren från Westerbotten och större delar af Norrbotten bedrifves export af s. k. "småsparrar". Denna afverkning tager hvad som finnes qvar af skog efter den stora afverkningen, och den som reser i Norrland skall under vägen, från ett par mil norr om Sundsvall till långt in i Norrbotten, ja upp till Haparanda, icke finna en enda vacker skogspark vid vägen, med undantag af något granskog i Ångermanland, utan endast en redan ut-huggen skog, hvars qvarlevfor mer och mer förvandlas till buskar. Från flera håll har här framhållits, att betydliga kvantiteter ungskog årligen användas för koltillverkning. Detta är visserligen sannt, men denna skog användes dock till förädling af våra malmer och jernexporten ökas derigenom.

Hvad åter förhållandet vidkommer med franska handelstraktaten, vågar jag icke afgöra, om en högre tullsats eller ett exportförbud genom densamma omöjliggöres. Utskottet säger med afseende härå uti motivering: "då ett dylikt medgifvande från Frankrikes sida naturligen måste betinga motsvarande eftergifter å vår sida, samt det, enligt Utskottets tanke, ingalunda kan för de förenade rikena vara önskligt, att en rubbning af traktatens bestämmelser för närvarande ifrågasättes, torde, oberoende af den uppfattning, man i öfrigt kan ega om motionärens förslag, ett afstyrkande af detsamma, såvidt det icke är förenligt med den åberopade traktaten, ega sitt fulla berättigande i de af Utskottet nyss antydda förhållanden". Är förhållandet nu sådant, att traktaten icke kan brytas, utan de förändringar i densamma, som önskas, böra tillvägbringas genom vänlig öfverenskommelse kontrahenterna emellan, så anser jag för min del att -- om frågan angående skogens bestånd i landet tillmätas någon större betydelse, såsom bör göras -- åtgärder i den riktningen böra vidtagas.

Utskottet häntyder äfven derpå, att det skulle vara större vinst att afverka ungskog, än att vänta till dess skogen blifvit fullmogen. Jag har verkligen icke i det fallet gjort någon ränteberäkning, men det torde för hvar och en vara klart, att ett träd, med exempelvis 3 tums diameter, under ett års tid icke på långt när vinner den tillökning i trämassa, som ett träd med t. ex. 6 tums diameter. Ju större träd, ju större årlig tillökning i trämassa, hvadan det synes mig vara en tillökning i national-

egendomen, om skogen får stå på rot till dess den blir mogen, i stället för att huggas såsom ung. Jag tror att detta är något som ses från annan synpunkt, än den, hvarmed affärsmannen gör sin räntebereknig.

På den ståndpunkt, frågan står, och med afseende derpå, att man snart hoppas att från Kongl. Maj:t få emottaga en proposition rörande skogslagstiftningen, åtminstone för Norrland, så vill jag icke nu framställa något yrkande, endast framhålla att något ju förr desto heldre bör göras.

Herr And. Andersson i Intagan: De af Herrarne, som sett hvilken stor utsträckning skogsafverkningen och utskeppningen tagit på rikets vestra kust, torde väl inse af hvilken vigt det är, att för dess hämmande något i lagstiftningsväg göres, på det att skogarne ej må helt och hållet försvinna. Hade man nu kunnat få en exporttull på trävaror, så hade jag ansett det vara bäst; men efter hvad jag tror mig veta, skall den emellan Sverige och Frankrike ingångna handelstraktaten lägga hinder i vägen därför, och af denna anledning önskar jag att utskeppning af trävaror måtte helt och hållet förbjudas. Jag tror att Riksdagen gör rättast om den aflåter en skrivelse till regeringen, som derefter kan till Riksdagen aflåta proposition om en lag, hvarigenom utskeppning af ungskog må, såvidt möjligt är, förhindras.

Herr Gummesson: Om hvad som här är af motionären föreslaget, antingen högre tull vid export af trävaror eller ock utförsel förbud, skulle blifva lag, så tror jag att det skulle blifva ett väsendtligt hinder för en rationel skogshushållning. För att få en sådan måste man nemligen införa trakthuggning, och emedan skogen icke öfverallt är jemn, utan består, särdeles i början af en sådan skogskulturs användning, af större och mindre träd, blir följdén att man för att afhugga trakterna måste taga med både gröfre och yngre skog och hugga denna sistnämnda, utan afseende på någon viss dimension. Ett sådant stadgande skulle, efter min åsigt, vara ett ingrepp i eganderätten, ty det är väl min rättighet, såsom egare till en vara, att försöka att få den så högt betald som möjligt, antingen genom att skeppa ut den eller afyttra densamma inom landet. Vidare måste, när trakthuggning blifvit införd, utgallring stundom ske, för att bereda skogen tillfälle att hastigt växa upp, och af det virke, som sålunda blefve afverkadt, skulle man icke få den ringaste nytta om man icke finge afyttra detsamma, såsom hvarje annan vara.

Detta rop om att skogen håller på att taga slut är icke nytt. Man finner af historien, att det började för öfver 200 år sedan. Men detta är endast ett förskräckligt spöke, som framställes för dem som icke känna förhållandena. I södra delen af Sverige i synnerhet växer skogen temligen fort och derföre är denna fruktan ogrundad. Bästa sättet att få skogen väl skött, är att man ställer så till att virket blir bra betaldt, hvarigenom skogen stiger i värde och hvar och en blir noggrannare i vården af sin skog. Om en person misshushållar med sin skog, så böra väl icke för hans skull de som skött sin skog väl komma att lida.

På grund af hvad jag sålunda anfört, får jag yrka bifall till Utskotets förslag.

Herr And. Svensson: Med afseende på de skäl som af motionären blifvit i hans motion andragna och som af mig godkännas, får jag härmed yrka det Kammaren ville godkänna hans motion.

Herr Sven Andreasson: Jag tror icke att något hopp finnes om framgång af nu afstyrkta motion vid denna riksdag, då densamma redan fått dödsstöten hos Utskottet; men som frågan af mig synes vara af vigt, vill jag icke underlåta att äfven uttala min åsigt i densamma. Jag har i många år med ledsnad sett, huru såväl i min egen hembygd som i orterna deromkring den unga skogen hejdlöst afmejas och exporteras, samt efterlemnar endast kala bergåsar, som sannerligen icke på många år komma att prydas med ny skog; äfven om åtgärder vidtagas för befrämjande af skogsväxten.

Bland de skäl, som Utskottet anfört för sitt afstyrkande af motionen, är ett som jag ganska väl igenkänner och som vauligen framhålles af pitprops-exportörer och ungskogssköflare så väl i tal som tidningsartiklar, nemligen, att det skulle vara en ekonomisk vinst att afverka ungskog, blott man besår den afverkade marken, hvarå, enligt deras uppfattning, ny skog kan uppdragas på betydligt kortare tid än hvad som i verkligheten eger rum. Att dylika beräkningar äro lätta att uppgöra af nämnde personer, hvilka endast för egen vinst åsidosätta det allmännas väl, är påtagligt, men den, som har praktisk kunnedom om verkliga förhållandet med skogsväxten på olika trakter, finner nog att sådana kalkyler äro vilseledande.

Utskottet anför vidare på sidan 19 i sitt betänkande: "Den afverkning af ungskog, motionären velat förhindra eller inskränka, behöfver icke i och för sig gifva anledning till några farhågor." Jag föreställer mig dock, att ganska stor fara är för en ort, att blifva beröfvad på en skog, som varit nödvändig såväl för jordens fruktbarhet som allmänna behof.

Att betydlig skog måste användas till kol för vår jerntillverkning, såsom den ärade representanten från Göteborg anfört, kan icke förnekas, men just detta bevisar att dylik skog är behöflig för jernindustrien, och således har värde utan att den behöfver exporteras till utlandet.

Utskottet antyder ännu vidare på sidan 20: "Då Utskottet således icke kan erkänna gagneligheten i detta afseende af sådana åtgärders vidtagande, som falla inom tullagstiftningens område, vill Utskottet dermed icke hafva bestridt att icke lagstiftningsåtgärder af annan art möjligen i detta fall erfordras." Jag undrar huru Utskottet tänkt sig en lagstiftning som skulle kunna förekomma sköfling af ungskog, om icke, såsom motionären föreslagit, genom exportförbud? Icke kan det väl vara meningen att vi skola få en skogslagstiftning sådan som den gotländska? Då beklagar jag vårt land; ty icke kan det vara välbetänkt att lägga en sådan i Konungens Befallningshafvandes händer, att vid verkande vite efter godfinnande förbjuda egare eller innehafvare af skog att använda densamma för annat ändamål, än husbehof. Ett sådant omyndighetstillstånd anser jag vara ett ingripande i eganderättsförhållandena och högst skadligt såväl för landet som för den enskilde. Ehuru jag, såsom jag vid början af mitt anförande nämnde, är öfvertygad att motionen icke vid denna riksdag kan blifva bifallen, vill jag dock förena mig med dem som yrkat bifall till Herr Westerdals motion på sätt jag anfört.

Herr Hjelm: Den ärade talare, som sist yttrade sig från talarestolen, nämnde att redan för 200 år sedan började man i landet klaga öfver att skogsbrist skulle till följd af den stora afverkningen uppstå och att detta ännu icke inträffat. Detta är äfven icke något nytt för mig, ty jag har i min ort hört talas derom i flera årtionden. Huru förhåller sig då med denna klagan öfver skogsbrist? Jo, den börjades i Drottning Christinas tid och rörde isynnerhet Westergötland, der redan på den tiden en stor skogsafverkning pågick, och man måste erkänna att de som uttalade sina farhågor för nämnda provins haft obestriddligt rätt. Vi veta att det finnes trakter i Westergötland, synnerligen de så kallade Svältorna, der det icke på milslånga sträckor finnes ett träd, knappt en buske. Dessa trakter voro förut be vuxna med ek, björk och andra trädslag; men nu har jag hört sägas att föräldrar föra sina barn långa vägar, för att visa dem huru ett träd ser ut. Jag har visst icke den föreställningen att något sådant skall ännu på lång tid blifva fallet inom vårt land för öfrigt, men gå vi på fortfarande med att hugga ned den uppväxande ungskogen, så få vi väl slutligen endast kala höjder. Det var för att erinra den värde talaren från Blekinge härom, som jag denna gång begärt ordet.

Herr Per Nilsson i Wittjerf: Herr Talman, mine Herrar! Den förevarande motionen har enligt min åsigt stort värde och bör därför af Kamnaren behjertas, ty om den skogsafverkning, som nu i Norrland eger rum, får fortfara, så blir kustlandet derstädes nästan obeboeligt, ty den skog, man der nu vill bibehålla, är nödvändig till byggnadstimmer. Ett sådant förbud, som motionären föreslagit, skulle just verka till upphörande af de så mycket öfverklagade skogsköpen, ty det är just på den unga skogen, som exportörerne räkna för att få sin vinst; de som hafva marker med stor skog akta sig nog att sälja till underpris, men de som hafva ödelagda trakter sälja den ungskog som är kvar ofta för en ringa summa. På grund af hvad jag sålunda anfört yrkar jag bifall till Herr Westerdals motion.

Herr G. Mæchel: Den fråga, som nu är å bane, är enligt min åsigt af den vikt, att om den icke vid denna riksdag blir afgjord, jag dock hoppas att den skall i en snar framtid blifva det. Hvar och en, som gifvit akt på den skogsafverkning, som i vissa delar af landet eger rum, bör finna att något bör göras för att hämma densamma, och något annat än utförsel förbud är enligt min åsigt icke möjligt.

Jag har hört att den mellan Sverige och Frankrike upprättade handelstraktaten skulle lägga hinder i vägen för bestämmande af exporttull å trävaror och det må den göra, ty tullbestämmelser äro icke nog för att vinna det önskade ändamålet, eller hämmande af den unga skogens nedhugande. I den del af landet, derifrån jag är, kan man finna delar af kusten samt öar, som äro riktigt sköflade på skog, och sedan detta en gång skett, är det icke lätt att få ungskog att åter växa upp. Hinder för ett sådant exportförbud bör icke möta, ty den som vill sköta sin ungskog kan icke hafva skada deraf; den som vill hafva nytta af sin ungskog kan mycket väl använda densamma till kolning, och afkastningen blir derigenom större. Men genom ett sådant förbud blir den, som vill nedhugga sin

ungskog, derifrån hindrad och skogens bestånd i landet betryggadt. Jag yrkar alltså, i öfverensstämmelse med de grunder Herr Westerdahl i sin motion anfört, att Riksdagen måtte aflåta till Kongl. Maj:t en underdånig skrifvelse med anhållan, att Kongl. Maj:t ville framlägga ett förslag till lag innehållande förbud mot utførsel af virke utaf mindre dimensioner.

Herr Engländer: Jag önskar någon åtgärd från lagstiftningens sida för ett hämma den nu flerstädes i landet pågående skogssköfvingen, ty densamma är till stor skada icke blott för den person, hvilken afverkar sin skog, utan äfven för den, som har dertill angränsande skogsmarker, ty dessa förderivas genom den förras uthuggning. Målet kan icke vinnas, enligt min åsigt, genom exportförbud, utan det bör uppnås genom lagstiftningsåtgärder. Jag önskade derföre att Riksdagen måtte besluta en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan att få för Riksdagen framlagdt förslag till lag för hämmande af den i landet pågående stora skogsafverkingen; och för att Utskottet må komma i tillfälle att framlägga ett motiveradt förslag till underdånig skrifvelse i nämnde syfte, anhåller jag om återremiss af denna punkt.

Herr Lars Joh. Svensson: Herr Talman! Jag förenar mig i det af Herr Mæchel gjorda yrkande.

Herr Danielsson: Jag önskar af många skäl framgång åt motionärens förslag och begärde ordet endast för att framställa yrkande om återremiss; men då en talare nu, nemligen den som före mig hade ordet, redan yrkat återremiss, så får jag förena mig i hans yrkande.

Med Herr Danielsson förenade sig Herr *Jonas Peter Nilsson*.

Vidare anförde:

Herr Carl Aron Jönsson: Ehuru jag är mycket hes, vill jag dock ännu en gång begära ordet för att tillägga något vid denna viktiga fråga. Jag har i Utskottet ifrigt förfäktat den af Herr Westerdahl väckta motionen, men utan framgång. Man har sagt att den franska handelstraktaten lägger hinder i vägen såväl för åläggande af exporttull å trävaror som för stadgande af exportförbud; men jag har likväl trott att man kunde besluta en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan att Kongl. Maj:t ville hos den franska regeringen höfligt förfråga sig, huruvida icke franska regeringen, med bibehållande af traktaten i öfrigt, ville tillåta en ändring i afseende på trävaror, hvarigenom vi kunde stadga utførsselförbud för så kallad pitprops. Detta borde låta sig göra, ty af all vår skeppning af denna vara går endast en ringa del till Frankrike. Enligt Kommerskollegii berättelse utgör årliga utskeppningen af denna vara i medeltal 6,000,000 stycken och deraf hafva till Frankrike förts, under år 1868 350,358; under år 1869 135,814 och under år 1870 4,581 stycken. Den ringa utskeppningen under år 1870 kanske berodde på det då pågående kriget, som möjligtvis lade hinder i vägen för densamma.

Det är i alla fall, i jämförelse med vår öfriga utförelse af denna vara, en bagatell, så att hinder från Frankrikes sida icke borde möta.

Jag förenar mig med dem, som yrka återremiss af denna punkt, men fruktar för att ingenting vinnes med en återremiss, såvida icke Kammaren förut uppställer ett fullständigt skrifvelseförslag. Jag önskar all möjlig framgång åt Herr Westerdals motion, hvars syftemål jag anser vara mycket nyttigt.

Herr Westerdal: Då det synes tvifvel underkastadt hvilken åtgärd kan vara lämpligast att i det syfte jag föreslagit vidtagas, vill jag icke bestämdt hålla på det förslag jag framställt, utan om Kammaren vill ingå till Kongl. Majt med en skrifvelse i anledning af min motion, så åtnöjer jag mig dermed och förenar mig följaktligen med de ärade talare, som yrkat punktens återremitterande till Utskottet.

Herr Sven Andreasson: Då jag förra gången hade ordet vågade jag icke yrka återremiss, enär jag icke visste om jag skulle vinna understöd; men, då flere talare nu förordat en sådan, ber jag att få förena mig med dem och hoppas, att Kammaren icke måtte vågra en återremiss, på det Utskottet må komma i tillfälle att i uppgifvet syfte framlägga något antagligt förslag.

Herr Johannes Andersson: På de skäl Herr Westerdal nyss anfört, yrkar jag bifall till hans motion och afslag å Utskottets betänkande i denna punkt.

Herr Dickson: Till följd af de skäl, som för yrkandet om återremiss blifvit anförda, skulle jag förena mig i detta yrkande, om jag rätt kunde förstå hvad man skulle vinna genom en återremiss. Hvad vi alla önska, är en inskränkning i den stora afverkningen af ungskog, och detta mål kan enligt min åsigt ej vinnas genom ett utförelseförbud. Det är väl otvifvelaktigt, att växande ungskog kan sköflas och vanvårdas på många andra sätt än genom afverkning till pitprops-export, och vore det, enligt min tanke, mindre klokt att, genom exportförbud, hindra en förståndig skogshushållning, ty afverkning af ung skog till pitprops kan vara förenlig härmed, under det att inga hinder uppställas mot ungskogens sköfling i alla öfriga förhållanden. Jag tror icke att utförelseförbud skulle åstadkomma annat, än att, derföre att ett mindre antal skogsegare vanvårda sin skog, man komme att ställa hela svenska folket under ett synnerligen obehagligt förmynderskap.

Jag tror derföre att, om en återremiss sker, Utskottet icke kan komma till annat resultat, än det, hvartill det redan kommit, eller att afstyrka Herr Westerdals motion, emedan genom bifall till densamma det dermed afsedda ändamål enligt min åsigt icke vinnes.

Herr Jöns Pehrsson: Det är onekligt att en sådan fråga, som den nu är å bane, är af icke ringa vikt. Det torde väl vara för de flesta af oss bekant, att i vissa landsdelar afverkningen af skogen pågår i så oroväckande grad, att något måste göras för att hämma densamma, men svårig-

heten är just att finna det rätta sättet. Det vissa är, att i åtskilliga trakter, der våra jernvägar löpa fram, hugger man bort både den gamla och den unga skogen. Följden häraf blir den, att i vårt land, som är så nordligt beläget, klimatet blir kallare och skogsåterväxten derigenom hindrad, och dessa faror äro något som tål vid att tänka på.

En talare har sagt, att man icke bryr sig om att behålla den unga skogen, sedan väl den gamla blifvit borthuggen, och detta skulle gifva anledning till de så mycket öfverklagade skogsköpen; men på min ort har den unga skogen mycket värde, försäld såsom ved, och hugges derföre ned i stora massor. För att stäfja detta beklagliga förhållande är nödvändigt att stadga förbud af export af virke af sådana dimensioner, att det icke lönar mödan att hugga ned och försälja samt sedermera exportera det-samma. Jag vill icke framställa något bestämdt yrkande, men tror att genom en återremiss skall vinnas det mål, som genom Herr Westerdals motion afses.

Utskottet säger, att det skulle vara en orättvisa att icke tillåta en hvar, som eger skog, att begagna densamma på det sätt, som gifver honom största vinst; men enligt min åsigt bör man framförallt bevara landets fördelar och tillse att icke klimatet och skogsåterväxten genom skogsköfvingen försämras; ett öde, som är mer än beklagansvärdt. Om så är förhållandet, måste den enskildes rätt vika något för det stora helas väl.

Sedan öfverläggningen härefter förklarats slutad, gåfvos, enligt de framställda yrkandena, propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som ock på återremiss. Den sednare propositionen fann Herr Talmannen med öfvervägande ja besvarad. Emellertid begärdes votering, i anledning hvaraf omröstning företogs enligt en så lydande, nu uppsatt och justerad voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad Bevillnings-Utskottet hemställt i 21 punkten af dess betänkande N:o 3,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är den ifrågavarande punkten till Utskottet återförvisad.

Omröstningen utföll med 65 ja mot 81 nej, i följd hvaraf punkten blifvit till Utskottet återförvisad.

Punkten 22.

Lades till handlingarne.

§ 16.

Till bordläggning anmäldes:

Kongl. Maj:ts under § 2 härofvän omförmälda nådiga propositioner;

Konstitutions-Utskottets utlåtande N:o 9, angående väckt motion om ändring i Riksdagsordningens §§ 9, 12, 14, och 23; samt

Stats-Utskottet utlåtanden:

N:o 7, angående regleringen af utgifterna under riksstatens femte hufvudtitel;

N:o 36, i anledning af väckt motion om införskaffande af fullständig uppgift å alla staten tillhöriga hus och byggnader i hufvudstaden, med mera; och

N:o 44, angående föreslagna statsbidrag till vägars anläggning och förbättring, bro- och hamnbyggnader samt vattenkommunikationer, äfvensom sjösänkningar och andra vattenaftappningsföretag.

Dessa ärenden, som nu för första gången bordlades, skulle, med afseende å den ytterligare bordläggning, som kunde ifrågakomma, uppföras främst å föredragningslistan vid Kammarens nästa sammanträde.

§ 17.

Justerades protokollsutdrag rörande de under förmiddagens sammanträde fattade beslut.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. 10 e. m.

In fidem

H. Husberg.